

I gamle fotefar

Redaksjonen:

Synnøve Løken Fonstad
Finn Hansen
Stine Johansen-Solbraa
Amund Sandvik
Knut Steigård

ØYER OG TRETTEHISTORIELAG
2012

Innhold

Ærede leser	Redaksjonen	5
I gamle fotefar - 25 år	Øyer kommune	6
I gamle fotefar - 25 år	Leder	7
Vi er på nett!	Redaksjonen	8
Litt rundt Tingberg	Ola Bergheim	9
Sæterbekken		14
"Det er så lell"	Oddbjørn Evenshaug	15
Øyer kommunes kulturpris	Knut Steigård	25
Tale ved Tor Ile-seminar i Øyer prestegård	Sigurd Ile	27
Øyer forsyningsnemnd	Knut Steigård	32
Regler for Øyer almenning	Per Rusten	35
Sagbruksdrift i Åstdalen	Per Rusten	37
Bølog Tautrom	Odd Løvseth	42
Glade budeier på avkjølingen	Knut Steigård	43
Avlaus	Josef Strand	44
En evakuering i 1940	Thorvald Bjørnstad	45
Destiny – en skjebne	Amund Sandvik	53
Minner fra Vasrudmoen	Odd Løvseth	56
I erindring 1940-1945	Kjell Elvestad	57
17. mai 1949	Ingolf Glomstad	59
En "søt" historie	Knut Steigård	61
Sigurd Torgersdatter Krokfossens livsløp, skjebner og etterslekt	Tordis Trønnes	63
Historie i nåtid	Knut Steigård	67
Kusommer på Veslesetra	Erik Solheim	68
Pålsmyrbakkbua/Pålsmyrbua	Hans Kr. Lien	71
Skriblerier – litt av hvert	Kåre Fossum	74
Dyreliv i Øyerfjellet	Ivar Steigård	84
Skirenn i Kleiva	Amund Sandvik	85
Fra årets aktiviteter	Knut Steigård	88
Fra Øyerfjellet	Ivar Steigård	92
Tillitsvalgte	Redaksjonen	93
Boksalg og kontingent	Redaksjonen	94
Støtteannonser		95

Forsidebildet:

Lisbeth Jensdatter (1852-1944) og Johannes Guttormsen Brobakken (1849-1946) på Grunna seter med Raudberget som bakgrunn. To prektige mennesker som aldri lå noen til last. Av deres åtte barn (minst tre født på seteren) fikk seks leve opp i trygge kår og de fikk alle en god start på livet.

Foto: 28. august 1942, Ivar Steigård.

Ærede leser!

Hftet du nå holder i hånden er den 25. utgaven av "I gamle fotefar". Vi håper du finner mye av interesse også denne gang.

I 1988 kom den første utgaven, drevet frem av to herrer som i dagens språkbruk kalles gründere, Ola T. Rybakken fra Øyer og Johan Kraabøl fra Tretten. Med sin sterke interesse og pågangsmot skapte de et verk som i dag finnes i de fleste hjem i kommunen, og sikkert mange andre steder. For sitt mangeårige arbeide med "I gamle fotefar" og andre saker i Øyer og Tretten historielag ble de i 2007 hedret med æresmedlemskap i laget sammen med Lars Holmen, også en mangeårig bidragsyter.

Foruten de nevnte har også Oddvar Stensrud nedlagt et kjempearbeide for at "I gamle fotefar" er kommet ut i tide for lansering på Stavsmartn. I tillegg er det mange andre som fortjener ære for sine bidrag, men det blir en for lang liste til at alle kan nevnes her. Årets redaksjon retter derfor også en takk til dere.

Da denne redaksjonen tiltrådte sin virksomhet var det ingen av oss som hadde bedrevet noe lignende tidligere. Vi har gått til arbeidet med ærefrykt for hva våre forgjengere har utrettet. Vårt problem var: hva forventer leserne av stoff? Vårt ønske er at "I gamle fotefar" skal være et lesbart produkt som ivaretar nyere og eldre historie knyttet til Øyer og Tretten. Dette kan du sikkert hjelpe oss med. La oss få vite hva du mener, vi er åpne for både kritikk og ros.

Kanskje har du noe å bidra med selv, eller kjenner noen som kan ha det – ta kontakt!

Oktober 2012

Redaksjonen

I gamle fotefar - 25 år

Vi vil på vegne av Øyer kommune gratulere Øyer og Tretten historielag med utgivelsen av den 25. årgangen av "I gamle fotefar". Styret som i 1988 gjorde vedtak om å prøve å få gitt ut et årshfte med stoff fra heimbygda, og som fikk det til den gang, og nå har lykket i 25 år, fortjener stor ros. Enda større ros går til de første redaktørene Ola T. Rybakken og Johan Kråbøl. De ga seg ikke før de fikk utgitt det første heftet i 1988. Siden har de to sammen med mange andre i redaksjonskomiteen nedlagt et uvurderlig arbeide i å samle smått og stort, trist og gledelig stoff fra Øyer og Tretten og om folk og hendelser andre steder i verden med tilknytning til bygda vår. I alle disse årene har svært mange vært bidragsyttere gjennom artikler og fortellinger, og en stor takk sendes også til disse, og til Dale-Gudbrands trykkeri som har utført trykkingen av heftene.

Det er mye verdifull historie som er samlet mellom permene, og mange har funnet interesse og glede i å samle og lese alle heftene. "I gamle fotefar" har blitt et naturlig gavevalg til jul og til mang en utflyttet øyværing slik at de også kan følge Øyer og Trettens dagligliv og utvikling. Utgivelsene befester lokalhistoriens posisjon som kulturbærer i lokalsamfunnet, og er med på å bygge identiteten til innbyggerne i kommunen.

Vi håper Øyer og Tretten historielag vil fortsette tradisjonen med å utgi "I gamle fotefar" og dokumentere historiske hendelser til glede for nye generasjoner med tilknytning til bygda vår.

Gratulerer med 25-årsjubileet!

Mari Botterud
Ordfører

Frode Fossbakken
Virksomhetsleder kultur

I gamle fotefar - 25 år

Det måtte vel være nybrottsarbeid de gjorde de to karene, Ola T. Rybakken og Johan Kråbøl, som gikk i bresjen for denne boka, for 25 år siden. Det er med stor respekt og beundring en leser i disse bøkene. Alle de små og store hendingene som har skjedd, og betydd så mye for den enkelte, og for bygdesamfunnet. Episoder fra både fjellet og bygda som ellers ville bli glemt. Det er svært viktig at slike hendinger blir notert ned, og tatt vare på. Fort er det for sent å spørre de som visste, for ofte blir slike ting borte med dem som kunne fortelle om det. Gamle bilder uten navn har og liten verdi for etterkommerne.

Det arbeidet som blir nedlagt "I gamle fotefar" har stor betydning for senere generasjoner. Det å bevare gamle skikker og lærdom, viser noe av vår opprinnelige identitet. At vi hører til noe som vi kan være stolte av.

Sett i historisk sammenheng, er ikke 25 år lang tid. Men tenker vi tilbake, er det store ting som har forandra bygda vår bare disse årene. Hvem trodde vel at lille Øyer skulle få OL, eller tunell i Skarsmoen?

Så en stor takk til alle de som har bidratt, og bidrar med stoff til boka. Uten dem hadde vi ikke hatt noen bok. Likeens til de som har vært og er i bokkomiteen, dere har gjort, og gjør en formidabel innsats.

Historielaget 50 år.

Samtidig med at "I gamle fotefar" fyller 25 år, er Øyer og Tretten Historielag 50 år, altså stiftet i 1962. Lagets inntensjoner er bl.a. å ta vare på lokalhistorie å formidle dette. Laget har i så måte gitt ut "I gamle fotefar" 25 ganger. Likeså kirkebøker for Øyer og Tretten, tingbøker og "Ingen kom att". Ei bok om nedlagte boplasser i Øyer og Tretten. Jubileet vil bli markert på forskjellige måter i år.

La oss være stolte av bygda vår, og la oss bevare vår historie!

Tor Ile skrev i sin tid Bygdesang for Øyer. Tar her med 1. vers.

*Gudbrandsdalen fint seg bøyer, Lågen gjer seg blid
For det yndelege Øyer, bygda mi og di.
I den fine fjorden ser ho smilande seg sjøl.
Full av song og glede er ho, jenta for ein døl!*

Laurits Høvren
Leder i Øyer og Tretten Historielag.

Vi er på nett!

Har du ikke oppdaget dette ennå ber vi deg gå inn på våre hjemmesider og gjøre deg bedre kjent med historielaget!

Der finner du mange saker av interesse, og du har muligheten til å kommunisere med oss, enten det gjelder kritikk eller ros. Kanskje det er noe du brenner for, ja så la oss få vite det!

Hjemmesiden heter:

www.oyerogtretten.historielag.org

E-postadressen er: info@oyerogtretten.historielag.org

Med din hjelp kan vi bli bedre!

Ola Bergheim

Litt rundt Tingberg

En av bygdens menn som har mye å fortelle er Ola Bergheim. «I gamle fotefars» utsendte sitter komfortabelt på terrassen utenfor huset hans på Granrudmoen, vel forsynt med jordbær og kaker av hans søte kone Brit, og lar ham selv fortelle om utviklingen i Tingberg:

Gården Moshus har i følge med gamle dokumenter vært i samme slekt fra 1650. Moshus lå ved siden av den gamle kongeveien som var i bruk fra 1829 til 1832. Det var skysstasjon der i tiden 1725-1864. Torstein Moshus drev kremmeri i tiden 1876 - 1882.

I en liste over kvegskatt for Øyer 1657-58 står Erich Moshus oppført med 1 hest, 1 hoppe, 6 kyr, 2 gjeter og 3 lam, Thrond Moshus med 2 hopper, 7 kyr og 9 lam. På gården lå det to våningshus fra 1750 og 1850, ett fjøs i mur og smie nord for gården på grunn av brannfaren. Smien var den tids verksted hvor man kunne foreta reparasjoner av kjerrer og hestredskaper samt sko hestene når det trengtes.

En gang var det misjonsauksjon på Moshus. Brukeren Halvor Johannes Wedum (f 6. april 1831) og hustru Pauline Birgitte hadde stelt i stand. Stortingsmann O.T. Gillebo fikk første tilslag på et par strømper til kr 1,05. Budene varierte sterkt men samlet omsetning ble kr 124,40. Se litografi av Moshus (1839) av franskmannen A. Mayer gjengitt på side 31 i "I gamle fotefar" 1988.

Under Moshus var det tre husmannsplasser. Søndre Moshusstugua var en. Der var det fjøs i tillegg til våningshus og to hus til.

Her lå den første telefonsentralen, fra tidlig 1890-tallet og frem til 1951.

Jehanne Skeistuen, Kristiane Ødegård og Alma Gillebu var blant dem som betjente sentralen. Senere flyttet sentralen over til det nye huset til Ole og Solveig Kolbu hvor den var til automatiseringen overtok 3. mai 1975.

Nordre Moshusstugua var bare et lite hus med kjøkken og to soverom og gang på oversiden mot krøplingen (veien fra Øyer kirke til Tingberg). Huset var ofte bortleigd til folk i oppstartingsfasen. I 1892-1895 var det to smeder som jobbet på jernbanen som losjerte der. Jeg husker godt Amund Iversen og Olga (Reiten) som også bodde der med sønnene Helge, Arne og Kjell. Amund vokste opp på Neremo. Der hadde de bil tidlig så Amund fikk gode kunnskaper som han trakk med seg til Aronsveen. Med kunnskapene sine laget Amund motorer og mye annet. Som gutter i flata var vi ofte der i sene kveldstimer. Vi ble bestandig godt mottatt sjøl om stua var lita. Der det var hjerterom var det husrom!

Amund og Olga med familie bygde senere nytt hus lenger opp på nedsida av gamle kongeveien der det var fin plass med verksted og garasje i første etasje. (se "Dette er historia

om E & K Aronsveen, Øyer" i "I gamle fotefar" 2007. Red. anm.)

Den siste av husmannsplassene var Svingen. Forholdet til Svingen har alltid vært nært og godt. Jeg husker godt Per Svingen på kirkegården der han hogde inn navn på gravsteinene. Even Svingen var en god snikker. Av de gamle husmannsplassene var Svingen den som først ble selveier i Øyer.

Den store omveltningen – Jernbanen kommer til bygden.

I 1890 begynte forarbeidene og stikking av jernbanen fra Hamar til Tretten. Denne strekningen ble ferdig til åpning 25. september 1894. Året etter kom brua ved Øyer til en pris av 86.400 kroner. Til sammenligning kostet brubrua på Tretten 126.000 kroner. Øyerbrua ble revet etter at en ny bru ble anlagt og åpnet ved Tingberg 28. januar 1984.

I byggeperioden arbeidet på det meste 900 - 1000 mann på strekningen og det var forståelig problemer med å skaffe boliger til alle. I Øyer ble 100 mann innlosjert.

En oppsynsmann og 2 jernbanearbeidere hadde losji på Moshus fra juli 1892 til februar 1895. I Moshusstugua bodde to smeder som arbeidet på broen, i tiden 1892 – 1895.

All virksomheten med jernbane og bro la grunnlaget for et sentrum i Øyer.

På ambolten de slo og vi hørte en fin melodi fra Smia til Mikael og Arne Sørum på mørke vinterkvelder. Vi hadde stor sans for disse karene, og når vi hadde kjørt kjelke og var kalde var det fint å komme inn her for å varme oss. I det nordre rommet holdt Arne til, han var den første mann vi hadde sett sveise sammen jernstøkker. Mange var innom her og fikk reparert saker. Og vi guttene fikk streng beskjed om ikke å se på for da ville vi bli sveiseblinde, og det skulle være meget ube-

hagelig, som å få grus på auga. Men vi likte best å sjå Mikael ved essa og ambolten med rødglødende jern som han tryllet fram til de fineste peisstøtter. Det var ikke den ting han ikke kunne lage, vi var mektig imponerte. Varme og fornøyde vandret vi ut til en ny tur i bakken igjen. Takk for gode minner!

Tingvoll - Tingberg (1889-1917).

Sigurd Solheim var den første som bygget hus ved Øyer bro, i september 1899. Huset var en tømmerbygning fra Oppistuen Lånke. Det var forretning i første etasje og bolig ovenpå. I tillegg var det en skinnbu med speltaug for 3-4 hester i første etasje. Ved siden en jønbu.

Pakkbua var sør for forretningen. Ovenfor veien og sør for jønbuga, på Skålbakken, var det meieri med fire ystepanner. Der var det flere ystersker, Syverine Smerud fra Brøttum, Karen Strømsjordet, Anna Berg fra Tretten. I forretningen Karinus Kappelrud, Johan Arnesen, Amund Engen, Jan Engen og Sverre Bergheim.

Syrine Smerud var budeie på Dæhli på Augsetra og i mange år på Langløkken på Rognhaugen. På Skålbakken var Johannes Branberg sjef og saga ved til meieriet, og det var ikke lite som skulle til. Ysteriet var i gang fra 1908 til det ble nedlagt i 1920-årene. Derefter var det bare butikk.

Den eldste avholdslosjen i Gudbrandsdalen, "Kolbein Sterke", ble stiftet på Tingvoll 29. januar 1893. Tomtekontrakt ble inngått med John Moshus 17. mai 1897 for ca 10 mål på søndre side av broveien til Øyer stasjon. Derefter ble Fosberg reist i 1902 med tømmer fra Oppigard Moe. Der var det vaktmesterbolig i 1. etasje og festsal, kjøkken og oppbevaringsrom i andre. Senere ble det påbygget en gang på nordsiden av bygningen.

Fem øyværinger funksjonerte som øver-

ste templar i losjen, Kristian Mæhlum, Johan Bergumshagen, Johannes Brynslund, Johan Hageløkken og skomaker Thorstein Haugen.

Skomakeren leide lokaler i Fosberg hvor han hadde to svenner i virksomhet, Martinus Olsen (Nybakken), og Harald Andreasen Lønberg som senere reiste til Amerika. Thorstein benyttet navnet Haugen men var egentlig fra Skredderhaugen.

Mens Thorstein gikk i lære i Kristiania traff han Syver Engebretsen som vart nabo og som ble min far Karl Bergheim.

Thorstein Haugen var ikke bare skomaker, han startet også pensjonat på Tingberg som måtte utvides etter hvert. På pensjonatkjøkkenet var det som regel noen gode kaker å få for oss guttonger.

Syver Engebretsen etablerte seg som skredder som nær nabo av Thorstein skomaker og giftet seg med Anna Engebretsen. Deres datter Astri kommer jeg tilbake til litt senere.

I januar 1913 foreslo formannskapet i Øyer kommune at det skulle bygges et nytt kommunehus ved Øyer stasjon. I januar 1916 ble det lagt frem en plan fra arkitekt Jensen for en bygning i mur med kostnadsoverslag 29.000 kroner. Ikke uventet reduserte formannskapet overslaget til 25.000 kroner.

Det ble sprengt ut fjell på tomten og huset sto ferdig oppført i 1917. Fordi huset sto på fjell ble navnet Tingberg («Ting på berg»).

Vann ble lagt inn i 1919, og strøm kom i 1920. Senere er Tingberg ombygget flere ganger, først i 1950 – 1952. Her var det fylkes-skole i perioden 1920–1924.

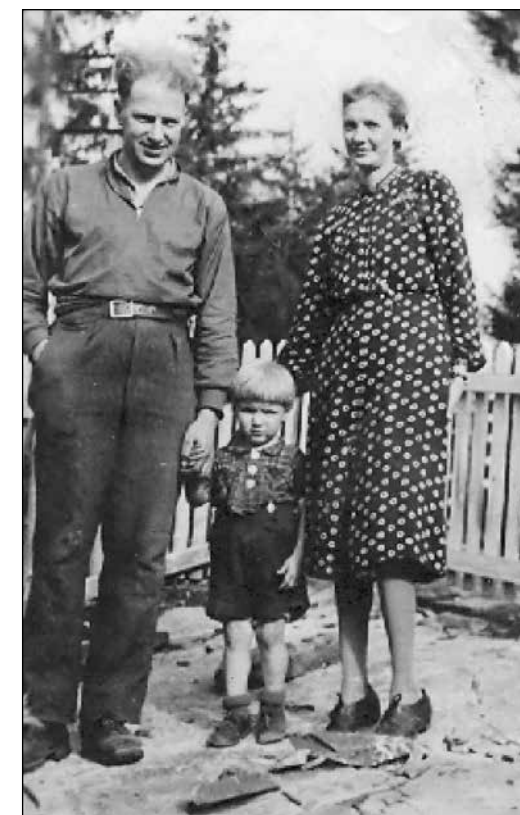
Astri Bergheim drev som vaktmester på Tingberg og hadde kafé der frem til hun døde i 1940.

Under mobiliseringen beslagla en norsk tropp hele kommunehuset. Det medførte arbeid natt og dag for Astri, hun ble så utslitt

og dårlig at hun døde på Hov 13. mai og ble gravlagt 18. mai. Hennes innsats førte til at hun ble oppført som fallen i krigen.

Da overtok Karl og Anna Bergheim, som ble gift en måned før krigsutbruddet, driften og fortsatte med dette frem til 1947. Jeg ble født på Bergheim men min første oppvekst skjedde på Tingberg.

Videre drift ble ivaretatt av Oskar og Tora Sletthaugen. Den varte til 1957/58.

Karl, Ola og Anna Bergheim.

På denne tiden ble det bygget et samfunns-hus her som åpnet i 1958. Da tok en myndig dame ved navn Marie Hagen over driften, hun hadde praksis fra Floris på Lillehammer. Hun vokste opp som en av seksten søsken og måtte tidlig lære seg orden og rettskaffenhet.

Driften i samfunnshuset viste tydelige tegn på dette og gikk derfor godt.

Neste i Tingbergområdet var Anton Nilsen Huuse. Han var både banksjef og lensmann og bodde den første tiden fra 1903 på Fossegarden før han bygget hus opp for Tingberg etter krøplingen i 1923.

Antagelig rant det en musikalsk åre i den familien, Anton var med og stiftet Gudbrandsdal Musikkorpsforbund i 1926 og hans sønn Aksel Huuse startet senere Gudbrandsdal Guttemusikkforbund 1. desember 1953. Det første stevnet var på Dombås i 1955. Lensmannsposten overtok sønnen Ingvar etter sin far og innehadde denne til 1971. Han var både stor og sterk så ingen kom ut av klypa hans når de først var kommet i den. Respektert av alle og fant ikke på noe tull.

En gang sønnen Arne og jeg fikk være med var det en tater som hadde brukt kniv i Bådstøhaugen, han hadde kommet seg inn til taterbordet på Fonstadsalen. Lensmann Huuse kom inn og kommanderte tateren frem men han vegret seg. Da tok han fatt i tateren på den andre siden av bordet og løftet ham opp og festet grep om nakken hans og ut bar det. Stor Johan kommenterte "han kjente ikke lensmann Huuse han".

Ingvars yngre bror Aksel begynte i banken og ble sjef der i 1936. Han var lik sin bror og skjøttet sin stilling med stor forståelse og hjalp mange her i Øyer og på Tretten.

Bergtun ble bygget i 1933 for Erling Aronsveen som var utdannet elektriker i Skien. Våningshus i en etasje, uthus og garasje i tunet, samt stabbur senere. Ivar Brein var byggmester for det første maskinlafta huset i bygden. Harald Lie leide hybel her. Senere ble det og bygget garasje nedenfor.

Erling og Kristen Aronsveen arbeidet sammen og drev med buss og lastebiler samt

drosje, og ved garasjen var det slik eg hugser en fin Shell bensinpumpe med 2 glass slik at når det ene vart tappet pumpet nå det andre. Johannes Trosvik og Jon Strømstad kjørte før krigen, Amund Iversen under og etter. Han var et unikum ved reparasjoner og var en god mann for firmaet.

Kristen og Gunvor Aronsveen bygde hus, Elverhøy, i krysset mot Rv50, nå sørsiden av vegen fra Øyer bru. Dette huset var svært moderne for sin tid med wc, dusj og sentralfyr. Disse bygde huset: Ivar Brein, Herman Odden, Jan Bratt og Jørgen Rybakken. Jørgen tok førerkort på motorsykel dette året.

I underetasjen på huset hadde kjøpmann Bondli leilighet og forretning i tiden 1947-52. Senere har andre drevet her og i dag er det Øyer lensmannskontor («Scotland Yard avd. Øyer»).

Huset til Harald Lie ble bygget 1938-39 av Ivar Brein og Jørgen Rybakken. Det var i to etasjer samt kjeller, fyrrom og bakstom. Harald med familien bodde i første etasje. I andre etasje leide Aksel og Bibbi Huuse og Helge til de bygde eget i prestlia.

Harald drev lastebiltransport og mjølkjekjøring fra Hornsjø. I tillegg drev han BP-stasjonen fra 1948. I 1957 ble det bygget ny stasjon med eget butikkløkkale. Adskillig senere, i 1980, ble det bygget ny stasjon mot Moshus av svingersønnen til Harald, Bjørn Stensle som døde så alt for tidlig.

Far het Karl. Han drev med lastebiler fra 1935 og hadde to stk i drift da krigen brøt ut. Far nektet å kjøre for tyskerne og ble derfor fratatt bilene som han ikke fikk tilbake før i 1947. Han måtte derfor finne seg annet å gjøre ved siden av driften på Tingberg.

Far hadde gått i snekkerskole i 1935 og var møbelsnekker. Jørgen Rybakken og Karl Bergheim startet snekkerverksted i roa oven-

for stallene på Tingberg og drev der til de i 1942 bygget verksted ovenfor Aronsveen. Driften der holdt på til flere år etter krigen.

Til verkstedet måtte de ha maskiner og fra Rånnerud i Fåberg fikk de fatt i en stor bånd-sag som Jørgen hentet med langslede, det ble en strabasjos tur. Andre maskiner var motorhøvel, fresemaskin og flere høvelbenker. Karene tryllet frem det ene møblelementet etter det andre.

Under krigen forgikk det forskjellige aktiviteter i verkstedet, musikk møter og kurs i forskjellige illegal virksomhet.

Verkstedet hadde hovedinngang mot krøplingen og dør på nordsiden og oversiden slik at det var kort vei til skogs om det skulle bli behov for det.

Far og mor festet tomt av Øyer Prestegård og flyttet inn på Steintun i 1947. Dit flyttet vi, hele familien, mor Anna og far Karl, jeg, Ingrid, Torø og Knut.

I oppveksten hadde vi mange aktiviteter på gang. Somrene var det rikelige muligheter for fiske i Lågen ved gamle Tingberg bru før Hunderfossen ble utbygd. Der var det fin strøm. Eldre øyværing fisket med garn, vi ungdommer med oter, jylte og stang. Amund Iversen som var en flink fisker lærte oss å ta fluene under steinene og bruke dem som agn. Det var spesielt effektivt om høsten.

Plass til å spille fotball var det og mange steder, den store banen var på Granerudmoen.

Vintertid var det ski som gjaldt. Hoppbakker hadde vi mange av, Stilasbakken, Sentralbakken, Mohusbakken, Prestgardsbakken nord og sør, Finborudbakken, Kruke, Nordjordsbakken, Rustbakken, Mosbakken, Vidarheimsbakken, Solheimsbakken, Gamlelhjemsbakken og Nermosbakken.

Øyer guttemusikk ble startet etter initiativ fra Karl Bergheim med Sverre Bergheim

som formann og Aksel Huuse som kasserer. Stiftelsen foregikk hos sistnevnte 1. desember 1953. Det møtte 12 gutter hos Aksel og Bibbi og det ble skrevet lover. Til styret ble Torbjørn Brein, Einar Berge og Ole Bergheim valgt. 17. mai 1954 var vi med og marsjerte for aller første gang.

Kolbjørn Holten kjøpte verkstedet av far i november 1948 for kr. 21.000 med maskiner og utstyr. Holtenfamilien bodde på Steintun i mange år men bygde senere hus ovenfor verkstedet på andre halvdel av 50-tallet. Dette huset kjøpte Oline og Kjell Gillebo i 1966. Roar Ødegård og Marit bodde der i kjellereta-

sjen. Ennå senere kjøpte far snekkerverkstedet tilbake fra Kjell.

Solveig og Ole Kolbu bygde hus med plass for telefonsentralen i 1950-51. Ole arbeidet på Øyer ysteri og dreiv fyr og steamanlegg som han hadde sertifikat for.

Her må vi stoppe. Dessverre har vi denne gang ikke plass for alt Ola kan fortelle, så vi får heller komme tilbake ved en senere anledning. Vi kan legge til at han er ofte benyttet til å lede omvisning for grupper i mange områder, hvor han øser av sin lokalkunnskap.

KS

Sæterbekken

*Så stilt og rolig du renn og sildre
Slik du har gjort det i alle år
Vi høre knapt at du fær forbi oss
En sammårskveld vi ved sida står.*

*Men itte støtt er du like rolig
Nei var det likt seg med alt du har.
Du kan nok bruse å vise krefter
Å syne fram hå du er slags kar.*

*Når vår'n er komme og snøgen smelte
Ei travel tid da du ofte får
Vi høre sjogen og at du suse
Nei itte rolig – men fort det går.*

*Ja mange er det som nytte høve
Å slukke tysten og tar en tår
Du gjer oss otyst å teinne gnisten
Får tru vi har deg i mange år.*

Oddbjørn Evenshaug

"Det er så lell"

Haugianeren Arne Arnesen Bjørge

Hans Nielsen Hauges besøk i Øyer og Tretten i årene 1800 og 1803 førte til en dyptgripende religiøs vekelse. Bygda fostret flere dyktige lekpredikanter, som var med å føre Haugebevegelsen videre, ikke bare i Gudbrandsdalen, men også i andre deler av landet. Det gjaldt særlig Jens Johnsgård, John Eriksen Bjørge og Johns "oppvekstbror" Arne Arnesen. De tre var omtrent jevnaldrende, alle født på 1790-tallet. Arne Arnesen er den minst kjente. Ifølge Øyer-historikeren Tor Ile er han nesten helt glemt i hjembygda. Ikke desto mindre har han en interessant historie.

Det er ikke skrevet så mye om Arne Arnesen. Kirkehistorikeren H. G. Heggveit omtaler ham i sitt verk "Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede", utgitt på begynnelsen av 1900-tallet. Heggveit bygger på muntlige opplysninger fra lærer og kirkesanger Johs. Arnesen og fra andre muntlige kilder som igjen hadde sine opplysninger fra gamle haugianere i Stavanger, der Arne bodde mye av sitt liv. Tor Iles omtale av Arne Arnesen i Bygdabok for Øyer (bind 3) er stort sett en parafraze over Heggveits framstilling. Nyere lokalhistorisk forskning har gitt mer kunnskap om Arne Arnesen. Spesielt interessant er påvisningen av at Arnes liv ga viktige impulser til personer og hendelser i Alexander Kielands roman "Skipper Worse".

De første årene

Arne Arnesen ble født 16. januar 1796 på en plass ved Holmen på Tretten, som den nest yngste av ni søsken. Foreldrene var Arne Johnsen fra Poulsrudstuen og Marit Pedersdatter fra Solberg. Faren døde da Arne bare var to år gammel. Moren satt igjen i trange kår med tre mindreårige barn som skulle forsørges, den minste ble født etter farens død da Marit var 47 år gammel. I folketellingen i 1801 står det at hun "Nyder almisser af sognet". Barna var mye hjemme alene mens moren var ute på gårdene på arbeid. En gang da Arne som smågutt skulle koke poteter, brente han handa slik at han fikk krokete fingre.

Så snart Arne var gammel nok til å tjene sitt eget brød, kom han til sørstuggu Bjørge i Øyer. Her tilbrakte han ungdomsårene og tok etternavn etter gården, et navn som siden gjerne er blitt brukt i kilder der han blir omtalt. Sønn på gården var John Eriksen Bjørge, som var like gammel som Arne. De arbeidet sammen, delte rom og ble gode venner. John gjennomlevde usedvanlig sterke åndelige kamper mens Arne var på Bjørge. Arne ble vitne til hvordan John kjempet med tvil og anfektelser. Dette ble for Arne "både til vekelse og omvendelse, en alvorlig åndelig skole og en betydningsfull innvielse for hele livet", skriver Heggveit.

Etter årene på Bjørge arbeidet Arne en

Arnes fødsel og dåp. (Utsnitt av kirkebok for Øyer 1784-1824, s. 134.)

tid som tjenestegutt hos sin fetter, haugianeren Arne Mælum på Tretten, far til kirkesanger Johs. Arnesen, som er omtalt ovenfor. Omkring 1820 begynte Arne å virke som lekpredikant, til å begynne med i hjembygda. Senere besøkte han de øvrige prestegjeldene i Gudbrandsdalen, og i løpet av den neste ti-årsperioden utvidet han reisevirksomheten til det meste av Sør-Norge og ”virket til store velsignelse”. Slik skikken var blant haugianerne, reiste han til å begynne med sammen med en mer erfaren predikant. Senere reiste han mest alene.

Arne Arnesen Bjørge var en firskåren, kortvokst mann. Han var sterk og kraftig og hadde gode evner. Det fortelles at han hadde et munnehell, ”Det er så lell!”, som han uttalte på en bestemt måte så vel i samtaler som i sine prekener. Røsten var ualminnelig klar og kraftig, og han hadde en fin sangstemme. Han ble omtalt som en ”begavet, livlig og meget venn-

lig mann”, med et tiltalende vesen, ”elskelig og elsket av alle”. Han var ”i besittelse av betydelige evner til å tale Guds ord og påvirke sine tilhørere” og ”nøt stor tillit og anseelse som en av sin tids mest ildfulle og dyktige yngre Guds ords forkynnere”, ifølge Heggtveits kilde. Ikke minst gjorde han et sterkt inntrykk på unge mennesker. En haugianerkvinne har fortalt at hun som barn hadde besøk av ham i sitt barndomshjem, hvor han vant alles hjerter. ”Da han reiste, stod jeg ved vinduet og med tårer i øynene så etter ham, inntil han forsvant for mitt blikk,” fortalte hun. ”Han hadde så lett for å omgås folk og vinne for Kristus ved sitt kjærlige, milde alvor og sin beskjedne og ydmyke fremtreden.”

Arne arbeidet en tid som tjenestedreng hos Hans Nielsen Hauge på Bredtvedt i Aker like før Hauge døde i 1824. Han brukte en tid etternavnet Hauge etter sin husbond og store

ideal. Reisevirksomheten i 1820-årene brakte ham også til Vestlandet. Han bodde en tid i Bergensområdet, og omkring 1830 kom han til Stavanger, ”den lille tarvelige by”, som på denne tiden ”befant seg i en dobbelt gjæring ved økonomisk oppsving og en sterk, religiøs bevegelse,” skriver Alexander Kielland i ”Skipper Worse”. Det var ikke minst sildefisaket som bidro til det økonomiske oppsvinget, slik oljeindustrien i nåtidens Stavanger har skapt mange nyrike i denne byen.

Blant ”brødrevenner” og haugianere i Stavanger

Den ”sterke religiøse bevegelse” bestod av to forsamlinger, og Arne fikk fra første stund tilknytning til dem begge. Det gjaldt naturlig nok den haugianske forsamlingen. Men Arne ble også knyttet til det såkalte ”brødresamfunnet”, et kristent samfunn som hadde etablert seg i Stavanger på slutten av 1820-tallet, og som tiltrakk seg mange framtrødende og velhavende menn og kvinner i byen. Brødrevennene hadde sitt utspring i herrnhuterbevegelsen, et kristent samfunn som ble organisert i byen Herrnhut i Tyskland i 1727. Deres kjennemerke var en sterkt Jesusentret forkynnelse og et omfattende misjonsarbeid. Bevegelsen kom til Norge i 1737 via Danmark, der Brødremenigheten anla en by i Christiansfeld, som fungerte som et viktig senter for herrnhuterne i Norge og Danmark.

I begge disse religiøse forsamlingene fant en mange personer som tilhørte byens sentrale borgerlige miljø. Haugianerne og ”brødrevennene” var nært knyttet til hverandre i Stavanger og samarbeidet om en rekke religiøse og sosiale tiltak i byen. De ”omgikk broderlig og paavirkede hverandre gjensidig, uden at eiendommeligheden hos begge Retninger derfor blev udvisket.”

På denne måten kom Arne rett inn i det økonomisk og religiøst driftige lekmannsmiljøet som er i fokus i Kiellands ”Skipper Worse, en roman som er lagt til 1840-årenes Stavanger. Som vi skal komme tilbake til, kjente Kielland lekmannsmiljøet godt gjennom sine familierelasjoner. I kapittel II i romanen gir han en ganske presis beskrivelse av forholdet mellom brødrevennene og haugianerne i Stavanger på 1830- og 1840-tallet:

”For de egentlige herrnhuters tall var ikke stort, og det forøktes heller ikke, fordi den religiøse bevegelse mest fulgte den haugianske retning.

Der var også i laren så megen indre overensstemmelse og i livet så meget ytre likhet, at herrnhuter og haugianere ikke blott i alminnelighet regnedes for hipp som happ av dem som stod utenfor vekkelsen; men en sammensmeltning foregikk i virkeligheten efterhånden mellom de to retninger.

Opprinnelig var det vel en ikke ringe forskjell mellom brødrene og Hauges venner i hensende til alminnelig dannelse. Hauge søkte og vant sine første og trofaste tilhengere blant bondene. Brødremenigheten derimot bestod for en stor del av velhavende byfolk, som dessuten ved tyske forstandere og hyppige besøk i Christiansfeld og de andre herrnhutiske stasjoner ervervet mere ytre og indre kultur.”

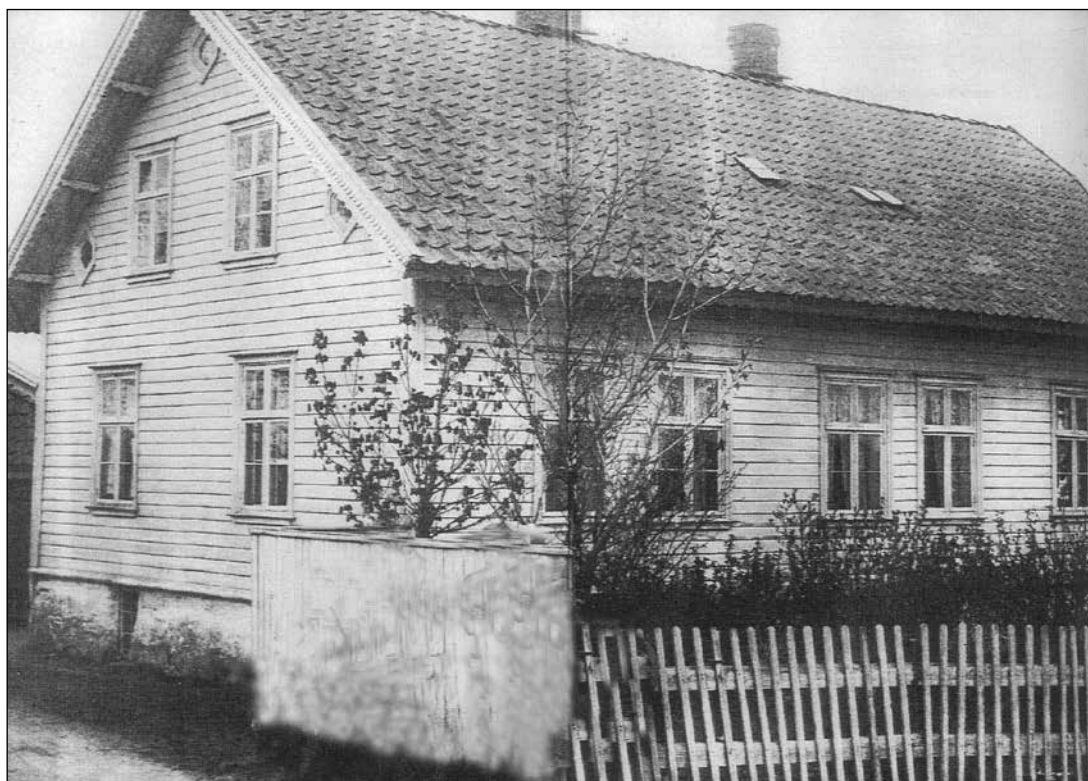
Det faktum at brødrevennene i stor grad hørte til i de høyere sosiale og kulturelle lag i samfunnet, hindret altså ikke at de to bevegelsene i stor grad smeltet sammen. Det hadde ikke minst hadde sammenheng med at også i de høyere samfunnsklassene innså man etter Hauges langvarige arrest og død hvilken skjendig urett embetsstanden hadde begått mot uskyldige og gudfryktige mennesker, konstaterer Kielland, og føyer til at Hauges

venner dessuten alltid var ”beredt til fordragelighet og imøtekommenhet, hvor de bare møtte levende kristentro. Og herrnhuterne var i hvert fall ikke sterke og tallrike nok til å hevde en særstilling, selv om de hadde villet det.”

En sentral figur både i byen og i brødre-samfunnet var madam Testman (Catharina S. H. Preus, født på Kongsberg i 1774), en enke som kom til Stavanger i moden alder sammen med sine barn. Hennes hus var i mange år brødrevennens fast samlingssted på lørdagskveldene, samlinger som er skildret inngående og ikke uten sympati av Kielland i ”Skipper Worse”. På disse møtene var ganske sikkert også Arne fast gjest, på samme måte som han selvfølgelig deltok og talte ved haugianernes samlinger som ble holdt hjemme hos en av byens ledende haugianere, inntil haugianerne

og brødrevennene i 1846 i fellesskap bygde ”Nygadens Opbyggelseshus”, et forsamlingshus som fortsatt er i bruk i Stavanger.

Madam Testman er av flere utpekt som modell for madam Torvestad i ”Skipper Worse”. Selv om Kielland utvilsomt hentet enkelte impulser fra henne til skildringen av den herrnhutiske og geskjeftige madam Torvestad, stemmer den maktsyke og manipulerende romanfigurens personlighetsrekke dårlig med det sympatiske bildet som er tegnet av den virkelige madam Testman. Hun beskrives som en mer enn vanlig dannet dame som framtrådte med verdighet. Som jeg skal komme tilbake til, hentet nok Kielland impulsene til sin madam Torvestad vel så mye fra annet hold, et hold som stod Arne Arnesen enda nærmere.

Hovedbygningen på Sandvig. (Foto ca 1910. Hentet fra Skadberg, s. 318.)

Gårdbruker på Sandvig i Hillevåg

Den første tiden i Stavanger bodde Arne på St. Pedersgjerde. I 1831 kjøpte han halve gårdseiendommen Svihus i Høyland (nå en del av Sandnes kommune) av Opplysningsvæsenets Fond. Men allerede året etter solgte han på Svihus og kjøpte i stedet gårdsbruket Sandvig under Bispeladegård som den gang lå i Hillevåg, like utenfor Stavangers daværende bygrense. Her slo han seg til som gårdbruker samtidig som han reiste rundt i distriktet som lekpredikant. Han begynte nå å kalle seg Arne Arnesen Sandvig. Våningshuset på Arnes gård på Sandvig står fortsatt og brukes i dag som barnehage.

I 1834 solgte Arne en del av Sandvig til John Haugvaldstad, som ble kalt haugianernes ”biskop” på Vestlandet. Haugvaldstad var en fattig bondegutt, farger av yrke. Etter en omfattende reisevirksomhet som haugiansk predikant, slo han seg ned i Stavanger og ut-

John Haugvaldstad. (Tegnet av John Nordhagen etter maleri på Josephinestiftelsen.)

viklet en bedrift som drev både gårdsbruk, håndverksvirksomhet, omfattende industriell virksomhet, handel, fiske og skipsfart. Haugvaldstad fikk til å begynne med mye hånord i Stavanger, men ble etter hvert ikke bare en meget aktet og innflytelsesrik borger, men også en av Stavangers rikeste menn. Selv levde han nøkternt, viste omsorg for de svake i samfunnet og var meget rundhåndet.

”Den gamle farger med de blå hender” (Kielland i ”Skipper Worse”) kjøpte en gårdpart av Sandvig av Arne Arnesen for å etablere et gårdsbruk som skulle skaffe naturalia til ”Josephines Stiftelse” i Stavanger, en sosialpedagogisk institusjon for ”fattige Pigebørn” som Haugvaldstad hadde etablert samme året sammen med en del andre haugianere og brødrevenner. Gården ble kalt ”Haugianergården” og er skildret i ”Skipper Worse”. Våningshuset står fortsatt som ”Haugvaldstad Minde”. Det samme gjør for øvrig den store bygningen som huset Josephinestiftelsen i Kongsgata i Stavanger.

Ifølge en lokalhistoriker i Rogaland, Sigleif Engen, har Arnes yngste datter, som gikk ut og inn av Engens barndomshjem, fortalt at det var Hans Nielsen Hauge som oppfordret Arne til å dra vestover for å slå seg ned som gårdbruker. Det har også vært hevdet at Hauge utstyrte ham med pengemidler som han kunne investere i gårdsbruk der vest. Det siste virker ikke særlig sannsynlig. Hauge døde allerede i 1824, dvs sju år før Arne begynte som gårdbruker. Det er vanskelig å tro at Arne skulle ha reist rundt i mange år med pengemidler fra Hauge før han endelig kjøpte gård. Dertil kommer at Huges økonomi de siste årene slett ikke var særlig god.

Da er det mer sannsynlig at det var John Haugvaldstad som trådte støttende til. Sannsynligvis var Arne godt kjent med Haugvald-

stad fra tidligere, fra Haugvaldstads reiser på Østlandet og besøk hos Hauge på Bredtvedt. I god haugiansk ånd brukte Haugvaldstad å hjelpe yngre venner med å etablere seg med egen virksomhet. Det kan derfor godt tenkes at det var han som arrangerte kjøpet av Sandvig for Arne mot at han deretter selv fikk kjøpe halvparten til gårdsbruket som skulle skaffe naturalia til pikehjemmet. Haugvaldstad betalte da sannsynligvis mer for sin gårdpart enn det Arne hadde betalt, en transaksjon som var typisk for Haugvaldstad når han hjalp sine venner.

Noen år senere kjøpte Arne også en tomt i Asylgata i Stavanger. Her bygde han et lite hus som han leide ut. Vi kan tenke at han hadde reservert seg et rom der han kunne ta inn under sine mange besøk i byen. Han solgte huset for en god pris i 1851.

Inn i det gode selskap

Samme året som han kjøpte Sandvig i Hillevåg, nærmere bestemt 17. april 1832, giftet Arne seg med Martha Eriksdatter. Arne var da 36 år, Martha ett år yngre. Martha var født på gården Fotland på Jæren som datter av en gårdbruker og arbeidet trolig som tjenestejente i Stavangerområdet da hun giftet seg med Arne. Vi skal ikke se bort i fra at John Haugvaldstad hadde en finger med i spillet også her. Den aktive ”haugianerbispen” hjalp ikke bare sine yngre venner til å etablere egen virksomhet, men også med å finne gode, kristelige ektefeller.

Vielsen fant sted 17. april 1832 i domkirken i Stavanger. Kirkeboka viser at forlovere var Svend E. Svendsen og Edvard Omdahl. Både stedet for vielsen og forloverne indikerer at Arne allerede hadde fått god inngang i Stavangers ledende borgerlige og religiøse miljø. Det hadde høy status å gifte seg i dom-

kirken, og forloverne illustrerer Arnes tilknytning til begge de to kristne lekmanmiljøene i byen. Svend E. Svendsen var en av lederne i brødremenigheten, og var en mann med de beste skussmål. Sammen med sin bror Lars E. Svendsen (stortingsrepresentant i flere perioder) drev han ett av byens mest velrennerte forretningsfirmaer. Den andre forloveren, Edvard Omdahl, var skolelærer og en av byens ledende haugianere. Det var i hans hus haugianerne i Stavanger hadde møtene sine før de fikk sitt forsamlingshus. Like utenfor byen hadde Omdahl også en gårdseiendom, som han kalte Johnsgård etter den kjente haugianeren Jens Johnsgård på Tretten.

Arne og Marthas valg av faddere til de fire barna som ble født i årene 1834-1841, understreker ytterligere at Arne hadde etablert sterke sosiale bånd til brødrevenner og haugianere med høy sosial status i Stavanger. Da eldstebarnet, Erik Andreas, ble døpt i domkirken 19. januar 1834, representerte fadderne en liste over noen av byens fremste personligheter. Først i rekken var Søren Daniel Schiøtz, fogd i Jæderens og Dalernes fogderi. Schiøtz var brødrevennenes fremste leder i byen. Han var gift med Charlotte Petrea Rosenkilde, som tilhørte en av de mest fornemme Stavangerfamilieene. At en embetsmann, og i det hele tatt en mann med en slik sosial posisjon deltok aktivt i det kristne lekmanmiljøet, var høyst uvanlig.

Også tre av de øvrige fadderne tilhørte brødrevennenes forsamling. Det var Johan Caspar Testman, som var gift med Sunniva Traaseth fra Fåberg. Johan Caspar var sønn av den tidligere omtalte madam Testman og arbeidet som forvalter og lærer innenfor brødresamfunnet. De to kvinnelige fadderne var danskfødte madam Lassen (Nicoline Birgitte Sehested Zetlitz), gift med kjøpmann Christoffer

Ertzager Lassen, og madam Svendsen (Ole-na Larsdatter Aarsvold), gift med kjøpmann Erich Svendsen, foreldre til Arnes forlover Svend E. Svendsen. Den eneste haugianeren i rekken av faddere var kjøpmann Endre Qvie, også en sentral person i Stavangers religiøse og borgerlige liv, blant annet var han sammen med Haugvaldstad med i Stavangers første formannskap.

Blant fadderne til andre av Arnes og Marthas barn finner vi også flere kjente størrelser i Stavanger, blant annet Karen Fæstad Omdahl, kona til haugianeren og skolelæreren Edvard Omdahl, som var forlover da Arne og Martha giftet seg. Karen var fra Brandbu. Før hun giftet seg hadde hun arbeidet i huset hos Hauge på Bredtvedt fram til Hauge døde, og Arne kjente henne ganske sikkert fra denne tiden. Hun var bestyrerinne ved ”Josephines Stiftelse”. Eksempler på andre faddere var Madam (Ane) Siqveland, kona til den kjente haugianeren og kjøpmann Torger Siqveland, og Engel Hansen og Tønnes Tønnessen, også disse ledende haugianere og kjøpmenn.

Alle disse brødrevenner og haugianere var sentrale figurer ved etableringen av flere misjonstiltak og sosiale institusjoner. For eksempel var de fleste med ved stiftelsen av Det Norske Misjonsselskap i 1842, en organisasjon som fortsatt lever i beste velgående. Her var også Arne Arnesen med. På stiftelsesmøtet møtte 82 deputerte fra lokale misjonsforeninger og 102 enkeltstående misjonsvenner. Av disse var 29 fra utenbys. Arne bodde på Sandvig i Hillevåg, som den gang lå utenfor bygrensen, og undertegnet stiftelsesdokumentet som den første av disse 29.

Ulykkelig ekteskap og mange barn

I april 1845 opplevde Arne den store sorg at hans hustru, Martha, døde, bare 48 år gam-

mel, og han var alene med fire morløse barn i alderen 4 til 11 år. Det ble viktig for ham å finne en ny mor til barna og en ny husfrue på Sandvig. Denne fant han på gården Mele i Forsand i Ryfylke, en gård der herrnhutiske og haugianske reisepredikanter ofte tok inn. Her møtte han datteren på gården, den 24-årige Serine Pedersdatter. Han la ikke skjul på at han ønsket å gifte seg med Serine. Men hun var forelsket i annen og ønsket ikke å gifte seg med Arne, som var mer enn dobbelt så gammel som henne selv.

Serines mor, Sissel Larsdatter Mele, som nylig var blitt enke, var sjukelig og lå mye til sengs, men styrte fortsatt det meste fra sjuke-senga, også sin pliktoppfyllende datter. Arne maste på moren om å få datteren, og moren presset Serine det beste hun kunne. Hun argumenterte blant annet med at giftermålet med Arne ville få mye å si for hennes gudsforhold. Til slutt gav Serine etter. ”Eg skal lyda deg, om eg så tar skade av det”, skal hun ha sagt til sin mor.

En septemberdag i 1846 giftet Arne seg med den 26 år yngre Serine i Høle kirke. Arne og Serine fikk åtte barn i det som ble et ulykkelig ekteskap. Det underlige er at Serines mor, som tvang sin unge datter inn i et ekteskap datteren ikke ønsket, hadde opplevd akkurat det samme da hun var ung. Hun ble pålagt å gifte seg med en mann hun mange år senere sa hun aldri hadde likt. I likhet med datteren fikk hun åtte barn.

Arne Arnesen og ”Skipper Worse”

Det synes å være liten tvil om at det er denne historien Alexander Kielland bruker i romanen ”Skipper Worse”, når han forteller hvordan den maktsjuka madam Torvestad manipulerer datteren Sara til å gifte seg med en mann hun slett ikke ønsket å få, den dobbelt

Alexander Kiellands roman "Skipper Worse".

så gamle skipperen, Jacob Worse. Parallellen i disse historiene er slående. Sara var forelsket i en annen, men hun *"var oppdratt i de strengeste grunnsetninger om barnas plikter mot foreldrene, og hun så opp til moren med ærefrykt. Hun ville heller ha hugget av sin hånd enn handlet imot hennes vilje,* skriver Kielland i romanen.

I likhet med Serines mor unnser heller ikke madam Torvestad seg for å bruke åndelige argumenter når hun presser datteren inn i ekteskap med den aldrende skipperen. Hun bruker Sara i et spill for å manøvrere Jacob Worse inn i "de vaktes" forsamling. Resultatet blir en ulykke både for Sara og Jacob Worse. Etter at giftermålet er inngått, faller madam Torvestad i tanker, *"minner fra ungdommen*

kom opp, og de var ikke gode. Også hun var blitt gitt til en mann hun ikke kjente; han var også eldre enn hun".

Når det gjelder reisepredikanten i "Skipper Worse", Hans Nielsen Fennefos, har Kielland naturlig nok først og fremst hentet impulser fra Hans Nielsen Hauge, men åpenbart også fra Arne Arnesen. Kielland utstyrer Fennefos med personlighetstrekk som vi kjenner igjen fra samtidens beskrivelse av Arne Arnesen, som en meget vennlig mann, elskelig og elsket av alle, en ydmyk og from mann med et tiltalende vesen, og som nøt stor tillit og anseelse som en ildfull og dyktig forkynner.

Som nevnt brukte Arne en tid etternavnet til sitt store ideal, på samme måte som Kielland lot sin lekpredikant få den store lekmannshøvdingens navn. Episoden i romanen der Hans Nielsen Fennefos forærer Sara en bok av Hans Nielsen Hauge, finner vi også i Arnes liv. Datteren Hilda forteller at Arne hadde fått en bok av Hauge, en bok han var meget glad i. Denne ga han til Serine.

Hvor hadde så Kielland sin kunnskap om det kristne lekmannsmiljøet i Stavanger fra? En viktig kilde til kunnskap om haugianermiljøet generelt var naturligvis hans kone, Beate Ramsland, som han giftet seg med i 1872. Hun var datter av en kjent haugianer i Stavanger. Videre hadde Kiellands stesviger-mor deltatt ved madam Testmans herrnhutiske lørdagssamlinger. Når det gjaldt kunnskap om Arne Arnesen spesielt, var sikkert også Beate Ramslands onkel en viktig kilde. Onkelen kjøpte omkring 1840 et bruk på Sandvig av Arne Arnesen og var i flere år var nærmeste nabo til familien Arnesen.

Men kjennskapet til Arne Arnesen fikk Kielland allerede i helt unge år i sitt barndomshjem. Etter at Kiellands mor døde, giftet faren seg igjen med Inger Larsdatter Mele. Ingers

far var bror til Arnes svigermor, Sissel Mele. Inger Mele og Arnes kone Serine var følgelig kusiner. Inger Mele ble Alexanders stemor da han var 13 år, og selv om Kielland aldri kunne like sin stemor, var hun ikke desto mindre en viktig person i hans barndomshjem gjennom hans ungdomsår. Kusinene Inger (Mele) Kielland og Serine (Mele) Arnesen var omgangsvener i Stavanger, og vi kan anta at Alexander møtte Arne og Serine i juleselskapene som den familiekjære Inger Kielland arrangerte i hans barndomshjem.

At Kiellands "Skipper Worse" er festet i hans egen familiehistorie på stemorsiden kan dokumenteres også ved andre eksempler. Inger Kiellands bror og Serine Arnesens fetter, Håvar Larsen (Mele), var den første skipperen fra Stavangerområdet som seilte til Rio. Fra "Skipper Worse" husker vi at romanen innledes med Jacob Worses triumferende og etterlengtede hjemkomst etter at han som førstemann hadde seilt ei Stavangerskute til Rio: *"Vi kommer sent, hr. kunsell! – men vi kommer godt!"* Det fortelles at da Kielland hadde skrevet "Skipper Worse", sa den samme Håvar Larsen, steonkelen hans: *"Eg e' så forarga på den unge spirrevippen som har skrive om slektå vår"*.

Mye tyder på at Kielland også har hentet historien om hvordan Jacob Worse reddet konsul Garman fra økonomisk ruin fra Meleslektens historie. Sigleif Engen mener å ha godt belegg for å hevde at det var Serines bestefar som i 1813 berget Kielland-firmaet "Jacob Kielland & Søn" fra fallitt.

De siste årene

Da Serine kom til Arnes gård på Sandvig i 1846, ble hun stemor til fire barn og fødte det første av hennes egne og Arnes åtte barn i juni året etter. Deres siste barn ble født i 1863.

Arne var da 67 år og Serine 41. Vi vet lite om deres liv i 1850-årene, bortsett fra at de fikk mange barn.

På slutten av 1850-tallet etablerte Arnes eldste sønn Erik Andreas seg med gårdsbruk på Alsnes i Høyland (nå en del av Sandnes kommune). Det gikk ikke bra og han ødet store verdier. Ifølge Heggveit skyldtes miséren at han drev med mislykte økonomiske spekulasjoner, mens Sigleif Engen hevder årsaken var at Erik Andreas turte og drakk sammen med en kamerat på en nabogård. Ikke desto mindre valgte Arne og Serine ham som fadder da datteren Pauline ble døpt kort tid etter at Erik Andreas gav opp som gårdbruker. Etter en tid emigrerte Erik Andreas til Amerika og lot aldri siden høre fra seg.

I 1859 solgte Arne gårdsbruket på Sandvig i Hillevåg og flyttet med hele familien til gården på Alsnes. Ved folketellingen i 1865 bodde Arne og Serine på Alsnes med alle sine åtte barn, de to yngste ble født der. I disse årene brukte han Alsnes som etternavn. I folketellingen er han registrert som bonde og selveier.

Arne forsøkte å rette opp sønnens fiasko som bonde. Men oppgaven ble for stor. Sønnens gårdsprosjekt førte til økonomisk ruin for Arne. I 1866 måtte han selge gårdsbruket på Alsnes. Han flyttet til Våland, like utenfor grensen til Stavanger der han fikk forpakte et mindre bruk. Eier av bruket var Asser Tøllaksen, som var en velkjent mann i byens haugianerforsamling og en god venn, som antagelig på denne måten forbarmet seg over Arne.

Arne var nå gammel og utslitt og han klarte aldri å komme seg opp igjen økonomisk. Men "like til det siste holdt han både oppbyggesel og bønn innen sin nærmeste krets. Den siste bønn han holdt i Nygatens bedehus, kunne folk ikke glemme", skriver Heggveit. Etter et kort sykeleie, døde han 6. februar 1869, 73

år gammel. Kirkeboka viser at han døde som fattiglem. Han ble begravet på Hetland kirkegård i Stavanger. Gravtalen ble holdt av daværende pers. kap. Julius Gjør. Folk som var til stede, har fortalt at Gjørs gravtale gjorde et gripende inntrykk på den store skaren som fulgte Arne til hans siste hvilested.

Serine Arnesen satt tilbake i små kår med den store barneflokk, den yngste var bare seks år. Ved folketellingen i 1875 bodde hun i Ladegårdskleven i Stavanger sammen med de tre yngste barna. Hun var da "Lægdslern understøttet af Hetlands Fattigvæsen". Vi vet ikke når og hvor hun døde.

Da Arne døde, ble han ført inn i kirkeboka med navnet Arne Arnesen. Han hadde ikke lenger noe gårdsnavn. Arne Arnesen avsluttet livet like fattig som han kom inn i det. Men i årene han levde, ble han en stor haugiansk predikant og en del av det driftige lekmannsmiljøet i Stavanger. Som vi har sett, ga hans liv også viktige impulser for Alexander Kiel-

land da dikteren skapte sin mest populære roman "Skipper Worse". Arne Arnesen Bjørge bør ikke forbli glemt i sin hjembygd.

© Oddbjørn Evenshaug

1869		D. Begravede og	
No.	Den døde	Begravet	Den Begravede (afte Navn og Alder)
15.	21. 11. 1869	21. 11. 1869	Arne Kjelldal (afte Navn og Alder) 53.
16.	24. 11. 1869	1. 12. 1869	Maren Gundersen (afte Navn og Alder) 61.
17.	25. 11. 1869	4. 12. 1869	Larsen Gundersen (afte Navn og Alder) 5.
18.	28. 11. 1869	5. 12. 1869	Arne Gabriel Lunden (afte Navn og Alder) 49.
19.	4. 12. 1869	12. 12. 1869	Anders Adolph Pedersen (afte Navn og Alder) 11.
20.	6. 12. 1869	12. 12. 1869	Ole Johan Olsen (afte Navn og Alder) 14.
21.	4. 12. 1869	11. 12. 1869	Arne Larsen (afte Navn og Alder) 27.
22.	4. 12. 1869	11. 12. 1869	Arne Larsen (afte Navn og Alder) 27.
23.	6. 12. 1869	13. 12. 1869	Arne Larsen (afte Navn og Alder) 74.
24.	11. 12. 1869	19. 12. 1869	Gjerd Larsen (afte Navn og Alder) 11.
25.	11. 12. 1869	19. 12. 1869	Lars Olsen (afte Navn og Alder) 11.

Arnes død. (Utsnitt av kirkebok for Hetland 1869-1884, s. 4.)

Kilder:

- Andersen, Per Thomas. *Sild, salighet og psykologi*. Etterord i fotografisk opptrykk av "Skipper Worse", Oslo 1995, s. 193-205.
- Aurenes, Ola. *Høylands gårds- og ættesoge gjennom 400 år. 1500-1900*. Utg. av Høyland kommune. 1952.
- Aurenes, Ola. *Josephines Stiftelse i 100 år*. Stavanger 1934.
- Aurenes, Ola. *Time gårds- og ættesoge*. Time kommune. 1973.
- Bang, A. Chr. *Hans Nielsen Hauge og hans samtid*. 3. oppl. Kristiania 1874/1910.
- Engen, Sigleif. *Forsandboka*. Band III. Forsand kommune 1989.
- Folketelling 1865 for 1123 Høiland.
- Folketelling 1875 for Hetland.
- Golf, Olav. *Haugebevegelse og Folkeopplysning 1800-1860*. Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo. Rapport nr 6, 1996.
- Haugvaldstad, John. *Tilbageblikpaamit Liv*. Stavanger 1851.
- Heggveit, H. G. *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Bind 1*, Christiania 1905-1911.
- Heggveit, H. G. *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Bind 2:1*, Christiania 1912-20.
- Haaland, Erling. *John Rasmussen Haugvaldstad*. Stavanger 1959.
- Ile, Tor. *Bygdabok for Øyer*. Bind 3. 1968.
- Kielland, A. *Skipper Worse*. Samlede verker. Bind 2. Oslo 1995, s. 49-155.
- Kirkebøker for Domkirken Stavanger, Hetland/Frue Stavanger, Strand/Høle og Høyland.
- Kullerud, Dag. *Hans Nielsen Hauge. Mannen som vekket Norge*. Oslo 1996.
- Myhreboe, H. J. *Oplevelser og Erindringer*. Kristiania 1882.
- Nome, John. *Det norske misjonsselskaps historie i hundre år*. Bind 1. Stavanger 1943.
- Obrestad, Tor. *Sannhetens pris: Alexander Kielland, en beretning*. Oslo 1996.
- Skadberg, Gunnar A. *Alexander L. Kielland. "I slekt med hele byen"*. Kielland og hans nærmiljø sett fra et lokalhistorisk ståsted. Stavanger 2002.
- Skadberg, Gunnar A. *Hans Nielsen Hauge i Bergen. Forbindelseslinjer mellom haugianerne i Bergen og Rogaland*, i "Bergensposten", nr 3, 13. årg. 2010, s. 33-55.
- Svendsen, Sigrid. *Billeder fra Hauges tid*. Oslo 1934.
- Thrap, D. *Brødremenigheten i Norge*. Kristiania 1908.

Knut Steigård

Øyer kommunes kulturpris

Som alle kommuner med respekt for seg selv deler også Øyer kommune ut en årlig kulturpris. Det vil si at kommunens retningslinjer sier kan hvert år dele ut en kulturpris innenfor rammen av årets bevilgning til formålet.

Prisen deles ut til enkeltpersoner, institusjoner, lag eller foreninger som har tilknytning til Øyer kommune. Prisvinneren må enten selv ha gjort seg bemerket innen et område som omfattes av det utvidede kulturbegrep eller ha gjort en betydelig innsats for andre på kulturområdet.

På bakgrunn av kunngjøring i lokalpresse og på kommunens hjemmeside gis man anledning til å fremme begrunnet forslag på kandidater innen 1. mars hvert år.

Det er kommunens kulturarbeider som samler inn alle forslagene og fremlegger disse for kommunestyret som så peker ut årets vinner. Selve utdelingen finner sted i et arrangement i samråd med politikerne, forslagsstiller og mottaker.

Naturlig nok deles prisen fortrinnsvis ut bare en gang til samme vinner og det legges vekt på at prisen får en spredning til de ulike deler av kultursektoren. Øyer kommunes kulturpris har de siste år bestått av en sum på kr. 10.000.

Øyer kommunes Kulturpris ble første gang delt ut i 1981, og her er de verdige vinnere i tiden som er gått:

ÅR	Vinners navn	Kulturområde
1981	Odd Løvseth	Handicapidrett, utøver
1982	Hans Hagen	«Folketaler»
1983	Fredrik Haug	Musikk / dirigent
1984	Albert Strømstad	Idrett, administrasjon
1985	Marit og Erik Bogfjelldal	Folkedans, barn / ungdom
1986	Brit Lundeby	«Klokkeklang»
1987	Øyer Tretten Historielag	Lokalhistorie
1988	Bjørn Steinsli	Skiidrett / langrenn administrasjon
1989	Astrid Jensen	Turarrangør, eldrearbeide
1990	«Seomlaget»	Tradisjonsmusikk / nyskapning
1991	Finn Kvarving	Lokalhistorie
1992	Elin Nordby	Barn / ungdom
1993	Arve Hagen	Kunstner
1994	Odd Bjerke	Lokalhistorie
1995	Rolv Haug	Bunadsøm

1996	Jørgen Trosvik	Slektsgransking
1997	Bjarne Tjernsli	Musikk
1998	Øyer Musikkforening	Musikk (100 år)
1999	Arnhild Nachtnebel	Frivillighetssentralen
2000	Erling Fossum	Folkemusikk
2001	Ola T. Rybakken	Dialektgransking / historie
2002	Erling Jevne	Idrett / langrenn, utøver
2003	Guttorm Aarnes	Stavsmartn / idrett
2004	Tretten Musikkforening	Musikk (100 år)
2005	Ingen utdeling	
2006	Bjørn Melleberg	Musikk / komponist / arrangør
2007	Lars Holmen	Lokalhistorie
2008	Steinar Flatemo	Musiker
2009	Ole Johs. Gillebo	Redaktør Klokketklang
2010	Ragnar Spiten	Danseinstruktør / ungdomsarbeid
2011	Hjørdis Grimrud	Tunfaret Vel mmm
2012	Øyvind Sagedal	Kulturprest

"Black and White" 7. juli 1941 Foto: Ivar Steigård.

Sigurd Ile

Tale ved Tor Ile-seminar i Øyer prestegård 24.10.2009

Jeg er bedt om å fortelle litt om åssen jeg opplevde Tor Ile som far da jeg og de to søsknene mine var i oppveksten. Først litt bakgrunnsstoff for å få det hele i sin rette sammenheng.

Litt om slekta: min oldefar, Torstein Johannessen Vedum var født på Vedum i Øyer i 1822 i en søskenflokk på 12. Eldste gutten på Vedum, Halvor overtok garden og oldefar Torstein kjøpte nerigard Ile i 1857. Det var to Ile gardar den tida, og noe senere kjøpte han Torstein også sygard Ile.

Torstein giftet seg med Karen fra Nistugun Lunke, og de fikk to unger: Syver og Anna, som ble gift med lærer Laurits Skjelkvåle fra Skjåk. Bestefar Syver gifta seg med Karen Systuen Skåden, og de fikk fem unger, far var eldst av dem, født i 1890.

Når folk flest hører navnet Tor Ile, så forbinder de navnet med en som skrev mye om gamle tida, og at det var han som skrev bygdebok for Øyer.

Det er forsåvidt riktig, men sjøl så han på seg som bonde helt igjennom og «inte någe annet», som han skriv i bygdeboka. Og det er nettopp som bonde og far jeg vil snakke om her, kulturhistorien får andre snakke om.

Som eldst i søskenflokken var han født til

å bli bonde. Og det var i den tida at han tok utdanninga si.

Etter at han var konfirmert i 1905 gikk han på Oppland kristelige ungdomsskole på Viken. Med han gikk der hendte det noe spesielt: på Viken var det en elev som drev og skjøt på blink med salongrifle og så var uhellet

ute, ved et vådeskudd fikk far ei kule i venstre overarm. Han vart frakta til Stensby sjukehus på Eidsvoll der han ble operert.

De skar opp overarmen og lette og lette, men kula fant de ikke. Far gikk således med ei salongrifle kule i armen resten av sitt liv.

Jeg har tenkt mye på at det er ikke mange centimeter fra overarmen og til hjertet.

Etter ungdomsskolen gikk han på Storhove landbruksskole 1909-1911. Der gikk han ut som bestemann med hovedkarakter 1.34.

Da første verdenskrig brøt ut i 1914, ble far utkalt til nøytralitetsvakt på Tildemoen på Voss.

Rekruttskolen hadde han avtjent før på Jørstadmoen som infanterist.

Etter at han kom heim fra nøytralitetsvakt, ble far valgt som formann i provianteringsrådet. Arbeidet der gikk ut på å dele ut rasjoneringskort på mjøl, sukker, kaffe og erter til alle i bygda. Han måtte også skrive ut kjøpeanvisning på klær, sko og andre nødvendigheter. Jeg husker at det lå igjen bunker med rasjoneringskort oppå eldhusloftet heime som det ikke ble bruk for etter at krigen slutta i 1918. Han ble også formann i skolestyret, og det var i den perioden at kommunen tok det kjempeløftet og bygde både Vidarheim, Solvang og Aurvoll.

Han var i denne tiden her også formann i jordstyret, han for rundt i bygd'n og målte opp jordstykker som skulle dyrkes opp. Det var stikking av grøfter, i det hele tatt var det lagt på jordstyre-formannen det som i dag blir gjort av ansatte ved landbrukskontoret.

Tiden gikk, og vi kom til året 1927. Da hadde far ei tid forut blitt kjent med ei jente fra Østre Gausdal. Ho hadde gått husstellærerskolen på Stabekk og hadde fungert som husstellærerinne på flere steder rundt i landet. De to gifta seg pinsedagen 1927 i Nidarosdomen,

og de ble vigde av dikterpresten Ivar Mortenson Egmond. Det var han som hadde oversatt bibelen til nynorsk, og ho mor hadde vært sekretær for han i det arbeidet en del føreåt. I løpet av seks år etter at de gifta seg, ble det tre unger og det er fra begynnelsen av 1930 åra og framover at jeg husker han far. Å for oss tre ungene var han ikke Tor Ile, men han var rett og slett far, på samme måten som andre unger ser på fedrene sine. Han far var avhengig av ho mor, å han var kry av oss ungene. Han tok seg mye av oss, sjøl om han hadde mye å stå i. Han hadde lagt seg til en spesiell arbeidsrytme over året: sommerhalvåret deltok han i arbeidet på garden, men når høsten og vinteren kom da installerte han seg oppå salen i 2.etg. ved et stort, firkantet eikebord som stod midt på golvet, å der satt han å skreiv. Og da visste vi ungene at da laut han ha fred. Når det var mat å få så sa ho mor: dunk på han far. Det betydde at en av oss ungene måtte ta langkosten som stod innmed døra på kjøkkenet og dunke oppi taket. Det var et stort hushold på Ile. 10-12 stk til bords var vanlig. Alle hadde sin fasta plass. Bestefar og mor på hver sin ende av langbordet. Far, jeg og gardskarene innved veggen, og budeia, stugujenta og søsknene mine på framsiden av bordet. Jeg husker at det støtt var lett for mor å få stugujente. Utdanninga hennes gjorde at det var populært å få være på Ile og lære matstell, for av mor lærte jentene både om allsidig kosthold og vitaminer. Jeg har nevnt før at far var kry av oss ungene, å han tok seg mye av oss enten han arbeidde ute om sommeren eller skreiv om vinteren, så når kvelden kom ja da var det familien det dreide seg om. Om kvelden samlast vi i kammerset innmed kjøkkenet. Der leste vi aviser, hørte på radio, og far snakka på det han hadde skrevet om den dagen, og om andre ting som hadde hendt den dagen. Fem av

oppvekståra til oss ungene skjedde uten at vi hadde radio. Under krigen bestemte tyskerne at alle radioene måtte leveres inn. Årsaken var at alle satt og hørte på nyheter fra London, og det tåltes ikke. Og sjøl om at vi ikke hadde radio føltet som et savn, så ble samværet bak blendingsgardinene om kvelden både utviklende og lærerikt. Båe foreldra våre leste mye for oss. Ho mor leste eventyr av Asbjørnsen og Moe, H.C. Andersen og brødrene Grimm. Ho hadde og piano, i yngre dager underviste ho elever i pianospel. Om kveldene spilte og sang vi alle i hop. Han far spikka pinnspill, han lagde tankeringer, han lærte oss å kaste kil, det var et slags kjeglespill. Vi ungene lært å spille sjakk. Sjøl om det var han far jeg skulle snakke om her i dag, så er det ikke til å unngå at ho mor må trekkes inn. Begge to var avhengige av hverandre. Ho mor var en god støttespiller i skrivinga hass far. Han leste opp det han hadde skrevet, og mor kommenterte. Hver sommer var familien på Ile på ferietur. Turen varte ei helg, midt på sommeren. Da sæla far på hesten, spente for kjerra, og så gikk turen inn på setra vår på Lienden. Vi dro opp gjennom Lisbækkene, der far fortalte om både svenskebakken, vegaskjælet, å nedunder Lisetra for vi forbi to store steiner som kaltes presten og klokkeren. Der var det en gammel skikk at det skulle ofres en stein både til presten og klokkeren. Dette kaltes også et påkast, en måte å merke vegen på. Presten og klokkeren ligger der fortsatt, med steinhaugen inntil. Litt lenger oppe ble vi fortalt om ho Slåberet. Ho bodde åleine med sønnen sin på et lite sted utpå kanten av dalen. Grunnmuren står der ennå. Oppå Liseteren fant vi slagghauger etter blestring, altså utvinning av jern fra myr-malmen innover raumyra. Innpå Lienden tok budeia i mot oss. Der var det i 1930 åra ennå ysting av ost og kjerning av smør på gamlemå-

ten, å jeg husker at jeg våkna om morgenen ved at separatorene i skålen snurra. Fra sætra gikk vi dagsturer innover fjellet med ymse slags mål. En sommer gikk vi over Sjøseterfjellet, innover Jøslia til grava for å besøke ho Marie Bollviken, som hadde vært seterbudeie på Ile en del år før. Der fikk vi servert store, dype tallerkener med sønning, det er halvvegs innkokt rauost. Det var morske greier til han far. På andre turer fikk vi fortalt både små og større hendinger. Å den som har bladd litt i bygdaboka, kan ikke ha unngått den interessa han far hadde for geologi. Det var den store lidenskapen hans. Var vi ute og gikk, kunne far bøye seg ned og ta opp en liten stein. Dette er en gabbro fra Jotunheimen. Den er frakta hit av isen under istida. Han viste oss også riper i svaberget som viste retningen isen hadde glidd under istida. Heime på Ile var det flere kasser med stein prøver som far tok med seg på turer. Disse steinene er nå oppbevart på fjellsprenngningsmuseet nede ved Hunderfossen, å det er meningen at disse skal utstilles i en monter i et bygg som er planlagt bygd der. Når det gjaldt gardsdrifta, så var han først og fremst husdyrmann. Han førte stamtavle over besetningen tilbake til ho Bliros som var født i 1886 og så lenge det var ku på Ile. Han var med i kontrollaget fra begynnelsen, og han var ikke så lite kry over at det hadde stått to første premie okser på båsen heime. Den ene av disse to holdt på å gjøre det av med han far. Det var i 1941. Det skulle være fe utstilling i smårlykkja rett ogga heme på Ile, å så skulle han Hugo vises. Det gikk bra, uksen fikk premie, og da Hugo skulle leies inn i fjøset att, så tok uksen han far på horna, kasta han til værs og fikk han under seg. Han ble hardt kvesta, ble liggende mange uker på sykehuset, å heldigvis kom han seg att. Etter at han far kom seg att så sa han at han skjønnte godt reaksjo-

nen hans Hugo som skulle leies ned i fjøset att, å at han ikke fikk være kavalier for alle flotte kyrne som stod att oppi smårlykkjen! En som til de grader var opptatt av fortia, skulle en tro ikke hadde plass og interesse for nåtida. Men det var ikke tilfellet med far. Garden skulle leveres i bedre stand enn den var da han overtok. I 1930 åra fikk han dyrka opp ca.20 mål med hakke, spett, brøttplog, stubbebryter og dynamitt. Han fortalte at det kjørt vekk 6000 hestelass med stein fra dyrkningsfeltet. Og da neste generasjon overtok i 1950 åra var bulldoseren kommet. da ble det lite skrivning på han far. Ofte hele dagen sto han og fulgte med at doseren handterte steiner på mange kubikkmeter. Ufarlig var det heller ikke når kampesteiner rulla kast i kast framiføre bulldoseren. Og da Hunderfossutbygginga foregikk først på 60-tallet hadde han far passert de 70. men åsså den fulgte han intressert med på. En søndag sa han at han ville ta en tur nedover for å se på utbygginga. Det ble middagstid, og far var ikke kommet hjem. Mor tok til å bli rastlaus, og lurte på hvor det ble av han. Utpå eftan kom han heim, rau i toppen og dugelig svett. Han var helt oppglødd og fortalte at han hadde gått avløpstunellen fra kraftstasjonen, under Lågen, Hunder stasjon og Bruvoll-saga ned til tunnelutslaget ved Andersstuguen. Han var så spent på om tunellen kom ned i grunnfjellet, men det var bare sparagmitt hele vegen. Av andre ting som visste at han var opptatt av samtida, var det engasjementet han la for dagen for å få bygd vegen. Han var formann i vegstyret da det skulle bygges bilveg fra Ile til Hornsjøen. Å sjøl om han ikke var politiker, så måtte han ta en periode i herredsstyret på ei upolitisk liste for å presse gjennom bygging av sørbygdsvegen. Der var han formann i anleggsstyret da arbeidet kom i gang. Papira vedrørende byg-

ginga av sørbygdsvegen, slik som timelister, bortsetting av akkorder, avtaler av ymse slag, priser og utstyr er nå lagra på Vegmuseet. Et anna særpreg, var at han var helfrelst samvirkemann. Det var harde tider i landbruket i åra etter at han overtok garden. Alle gardbrukere fikk føle hvordan det var å være prisgitt griskremmere, fehandlere og tømmeroppkjøpere. Så de samvirkeorganisasjonene i landbruket ble stiftet, både de økonomiske og de faglige, gikk far inn som medlem, å der ble han værende i hele sin livstid. Ikke bare i landbruks-samvirke, men også forbrukersamvirket opptok han far. Han stilte seg i brodden da Øyer handelslag ble stifta i 1924, å det er han som har skulda for at navnet ble Øyer handelslag og ikke Øyer samvirkelag. Jeg vil også nevne gardsregnskapene han førte. De bøkene lå på et bord på soverommet i 2. etg. og hver kveld førte han dagboka og timelister. Ut- og innbetalinger ble notert, å det som var gjort på garden den dagen ble notert i timelistene. Alt det som han far etterlot seg, både i forbindelse med bygdaboka, og materiellet vedrørende gardsdrifta, er overtatt av Opplandsarkivet på Maihaugen. Materialet er trygt oppbevart for framtida, og det er tilgjengelig for folk som vil innhente opplysninger om saker og ting som står der. Til slutt vil jeg nevne at far var nøy-som. Det prega hele framferden hans. Ved middagsbordet måtte ho mor forsyne seg først, å han far plukka ut den kjøttbiten med mest bein på. Og når ho mor ville ha på han ei ny skjorte, så sa han at det har jeg ikke bruk for, den jeg har er fult brukbar. Han var nøktern, smakte aldri alkohol eller tobakk og kaffe drakk han bare når han måtte. Jeg kunne fortalt mer fra barne- og ungdomstida vår, men nå får det være nok. En ting vil jeg nevne helt til slutt: den bygningen vi nå står i, Øyer prestegård, var grunnleggeren av Maihaugen,

Anders Sandvig veldig interessert i å få kjøpt for å sette den opp på Maihauga. På samme måten som han fikk tak i Vågå prestegarden. Herredsstyret i Øyer så sitt snitt til å kvitte seg med denne kjempestore bygningen som sårt trengte restaurering og vedlikehold, å de var i utgangspunktet interesserte i å selge til Sandvig. Men da vekte de en kveks. Han Tor Ile satte himmel og jord i bevegelse og heldigvis vil jeg si i dag, så lykkedes han i å få denne

bygningen være i fred der den står i dag. og vi Øyværingar er stolte over å ha et slik praktbygg stående i bygden våre. Jeg vil anbefale dere at dere tar fram ... bindet av bygdeboka og les historia om prestegarden sjøl om bygdeboka er skrevet på dialekt, så skjønner alle det som står der. Han far ville skrive Øyer boka på dialekt, for som han sa: da bli Øyermålet konservert for framtida.

*"Den som ingen veg har gått, har ingen bakke møtt".
Gammelt visdomsord*

Knut Steigård

Øyer forsyningsnemnd

Antagelig var det noen politikere på tredvetallet som så for seg at det kunne komme til uro i Europa nok en gang. Med erfaringene fra verdenskrigen 1914-18 kunne det lett oppstå vanskeligheter med mange varettyper. For å være «føre var» innførte Stortinget 9. juli 1939 en lov som førte til opprettelsen av forsyningsnemnder i alle kommuner. Forsyningsnemndene var organisert på samme måte som provianteringsrådene under og etter 1. verdenskrig og fikk mange av de samme gjøremålene. Det vil si å skaffe tilgang på viktige varer, føre tilsyn med omsettingen, lage oversikter over lagre og reservelagre, sørge for riktig rasjonering og ikke minst ha ansvar for utdeling av rasjoneringskort for en mengde

ulike varer. Ordningen varte stort sett til midten av 1950-tallet.

Fem år under okkupantenes styre hadde ført til at det var store mangler på alle slags varer i Norge i tiden etter 1945. For å kunne fungere fornuftig ble det derfor innført rasjonering. Til og med et eget departement var opprettet, Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet, og det hadde selvfølgelig et direktorat underlagt seg, Direktoratet for Industrieforsyning. Under dette direktoratet fungerte forsyningsnemnder i hver kommune.

Fra Ola Bergheim har redaksjonen fått låne eksempler på anvisninger utferdiget til hans far fra Øyer forsyningsnemnd som vi viser her:

Anvisning nr. A 324450 på kjøp av Vindusglass

Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet
Direktoratet for Industrieforsyning

Navn Karl Bergheim Vareslag Øyer
Adresse Øyer

gis i November 1945 og i Januar 1946 rett til kjøp av

Tall, fyll ledige rubrikker foran tallet med nuller. 000399 Bokstaver, feltet må fylles helt ut!

den 11/11 1945 Mengdeenheter kv

Stempel ØYER 100 FORSYNINGSNEMND Underskrift [Signature]

NB! Anvisningen må ikke overdras og må tas ut i løpet av den tiden den lyder på. Anvisning med rettelser eller tilføyelser er ugyldig. Anvisning som ikke nyttes i den tiden den lyder på, må sendes tilbake til utstederen når det søkes om ny anvisning. Innehaveren må skrive på baksiden hvem anvisningen sendes (leveres) til og undertegne nedenfor. Se baksiden!

Skrives med blekk!
E. M. VII. 45. 500000.

Anvisning på 39 6/10 kvm vindusglass.

Anvisning nr. A 324454 på kjøp av Tappkraver

Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet
Direktoratet for Industrieforsyning

Navn Karl Bergheim Vareslag Øyer
Adresse Øyer

gis i November 1945 og i desember 1945 rett til kjøp av

Tall, fyll ledige rubrikker foran tallet med nuller. 000005 Bokstaver, feltet må fylles helt ut!

den 11/11 1945 Mengdeenheter 5

Stempel ØYER 100 FORSYNINGSNEMND Underskrift [Signature]

NB! Anvisningen må ikke overdras og må tas ut i løpet av den tiden den lyder på. Anvisning med rettelser eller tilføyelser er ugyldig. Anvisning som ikke nyttes i den tiden den lyder på, må sendes tilbake til utstederen når det søkes om ny anvisning. Innehaveren må skrive på baksiden hvem anvisningen sendes (leveres) til og undertegne nedenfor. Se baksiden!

Skrives med blekk!
E. M. VII. 45. 500000.

Anvisning på 5 stk tappkraver.

Anvisning nr. A 324453 på kjøp av Støpejernsrør

Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet
Direktoratet for Industrieforsyning

Navn Karl Bergheim Vareslag Øyer
Adresse Øyer

gis i November 1945 og i Januar 1946 rett til kjøp av

Tall, fyll ledige rubrikker foran tallet med nuller. 000100 Bokstaver, feltet må fylles helt ut!

den 11/11 1945 Mengdeenheter kg

Stempel ØYER 100 FORSYNINGSNEMND Underskrift [Signature]

NB! Anvisningen må ikke overdras og må tas ut i løpet av den tiden den lyder på. Anvisning med rettelser eller tilføyelser er ugyldig. Anvisning som ikke nyttes i den tiden den lyder på, må sendes tilbake til utstederen når det søkes om ny anvisning. Innehaveren må skrive på baksiden hvem anvisningen sendes (leveres) til og undertegne nedenfor. Se baksiden!

Skrives med blekk!
E. M. VII. 45. 500000.

Anvisning på 100 kg støpejernsrør.

Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet
Direktoratet for Industrieforsyning

Anvisning nr. **A 324451** på kjøp av

Glasserte leirrør
Vareslag

Karl Bergheim
Navn

Øyer
Adresse

gis i *November* 1945 og i den følgende måned
tiden inntil | 1945 rett til kjøp av

000100
Tall, fyll ledige rubrikker foran tallet med nuller.

Øyer
Bokstaver, feltet må fylles helt ut!

den *11* 1945
11/46
Stempel

K. Rusten
Mengdeenhet

K. Rusten
Underskrift

NB! Anvisningen må ikke overdras og må tas ut i løpet av den tiden den lyder på. Anvisning med rettelser eller tilføyelser er ugyldig. Anvisning som ikke nyttes i den tiden den lyder på, må sendes tilbake til utstederen når det søkes om ny anvisning. Innehaveren må skrive på baksiden hvem anvisningen sendes (leveres) til og undertegne nedenfor. Se baksiden!

Skrives med blekk!

E. M. VII. 45. 500000.

Anvisning på 100 løpemeter glasserte leirrør.

Forsynings- og Gjenreisningsdepartementet
Direktoratet for Industrieforsyning

Anvisning nr. **A 324447** på kjøp av

Skifer
Vareslag

Karl Bergheim
Navn

Øyer
Adresse

gis i *November* 1945 og i den følgende måned
tiden inntil | 1945 rett til kjøp av

000140
Tall, fyll ledige rubrikker foran tallet med nuller.

Øyer
Bokstaver, feltet må fylles helt ut!

den *11* 1945
11/46
Stempel

K. Rusten
Mengdeenhet

K. Rusten
Underskrift

NB! Anvisningen må ikke overdras og må tas ut i løpet av den tiden den lyder på. Anvisning med rettelser eller tilføyelser er ugyldig. Anvisning som ikke nyttes i den tiden den lyder på, må sendes tilbake til utstederen når det søkes om ny anvisning. Innehaveren må skrive på baksiden hvem anvisningen sendes (leveres) til og undertegne nedenfor. Se baksiden!

Skrives med blekk!

E. M. VII. 45. 500000.

Anvisning på 140 kvm skifer.

Per Rusten

Regler for Øyer almenning

Per Rusten var almenningsbestyrer i Øyer 1952 - 1980. Av hans sønn, Kjell Rusten, har redaksjonen fått låne noen dokumenter som forteller noe om avvirkingen i almenningen i tidligere tider. Dette er en avskrift fra bruksreglene i almenningen for over hundre år siden og i original sprogdrakt.

Bruksregler for Øyer statsalmenning.
Vedtatt i møte med almenningsbestyrelsen
den 3die februar 1890.

§1.

Intet slags aavirke av almenningsskogen - nedfald indbefattet - må tas til andet end sæterbruk. Dog undtages herfra røtter, som de brukerberettigede maatte ville opbryte.

§2.

Barhugst, beitehugst, næver og barkflækking, kulltilvirkning og syring eller stetting av træerne forbydes.

§3.

Til brænde maa saalenge saadant findes, kun benyttes tørgran, top og andet avfald, røtter og nedfaldstrær, samt saadanne bartrær som mærkes dertil av forstbestyrelsen og endelig løvtrær efter de om hugsten av disse for øvrig gjeldende regler.

§4.

Av barskogen maa aar om andet, til bygnings- og sagtømmer ikke hugges mere end 15 tylf-ter og til skived ikke mer end 5 favner 5 alen

(3 16/1000 mtr.) lang ved, hvilket alt blir at mærke av forstbestyrelsen, hvis mærke paa roten maa findes staaende igjen efter træets fældning.

§5.

Ethvert aavirke av birkeskog maa alene foregaa paa de av forstbestyrelsen dertil for hvert aar utviste strækninger, samt under iakttagelse av følgende nærmere forskrifter.

- Forstbestyrelsen bestemmer alt efter skogens beskaffenhet paa de forskjellige steder den dimension, under hvilken træerne ikke maa hugges av roten, dog at mindre trær end saadanne der ikke holder 10 cm. (4 tommer) i tykkelse paa avhugget i intet tilfælde maa medtages i hugsten.
- Trærne maa avhugges jevnt like ved roten saa at ingen høi stubbe blir staaende igjen.
- Al kvist av de nedfaldte trær maa medtages.
- Løv og rishugst maa kun finde sted i misvækstaar efter forstbestyrelsens tillatelse paa ansøknig derom fra almenningsbestyrelsen og kun paa saadanne trær som det ifølge litr.a er tilladt at hugge av roten. Dog kan forstbestyrelsen ogsaa tillate saadant aavirke uten hensyn til dimension, hvor

den finder at dette kan skje uten skade for skogen, hvilket navnlig gjelder den østre strækning mellom Øveraasta og Lyngaaen. Ved løv og rishugst maa træerne ikke berøves mer end fingertykke grene.

e. Løv og rishugst kan ogsaa ske i forbindelse med træernes samtidige fældning efter litr.b mot at de aavirkede trær straks oplægges i hauger og det paafølgende aar blir benyttet til brænde av de sæterlag, som har faat sin utvisning.

§6.

De til brænde huggede trær maa ikke anvendes til saadant bruk før det paafølgende aars sommer.

§7.

Anmeldelse om, hvad enhver akter at aavirke for aaret, med undtagelse av skat, nedfald og røtter, i hvilken anmeldelse skal innbefattes saavel gaardbrukerens som hans husmænds behov, og for hvilken gaardbrukeren med hensyn til avgiften paa aavirke er ansvarlig, avgives inden hvert aars 30.april til almenningsbestyrelsen, der igjen har at tilstille forstassistenten oppgave over hvad de enkelte har av almenningsbestyrelsen faat sig tilstaaet av sæterved paa roten, samt over hvad nævnte bestyrelse likeledes har tildelt de enkelte rekvisitter av det i §4 fastsatte kvantum av tømmer og skived.

§8.

Av emningsved av birk maa kun bevilges 5 lass aarlig og kun dette aavirke av almenningsbestyrelsen som undtagelse fra bestemmelsen i §1 tillates hjemkjørt.

§9

Hugst av tømmer efter §4 samt av birkeemner maa alene foretages i siste halvdel av september og hugst av brænde og skived i tiden fra 8.juni og til maanedens utgang. Tiden for løv og rishugst bestemmes for hver gang av almenningsbestyrelsen under behørigt hensyn til bestemmelsene i §5 litr.b.

§10.

Alt aavirke skal tydelig mærkes med eierens navn straks hugsten er foregaat.

§11.

Mulker der forevirkes ved overtredelse av ovenstående bestemmelser tilfalder almenningsskassen.

§12.

Til hjelp med disse reglers gjennomførelse ansættes en skogvokter, av hvis løn det halve utredes av staten og det andre halve av almenningsbestyrelsen paa de bruksberettiges vegne, hvis bidrag tilveiebringes ved avgift paa aavirket efter nærmere bestemmelser av almenningsbestyrelsen for hvert aar.

Foranstaaende bruksregler approberes. Den Kgl.norske regjerings departement for det indre.

Ole Furu
(sign.)

Chr. Aug. Jensen
(sign.)

Per Rusten

Sagbruksdrift i Åstdalen

I bygdeboka fortelles det at det etter gammelt har vært sagbruk både i Lyngåen og i Hynnåen. Det var Johannes Pedersen Nedremo, eller "Sterk Jehans" som han kaltes som i midten av 1850 årene flyttet en sag fra Neremo til Lyngåen. Botrud var med på flyttingen og hadde muligens del i saga. Det fortelles i bygdeboka at Lyngåasaga hadde undervasshjul og at den var i bruk i 20 - 30 år.

Det var Lisgardan som hadde sag i Hynnåen. "Det va trulig ei tå såmmå slagje som den Neremo hadde i Lyngå'n og trulig någåså-ner såmmå tida," står det i bygdeboka.

Almenningsstyret bygger sag i Åstdalen

Omkring århundreskiftet begynte almenningsstyret arbeidet med å få reist en moderne sag i Åstdalen. Det ser ut til at saken begynte med at almenningsstyret søkte Landbruksdepartementet om tillatelse til å hogge 20 tylfter med bygningstømmer for heimkjøring i traktene på begge sider av Åsta. Dette skulle være i tillegg til de 15 tylfter bygningstømmer som det var tillatt å hogge i almenningen etter bruksreglene fra 1890. På møte i almenningsstyret den 1.mai 1901 ble det etter oppfordring fra skogforvalter M. Andersen valgt 2 mann fra almenningsstyret til å foreta befarings i de deler av almenningen der hogst av bygningstømmer til hjemkjørsel var tillatt fra. Valgt til å foreta denne befarings ble forman-

nen i almenningsstyret som da var bestefar P. Rusten og John Skaaden. Som suppleant for de valgte ble Johs Bøe valgt.

Befaringen foregikk den 6.september 1901. Etter befarings ble slik rapport til almenningsstyret ført inn i styreprotokollen:

Aar 1901 den 6te September foretog undertegnede og John Skaaden under ledsagelse av Skogvokteren den i Møde den 1ste Mai d.å. besluttete Befaring af Søndre Aastadalen.

Uagtet vi med den Tid, der stod til Raadighet ikke havde Anledning til at foretage nogen detaljeret eller mere omfattende Undersøgelse, i det nevnte Skogareal er af langt større Udstrækning og inneholder en betydeligere Mengde Skog, end af os antaget, blev dog de Strækninger, som vi ansaa for viktigste og mest verdifulle gjort til Gjenstand for Befaring.

Som visstnok bekjent er den til Lyngaaen grænsende strækning hovedsagelig bevokset med Birkeskog, og hvor ogsaa en Del Sæterlag for faa aar tilbage havde sin Vedhugst. Sydover herfra, i Aastens umiddelbare Nærhet, hvor Granskogen mer og mer begynder at bli eneraadende, og hvor ingen Hugst for øvrig kan spores, sees at være aavirket en del tømmer af større Dimensioner - antagelig Sagtømmer, - en Hugst som formodentlig skriver sig fra den Tid, da der i Lyngaaen var stationeret en Sagindretning. Naar endvidere undtages lidt Tømmerhugst i de senere Aar til Kaldor

- og Bøsætrene, sees Skogen forøvrigt i denne store Strækning at have staaet urørt helt indtil man støder paa Sæteren "Hynnas" Vedhugst. Den Mængde Tørgran og Vindfall, som overalt ligger hulter til bulter tyder også paa, at denne Skogstrækning gjennom alle Tider har skjøttet sig selv og aldrig været Gjenstand for Øksens Herjinger.

Vi fant Skogen - ialfald nede i Dalbunden - gjennemgaaende tætvoxende og af en fin og veksterlig Beskaffenhed fremvisende Trær af saa omfattende Dimensioner, at de kunne afgive 2 a 3 respektable Sagtømmerstokker til Bygningstømmer af fineste Kvalitet.

At skogen i Høidene ikke holder denne Karakteristik, og at der overalt findes Skog vesentlig skikket til Vedhugst er en Selvfølge. I Strækningen nærmere "Gammelskollen" Sæter viser Skogen sig også mer ujevn og glissen og er formentlig grundet Jordbundens Beskaffenhed heller ikke saa veksterlig.

Som Resultat af vår Befaring finder vi med Tryghed at kunne udtale, at S. Aastedalen representerer en saa betydelig Mængde Skog, at den ikke alene vil være tilstrekkelig til Ved- og Materialforbrug til et større Antal Sætre gjennom en længere Fremtid, men vil ogsaa kunne afgive til Hjemtransport et adskilligt større Kvantum aarlig end i de approberende Regler fastslaaet.

Man vil til Slutning ikke undlate at paa-pege det likefrem sørgelige og høist uheldige i, at den her omhandlede Skogstrækning, som representerer saa betydelige Værdier, og som paa grund af dens isolerende Beliggenhed og vanskelige Adkomst gjennom Tiderne har ligget ubenyttet og vel heller ikke for Fremtiden kan antaes at blive af nævneverdig produktiv Betydning.

P. Rusten

John Skaaden

På det neste møte i almeningsstyret den 2. november 1901 ble P. Rusten og John Skaaden hver bevilget kr 10 i godtgjørelse for befaringen til S. Åstdalen den 6. september. Skogvokterens godtgjørelse for samme reise, og for et møte i Tretten ble også fastsatt til kr 10,-. Det er tilføyd i protokollen at beløpene ble utbetalt den samme dag.

Sagbruksplaner tar form

Almeningsstyret gikk nå for fullt inn for å få løst saken med sagbruk i Åstdalen. På møte i almeningsstyret den 25. januar 1902 fikk O.T. Gillebo, O. Holmen og P. Rusten fullmakt til å ta saken under "nærmere overveielse og tilveiebringe Omkostningsoverslag for maskineri og transport innover Fjeldet, samt i Tilfælde inden kommende Høst at foranstalte indkjøpt et brukbart transportabelt Lokomobil af "Tilstrækkelig Styrke til anbringelse på et sentralt sted inden Skogstrækningen."

Denne arbeidskomiteen hendvendte seg så til Aadals og Hasle Brug som i møte med almeningsstyret den 11. oktober 1902 la fram tilbud på "oppførelse af et Sagbruk i S. Aastedalen lydende paa kr 5895,00" Prisen ble prutt ned i kr 5500 og omfattet bygging av sagbruk med dobbel sagspindel, kappsag og blad for lekter og takspion. Almeningsstyret skulle skaffe det nødvendige tømmer til byggingen på plass og så snart som mulig sette opp en hytte til å være i under anlegget. Sagbruket skulle av Aadals og Hasle Brug settes i full drivverdig stand og ble av bruket garantert i ett år etter at det var ferdig til drift.

Betalingsvilkårene var at kr 2500 skulle betales når maskineriet var levert på Øyer stasjon og kr 2500 skulle betales når sagbruket var ferdig til drift. De resterende kr 500 skulle betales ved garantitidens utløp. Tilbudet fra

bruket var avhengig av at almeningsstyret kunne gi en betryggende garanti for anleggskapitalen. Det ble bestemt at spørsmålet om garanti skulle forelegges Øyer herredsstyre på første møte som skulle være "førstkommende mandag." Formannen i styret fikk fullmakt til på styrets vegne å undertegne kontrakt med Aadals og Hasle brug på betingelser som var vedtatt.

Behandlingen av garantisaken i herredsstyret gikk nok bra, men dengang som nå måtte større saker godkjennes av fylket som ikke godkjente garantisøknaden. Saken måtte derfor utsettes til garantien for anleggskapitalen var i orden.

Det som ikke gikk i kommunen gikk forhåpentlig i banken. Formannen i almeningsstyret fikk i møte den 7. februar 1903 fullmakt til å søke banken om garanti for et beløp av inntil kr 3000 for anlegg av et sagbruk i Åstdalen. Den øvrige kapital som skulle til ble stilt til disposisjon av almeningskassens midler. (I almeningskassen var det da etter det sist avlagte regnskap en kontantbeholdning på kr 3167,47.) Den nødvendige garanti ble nok gitt av banken for allerede den 5. september 1903 ble det opprettet kontrakt med almeningsstyret og Aadals og Hasle Brug. Det står i protokollen at den av banken oppnevnte komite var tilstede på møtet der kontrakten ble undertegnet. Det var nå blitt en del forandringer i planene. Det viktigste var at sagspindelen skulle være slik at 2 blad skulle skjære over hverandre og istedet for turbin av 25 hestekrefter skulle det legges inn en 30 hesters av "Findshyttans" Konstruktion samt at sagbyggingen skulle oppføres i en etasje. Arbeidet skulle være ferdig slik at skuren av et allerede tillkjørt tømmerparti kunne begynne de første dager av august i 1904. Bruket skulle uten godtgjørelse være behjelpelig under sagingen

det første året. Bruket skulle utføre paneling av sagbyggingen. Anbudssummen var nå på kr 5900.

Kontrakten ble underskrevet av almeningsstyret som da var P. Rusten, formann, O.T. Gillebo, nestformann, J.M. Johnsgård, E. Stalsberg og O. Holmen. Jon J. Skåden var også med i styret, men var ikke tilstede på dette møtet. Bankens 2 representanter skrev også under på kontrakten. Den ene av disse var Iver Jevne. Det andre navnet kan jeg ikke tyde. For Aadals og Hasle Brug ble kontrakten undertegnet av montør Edv. Andresen.

Med dette var nok de forberedende planleggingsarbeider utført. Den praktiske side av saken kunne nå begynne. Med dagens vegnett og med dagens transportmuligheter kan vi som lever nå neppe fatte rekkevidden av det arbeide som skulle til for å få sagbrukssaken i Åstdalen realisert.

Transport av utstyret

Det var Mathias M. Lie, Ole Bøe, Mathias Kolbu og Andreas Gillebo som tok på seg å frakte turbinen, sagspindelen og alt utstyret innover til Åstdalen. Utstyret skulle komme med jernbanen til Øyer stasjon. Karene forlangte at det hele skulle kontrollveies på Øyer stasjon. Betalingen for frakten fra Øyer stasjon til Åstdalen skulle være 5 øre pr kilo under forutsetning av at utstyret kom til Øyer stasjon omkring den 20. oktober samme år. Jobben med å få fraktet utstyret til Åstdalen ble både hard og strabasios. Det ble først et alvorlig snøvær som gikk over i regn. Karene måtte sette igjen utstyret på halvvegen og gjøre vendereis. Da været bedret seg og karene skulle forsøke på nytt måtte de grave utstyret fram igjen fra snøskavlene og få det over på andre sleder.

Skogs- og sagbruksdriften i Åstdalen

Almenningsstyret søkte i 1903 Landbruksdepartementet om i Åstdalen å få hogge 15 tylfter tømmer årlig til bruk på setrene og 50 tylfter årlig til heimkjøring i tillegg til 15 tylfter trær som årlig var tillatt å hogge etter bruksreglene fra 1890. Planene om sagbruk i Åstdalen ble nevnt i søknaden.

Hogsten av tømmeret begynte allerede i 1903. Da driften av saga begynte i 1904 var det 2 års tømmerdrifter som skulle sages, ialt ca 180 tylfter trær. Av dette ble 156 tylfter saget i 1904. Det heter i beretningen for året at sagan fungerte bra, og at alt arbeid med saganlegget så ut til å være solid og godt utført.

I regnskapet for året 1902 og 1903 står det at Jan Bryhn m.fl. hadde fått utbetalt kr 296,53 for hogst. Harald Johansen og M. Kolbu hadde for hogst fått utbetalt kr 163,96. De første som kjørte tømmer fram til saga var O.T. Nymoen og Christian Kr. Skog. Prisen for kjøringen var kr 3 pr tylft. Mathias H. Lie ble ansatt som oppsynsmann ved saga med en årlig lønn kr 200 og en gjensidig oppsigelsestid på 3 måneder. Kr. Sveajordet og Per Sletten var de første sagmestere ved Åstdalssaga.

Det første driftsåret ble ca 38 tylfter av de skårne materialer brukt til oppsetting av en hytte. (Hytte nr 2) Det er ikke ellers utgiftsført noe i regnskapet til denne hytten. Å få satt opp en hytte var muligens av de ting en fikk gjort attpå ved bortsetting av større arbeider. Det var ingen "kjære mor" den gangen. De første år hadde hyttene bare jordgulv og ingen ovn, forteller Kristian Lisløkken som i mange år arbeidet på saga i Åstdalen. Dette ble forandret etter noen år, forteller han. Boforholdene ble siden bra. En av de 2 oppsatte hytter og et uthus med stall og skåle ble satt solid i stand igjen i 1951. Dette er nå en pen

og trivelig hytte som ble mye brukt i skogsdriftene i 1950 og i 1960 årene.

Sjølve sagarbeidet foregikk på våren og forsommeren mens det var bra med vatn i Åsta. Kristian Lisløkken forteller at arbeidet som regel varte i sju til åtte uker. Det var avbrutt av en frihelg som ble benyttet til heimtur og proviantering. Ellers foregikk arbeidet både ørk og helg. Det var 12 timers arbeidsdag med 2 matpauser. Det var i den tida bra med fisk i Åsta. I den korte fritida om kveldene ble det fisket en del. Det var et kjærkomment tilskudd til maten for karene. Materialene lå sommeren over og tørket. De ble utlevert og kjørt framover fjellet til sætrene og for det meste helt til bygda av de bruksberettigede som hadde tinget materialer på forhånd. Hogsten og framdriften av tømmeret til saga foregikk på førejulsvinteren. Til tømmerkjøringen kjøpte almenningstyret i 1911 inn 2 tømmerustninger. Jeg har hørt fortalt at dette var de første tømmerustningene i Øyer. Materialene ble de første år kjørt med langslede. Senere var det nok noen som tok rustninger i bruk også til dette, sjøl om det nok aldri ble vanlig.

Det må sies at sagbruksdriften i Åstdalen stort sett var et vellykket foretagende. Det var mange som gjennom årene arbeidet i Åstdalen med skogsdriften og med sagingen. Det var oftest de samme karene som kom igjen år etter år. Sagmannskapet var de siste åra bl. andre Harald Lie, Oskar Skarpjordet, Alfred og Kaspar Dahl, Kristian Granrud, Aksel Hagen, Thorvald Dalbu, Kristian Lisløkken, Mikael Sørum, Sigurd Kruke og Peder Lysbakken. Jeg vet også at Frithjof Kruke, Gunnar Syversen, Laurits og Albert Høvren, Ole Kruke, Torger Høgberg, Tov Mæhlum, Martin Norheim og Johs Nerbu arbeidet med tømmerdriftene til saga i Åstdalen. Både Thorvald Dalbu og

Emil Nordstrøm var ansatte som kombinerte oppsynsmenn og sagmestere.

Historiene har vært mange, etterpå helst muntre, om det livet som da var i Åstdalen. Vi kan nå vanskelig forestille oss den tilværelse disse karene hadde. Det var en isolert tilværelse uten kommunikasjonsmessig tilknytning til bygda. Å bli sjuk for en Åstdalskar kunne rett og slett ikke være lovlig. Det var små kår og trange tider som nok var drivkraften for de fleste. Alle arbeidsplasser dengangen var som regel usikre. Arbeidet i Åstdalen ble regnet som sikkert den stunda det varte. Almenningsstyret gjorde også det som var mulig for at forholdene skulle være så gode som råd. Det var bare det at det var så mye det ingen råd var med.

Far var formann i almenningstyret de siste åra som saga var i drift. En dag traff han gamle lensmann Huuse. Lensmannen spurte far hva han syntes det skulle gjøres med at karene i Åstdalen skjøt seg elg ulovlig. "E tru itte at vi ense någå med di e," sa far. "Det tru itte e hell det," sa lensmannen. "Men du får sea ved karan at døm ikke går hematt å skrøyte tå ri."

Saga i Åstdalen var i sammenhengende drift i ca 25 år. Det var muligens kriseårene

i begynnelsen av 30 årene som var den egentlige årsaken til at driften ved sagan sluttet. Det var likevel en sterkt medvirkende årsak at skogforvaltningen stadig purret på at hogsten i Åstdalen måtte reduseres. Almenningsstyrets syn var hele tiden at hogsten kunne økes. Allerede i 1924 sa skogforvalteren i skriv til almenningstyret i fra om at hogsten til saga måtte reduseres da strekningen som sognet til saga nå var overfart med hogst. Dette året fant han ikke å kunne blinke ut mer enn 52 tylfter til saga. Almenningsstyret mente at driften ville bli for dyr for et så lite parti og bad om at et tilsvarende parti ville bli utblinket neste år. Driften ville da bli gjort for 2 år samtidig.

Så sent som i 1934 satte almenningstyret saga i stand til drift igjen. Det hele ebbet likevel ut etter hvert. Fra ca 1930 ble det stort sett stillstand i tømmerdriftene bortimot 20 år framover. Som i tida før saga i Åstdalen kom i stand fikk nå de bruksberettigede igjen utvist tømmer til nødvendige byggearbeider. Foredlingen måtte de også sørge for sjølve. Kriseår og senere krigsåra gjorde at det var lite byggevirksomhet og dermed også liten etterspørsel etter utvisning fra almenningen.

"Tungen taler som vettet tilsier".

Gammelt visdomsord

Bølog Tautrom

*Han står der aleine ved Harlandsråket,
i godvær, i gråvær, i vinterstormen.
Å mange ha gått her, å mange ha'n sett,
å mange ha kvilt her, og ete seg mett?*

*Hvem var det som stabla opp stein åt en varde
så folk kunne finne leia?
Utsikt har'n over bekker og fjell,
og alt som'n ser er hass eiga..*

*Rupkull og hæra ha'n tella,
flokker med rein ha'n sett.
Seige karer med tunge borer,
og jenter med gange så lett.*

*Han står der og viser vegen,
å lenge ha'n sti der tru?
En treng ikke væra forlegen
når'n treng hjelp for å finne ei bu.*

*Han har nok hjølpt mange 'n Bølog,
det æ lett å kjenne han att.
Når skodda ligg tjukk over fjellet,
det dug ikke støtt med kart.*

Odd Løvseth

Knut Steigård

Glade budeier på avkjølingen

De som husker tiden med mange setre i drift og budeiene som regjerte der vil også erindre at dette var kvinner med masse pågangsmot og godt humør. Syngende og lokkende når kuene skulle ut etter stellet tidlig morgenstund og gjerne en historie eller to på hjem-

veien. Kom det besøk var de ikke sene om å ta frem kaffe og kaker. Sett tilbake var det en tid vi gjerne skulle beholdt, men som er blitt helt borte på grunn av utviklingen i landbruket. Øyerfjellet er ikke helt det samme uten disse flotte kvinnene!

*Her ser vi tre eksemplarer fra nedre Grunna, sittende på avkjølingen ved Sandvik, Klara Linløkken på Prestgardssetra, Anne Halstenstad (Orderløkken) på Sandvik og Inger Hagen fra Heidal på nordre Bjerke
(Bildet utlånt av Jens Flatemo. Ukjent fotograf)*

Avlaus

Regle på bygdemål av Josef Strand

Det flaug ut ei merr uppi garden ein dag,
tok ninom veigen i slitende jag,
men det fekk ho veta den vettskremte merra,
det va ingen kjerring som satt uppi kjerra.

Men ohelle va der og taumen han rauk
og merraskinnet i avlause strauk.
Gjekk tvert gjennom grinna som smålåst og rauk
radt over veigen og beint gjennom gjerdet so
hårstukkan fauk
og langt utpå åker'n med hest og med kjerre
du sku nå fell eiller ha sett någå verre.

Da gjerd'n guten eit veldigt hopp
og meinte at nå fekk det vera stopp,
kjerra velta og merra med
og guten datt neat like ved.
Da haug han tak i ein merraman
og holdt ho neåt – og herre va'n.

Døm kjørde fort både ein og an-
det va som sjøveste svarte- san.
Døm kjør'd'ut fleire uppi garden ei tid,
det va liksom utpågjordt og spytta på ei tid.

På skakke veigjer og hålkføre
veit du sjøl hoss det æ å kjøre.
Velta lass å brotne skjæker
flaut i veigjom alt i eitt.
Med kåte gamper veit du sjøl au
dæ æ slettes itte greitt.

Stranguten kjør'd'ut med Vesleblakken
ein dag som n'kom efra Moksen med vatten.
Men ein dag han kom efra skoga med ve'
da vart'n sjøl au annast med.
Da lasse velta å'n skull ta efra
så åtte itte gampen anneil bogringen på.

Kjeinte ru me itte, så trudde du e laug
men eitt og anna farkast – og merraskinna flaug.
Døm flaug med temmer og hå det gjalt –
va avlaus kjøring e eitt å alt.

Og gjord du ein tur utpå jorde med møkk
om så det va tidlig på mårån,
best som de va så fekk merra ein støkk
og tok åt så møkkbrette dansa på skårån.

Gamle Tretteingjen velta kveinnlass
e svinga neafør om Torjer sme.
På Hauglundsgara låg Prestgardsmerra
midt e veiga – og renska seg.

Da va ræ såmmå hå røm kjørde
om så ein skarve purkeskjøss
radt nye grinder og ståltrådgjærder
vart flogje neåt som berre bøss.

Avlauskjøring dæ va ordet
snart om ein og snart om hin.
Sjøl tovmerra flaug ut på Klævajordet
da Breinnlykkje-guten va ute med svin.

Å'n Tor på Hauga au tessmeir,
å'n Hans Brekken, og mange fleir.
Å snart gjekk ordet på folkemunn:
«døm kjør'ut så snart døm har ei stund».

Å når du sæterveigen gjekk,
såg du rest tå kjerregrinner
hist og her i treom hekk
som kjære avlausminner.

Thorvald Bjørnstad

En evakuering i 1940

Johannes Kristiansen kom fra øvre Bjørnstad og flyttet til Fredrikstad. Hans sønn, Thorvald, bodde også der. Thorvald hadde mange slektninger på Tretten, og da krigen brøt ut var det naturlig for ham og familien å søke tilflukt der til stridighetene roet seg. Mange år senere skrev han ned sine opplevelser fra den første tiden under okkupasjonen i et brev som vi velvilligst har fått låne av Jo Lagethon for gjengivelse her.

I begynnelsen av 1940 deltok jeg i et frivillig militæropplæringskurs, hvis leder var løytnant Norvald Heidel. Øvelsene foregikk i 2. etasje i den nedlagte såpefabrikken på DeNoFa (senere ombygd til samfundshus for bedriften).

Vi gjennomgikk særlig behandling av skytevåpen - gevær, maskingevær og mitraljøse. Søndag 7. april 1940 hadde vi skyteøvelse på Øra (konkurransen). Resultatet av denne skytekonkurransen med premieutdeling kom først etter krigens slutt i 1945.

Ved halvtolvtiden om kvelden den 8. april - like etter at min kone og jeg hadde lagt oss - hørte vi en sterk kanonade og fra soveværelsevinduet så vi skarpe lysglimt i retning ytre Oslofjord. Men så ble det tyst igjen ganske snart og vi tenkte at det kanskje hadde vært en kort trefning mellom engelske og tyske krigsfartøyer, og vi gikk og la oss - og sovnet inn. Ut på morgensiden kimte telefonen. Det var min bror Johannes som fortalte at tyskerne invaderte Norge og at de var gått i land ved Hvidsten. Krigen var derfor kommet oss inn på livet.

Nå hadde vi på et tidligere tidspunkt avtalt med slektninger på Tretten i Gudbrandsdalen

å evakuere våre familier til dem i tilfelle krigshandlinger brøt ut her i Østfold. Min bror og jeg ble da enige om at jeg skulle ta hans bil og kjøre våre koner og 4 barn til Tretten. Min bror som var vernepliktig løytnant måtte melde seg til mobiliseringskontoret i Gamlebyen.

Vi fikk i en fei pakket ned det mest nødvendige tøy og utstyr for familiene og noen kontanter vi hadde for hånden. Min kone var ikke bra - hadde en vond arm som hun nesten ikke kunne bevege eller løfte. Men vi kom oss da avgårde om morgenen etter at jeg hadde fått underrettet min nærmeste overordnede på Titan Co A/S - direktør Erik Anker.

Da det var klart at Mosseveien var under tysk kontroll tok vi veien gjennom Indre Østfold og var innom Mysen for å få tak i noen medisiner på apoteket der. Da hadde tyske fly allerede vært og bombet Mysen befestninger. Vi kjørte videre på elendige veier - snø og islagt med dype hjulspor - og kom fram til et veikryss nord for Øyeren hvor det var ganske stor trafikk.

Jeg var ikke sikker på hvilken vei jeg skulle fortsette på og gikk ut av bilen og bort til en mann som stod der og hadde et armbind på

seg. Jeg spurte hvilken vei jeg skulle ta til Hamar, men han svarte at det visste han ikke. Jeg ble sint og spurte «hvorfør står De her da?» Nei han hadde bare fått beskjed om å stå der. I det samme dukket det opp en gutt på 15-16 år og spurte hvor vi skulle hen. «Til Hamar» svarte jeg. «Ja, det den veien der det» sa han og pekte på den veien vi kom fra. Da ble jeg rasende og ville slå kloa i ham, men han kom seg unna. Jeg har tenkt på denne episoden etterpå og kan ikke skjønne annet enn at N.S. må ha plassert sine folk på strategiske veipunkter for å vilde de kjørende og skape kaos.

Vi kom oss videre nordover, men et stykke fra Lillestrøm punkterte det ene bakhjulet på bilen. Jeg hadde reservehjul med, men bilen var tungt lastet og det var vanskelig å komme til både hjul og jekk. Til alt hell kom det en kar forbi som fortalte at en bilreparatør som bodde like ved nettopp hadde kommet hjem fra Oslo og han fikk jeg tak i. Og det var en elskverdig og hyggelig kar som hjalp oss med hjulskifte. Jeg tror ikke han engang forlangte betaling. Denne ukjente hjelper minnes jeg i dyp takknemlighet.

Ferden gikk videre og vi kom forbi hangarene på Kjeller ganske meget ødelagt etter tysk bombing. Mens vi befant oss like ut for hangarene gikk flyalarmen og folk søkte dekning bl. a. i veigrøftene. En norsk militær hoppet opp på stigbrettet på bilen og holdt seg fast i det åpne sidevinduet og ropte «Kjør, kjør» og jeg peiste på for å komme unna. Utenfor en forlegning sa mannen takk for seg og vi dro videre mot Hamar. Det var ikke så veldig stor trafikk på veien den dagen.

På en bensinstasjon fikk vi høre om Quislings proklamasjon til det norske folk. «Den fordømte forræderen» var kommentarene vi hørte. Vi kom oss videre til Hamar og godt var det for etterpå fikk vi vite at en motorisert

tysk avdeling var på vei og skulle ta kongefamilien, men ble stoppet på Midtskogen.

Mot kveld kom vi endelig fram til Tretten og stoppet på gården Berg, hvor min svigerinne og 2 barn skulle være. Kona på gården - Sidsel Berg - var min kusine. Også vi andre ble der om natten, men ble hentet med hest og slede neste formiddag av min fetter Knut Bjørnstad og innkvartert hos ham. Det var mye snø der oppe og jeg kunne ikke få med meg bilen til Bjørnstad men fikk kjørt den inn på ett av jordene til Berg.

Neste dag var jeg nede på stasjonen for å orientere meg om situasjonen. En Fredrikstaddame som bodde på et pensjonat på Tretten spurte om hun kunne få sitte på med meg nedover når jeg returnerte med bilen. Situasjonen var imidlertid nokså uklar, og da jeg dagen etter ringte med pensjonatet var hun allerede reist til noen slektninger i Follebu.

Om ettermiddagen kom min svigerinne i Oslo og 2 barn også til Bjørnstad. Hennes mann - min bror Jørgen - hadde meldt seg til krigstjeneste i Fredrikstad. Natten før hadde de tilbragt flere timer i tilfluktsrom på grunn av flyalarmer. Min søster Randi og henne sønn kom også fra Oslo og tok inn hos andre slektninger. Jeg skulle tilbake til Fredrikstad så fort som mulig p.g.a. jobben etter å ha bragt familien «i sikkerhet», men bilen kunne jeg ikke bruke da det kom forbud mot salg av bensin til private.

Den 11/4 tok jeg farvel med kone og barn. Jeg måtte gjøre min plikt og melde meg til krigstjeneste - men det var vondt å måtte rive seg løs. På veien ned til stasjonen møtte jeg min fetter Knut Bjørnstad og noen andre - alle med sledelass med matvarer. Kjøpmannen hadde fordelt en del av sitt lager på noen bønder i tilfelle tyskerne skulle nå så langt som til Tretten.

Togene gikk og jeg løste billett til Fredrikstad. Jeg kom i kupé med skipsreder Rud Pedersen som hadde hytte i Musdal. Da vi kom til Lillehammer hørte vi endel bråk på perrongen og gikk ut for å undersøke årsaken. Det sto endel yngre Oslokarer rundt togets konduktør som de skjelte ut fordi han ikke tidligere hadde meddelt passasjerene at toget ikke kom til å gå lenger enn til Hamar.

Vi hadde jo ikke noe der å gjøre og steg derfor av toget og ville prøve å komme til Oslo via Gjøvik. Vi gikk til politikammeret for å få tillatelse til å ta drosje til Gjøvik, men det ble nektet. Rud Pedersen og jeg ble da enige om å gå over Vingnesbrua og stille oss opp i veikrysset på den andre siden av Mjøsa for om mulig få skyss med en eller annen bil som skulle nedover. Og vi var heldige for det kom en lastebil med 2 mann i førerhuset og ingen last på planet. Sjåføren som skulle til Gjøvik ga oss lov til å sitte på og lot oss få en liten present til å dekke oss med for det var meget kaldt om kvelden og jeg for min del var meget tynnkledt. Vi satt med ryggen mot førerhuset.

På en åpen strekning i veien fikk vi plutselig øye på et tysk fly som kom nordfra. Det senket seg raskt ned mot bilen med mitraljøsen rettet mot oss. Vi dunket i veggen til sjåføren for å få ham til å stanse så vi kunne jumpe av, men han hørte ikke. Det er en uhyggelig følelse å sitte hjelpeløs og vente på at nå kommer kulene - det var vel som å oppleve sekundene foran en eksekusjonstropp - men så gikk flyet rett over oss uten å løsne skudd, og vi trakk et lettelsens sukk.

Men en stund etterpå mens vi kjørte gjennom et skogholt og det var mørkt stopper sjåføren bilen og roper til oss: «Fly i skauen, karer». Vi ut og opp i snøfønnene på veikanten og gjemte oss bak noen granbusker. En lastebil kom sydfra og vi hørte kommandostem-

mer. Heldigvis var det norske militære på en lastebil med mitraljøse montert på førerhuset. Befalingsmannen spurte hvor vi skulle hen og om vi på veien hadde truffet på tyske fallskjermjegere, som det gikk rykter om var sluppet ned i området. Men det hadde sjåføren ikke og ble beordret til å kjøre videre. Da måtte sjåføren bekjenne at han også hadde et par passasjerer oppe i skogen. «Hvem er det» og vi gikk fram og legitimerte oss - og så gikk ferden uhindret til Gjøvik hvor vi tok inn på Grand Hotel og fikk ett dobbeltværelse. Om natten hadde jeg et fryktelig mareritt så Rud Pedersen måtte vekke meg. Det var vel flyepisoden som satt i kroppen.

Vi stod tidlig opp neste morgen og skulle ta et tog for avgang kl. 8 til Oslo. Men avgangen ble først utsatt en time, og så en time til, og deretter visste man ikke når toget kunne gå. Tyske fly kom over byen og flyalarmen gikk. Jeg skjønnte at det ikke nyttet å komme videre med jernbanen og bestemte meg for å komme til Jørstadmoen ved Fåberg, mens Rud Pedersen ville prøve å komme til Oslo på ett eller annet vis.

Tilfeldigvis kom jeg til å påhøre en samtale på hotellet mellom 2 høyere offiserer. Den ene skulle kjøre med bil til Biri hvor han skulle være med på utskrivning av mannskaper. Jeg presenterte meg for denne offiseren og spurte om han hadde plass til meg i bilen for jeg skulle melde meg til tjeneste på Jørstadmoen. «Hvordan vil De komme videre fra Biri da» spurte offiseren. «Jeg får knalle og gå» sa jeg og saken var i orden.

På Biri takket jeg for skyssen og begynte å trave landeveien. Etter en stund fikk jeg se at det gikk tog nordover på den andre siden av Mjøsa, som var islagt. Jeg spurte en bonde ved veien om isen var sterk nok til å gå på og han svarte at den var kjørbær. Jeg tok da sjansen og

gikk over Mjøsisen til Brøttum stasjon og ventet på en kafe til et tog skulle komme. Folk på stedet hadde fulgt min gang over isen og var ivrige etter å høre nytt sydfra.

Om en stund kom det et tog rullende inn på stasjonen sydfra og jeg styrtet ned til stasjonen, men ble kontant avvist av konduktøren som sa at dette var et militærtog som ikke kunne ta med passasjerer - til tross for at jeg sa at jeg skulle til Jørstadmoen for å melde meg til tjeneste. Litt skuffet gikk jeg opp på landeveien hvor det kom en privatbil susende med bare sjåføren i. Jeg praiet bilen, og sjåføren som var en soldat spurte om jeg skulle til Jørstadmoen og da jeg bekreftet det tok han meg med. Han var nemlig ordonnans fra regimentet på Hamar og skulle bringe en beskjed til sjefen på Jørstadmoen. På veien ned fra Fåberg til Jørstadmoen var det satt ut soldatvakter og da sjåføren ikke stanset fort nok truet soldaten ham med blanke bajonetten på geværet. Men det ordnet seg. Jeg meldte meg til tjeneste men fikk beskjed om at jeg måtte dra opp igjen til mine slektninger på Tretten og avvente mobiliseringsordre for min årsklasse - 41 år. (Etter hvert ble årsklassene til og med 39 innkalt, men ikke fler).

På veien fra Jørstadmoen til Fåberg stasjon fikk jeg følge med en kjøpmann fra nord i Gudbrandsdalen. Han var på samme alder som meg og hadde meldt seg og fått samme beskjed som meg. «Nå har jeg i alle fall gjort plikta mi» sa han og foreslo at vi skulle dra inn til Lillehammer og ta oss et glass øl! Om han dro til Lillehammer eller ei vet ikke jeg for da vi kom til Fåberg stasjon kom det et tog sydfra og i ett av vinduene stod min svoger, Kåre Madsen, og vinket meg inn. Det var en reservert vogn for stortingsmenn og offentlige tjenestemenn. Madsen var kontorsjef på fylkesmann Hroar Olsens kontor i Oslo og ble

ved krigsutbruddet sendt i et oppdrag til Gardermoen, men tilbakereisen ble avskåret. Han dro da nordover for hans kone, min søster Randi, og hans sønn var allerede evakuert til slektninger på Tretten. Her steg vi av, og han hadde i oppdrag å undersøke mulighetene for midlertidig innkvartering av noen stortingsmenn der i bygda.

Ja så var det å avvente begivenhetenes gang da. Vi var jo godt innlosjert på Øvre Bjørnstad hvor vi fikk den beste pleie. Men en dag fikk vi besøk av doktoren på Tretten, Hekneby, som ville snakke med min fetter under fire øyne. Saken gjaldt eventuell evakuering av pasienter fra et sinnssykeasyl lenger syd og plassering av disse på forskjellige gårder. På Øvre Bjørnstad måtte det tas imot 2 pasienter og min fetter Knut og jeg ble uttatt til oppassere. Vi ville da ikke bli mobilisert. Dette måtte holdes hemmelig for ikke å skake opp familiene på gården unødig. Tyskerne rykket imidlertid så fort frem at det ikke ble nødvendig med noen evakuering.

Det var telefon på Bjørnstad og en dag kom det beskjed om at mine 2 fettere på nabogården Bergslien måtte melde seg til krigstjeneste straks. Jeg brakte denne beskjed og karene dro av gårde, men det var trist å se det sørgmodige uttrykk i farens ansikt. Det var de eneste 2 guttene han hadde, den ene drev gården Bergslien og den andre hadde gården Rindheim nede ved Lågen. Buskapen på Rindheim var blitt flyttet opp til Bergslien, som akkurat som Bjørnstad lå høyt oppe i åsen på Lågens vestsida.

Tyskerne rykket raskt nordover og det ryktes at de hadde tatt Lillehammer. Den 22. april fikk vi vite at britiske tropper var ankommet nordfra og det kom beskjed om at sivile mannskaper i Bakligrenda måtte møte ved elven for å lage mitraljøsereir og forskansninger

like ovenfor Rindheim på den østre side. Min fetter og jeg møtte opp med øks, spade etc. og begynte å bygge. Vi var vel en 15-20 sivilister pluss 3 militære, en fenrik, en ingeniørsoldat og en menig infanterist som ledet arbeidet. Om ettermiddagen kom en eldre norsk soldat gående på jernbanelinjen sydfra. Han var iført langskaftede støvler, lang kappe, lue, ryggsekk og gevær og patrontasker og røkte gemyttlig på en krum snadde. Han var i alle fall en meget godmodig representant for den norske hær. Vi spurte ham hvor han kom fra og han fortalte at han hadde stått vakt ved brua ved Fåberg. Så hadde han sprengt brua og befalingsmannen hadde sagt at de fikk gå heim!

Vi ble ikke ferdig med byggearbeidet den dagen og kom sammen igjen neste morgen, den 23/4. Det ble sagt at engelskmennene skulle komme og legge seg i de stillingene vi hadde laget, men det kom ingen dit - derimot var de på den andre siden av elven.

Så får vi se det begynner å brenne i en gård lenger syd på vår side av elven og fenriken fortalte at tyskerne nå skjød med langtrekkende kanoner fra Fåberg. En gård til ble antent og fenriken forsikret at det var den samme skuddretningen for den langtrekkende kanonen. Men plutselig ble det skutt 2 huller i elveisen like ved siden av hverandre og da begynte jeg å lure på om tyskerne kunne prestere en slik presisjonsskyting på så langt hold. Men forklaringen fikk vi straks. På riksveien på østre side av Lågen, omtrent rett overfor oss stod en tysk stridsvogn og skjød. Et tysk fly gikk i lav høyde over oss og plutselig ble vi blinket fra flyet og stridsvognen fyrte løs på oss. Vi krøp i dekning bak steiner og i groper mens kulene smalt i fjellveggen.

De 3 militære personer var kalde karer. De la seg i skytestilling med geværene og skjød på de tyske soldatene som nå enkeltvis gjor-

de sprangvis fremrykning på veien. Så alvorlig som situasjonen enn var kunne jeg ikke la være å dra på smilebåndet, for smellet fra de norske geværene lød som en liten fis midt i alt bulderet.

Etter hvert som tyskerne rykket fram avtok skytingen mot oss og vi tok sjansen på å løpe oppover åssiden. Det stod en flokk med folk på Nedre Bjørnstad da vi kom dit og fulgte slaget ved Rindheim, men straks suste en kule like over hodene på oss og vi spredte oss straks. Da vi kom til Øvre Bjørnstad spente min fetter 2 hester for 2 sleder, lastet inn en del mat og alle på gården godt innpakket og dro til skogs for å være i sikkerhet.

Der ble familiene noen timer. Knut og jeg dro om en stund med en hest og slede ned på gården igjen for å orientere oss og fra glugger i låvebygningen fulgte vi kampene som foregikk nede i bygden. Tyskerne hadde kanoner og stridsvogner og den ene gården etter hverandre ble skutt i brann, blant andre klokkegården hvor onkel Sigurd Bjørnstad bodde. Det gikk hardt ut over bebyggelsen i Stav hvor meieriet brant ned. Mot kveld stilnet skytingen av og alle ble hentet tilbake til gården.

Vi hadde under ildgivningen måttet løpe fra all vår redskap. Disse var smimerket med gårdens navn og vi var engstelige for at om tyskerne kom langs jernbanelinjen og fant våre merkede redskaper ved mitraljøsereirene kunne de finne på og oppsøke oss og ta oss som franktirører - og da ble det gjort kort prosess. Om formiddagen den 24/4 dro derfor Knut og jeg nedover mot jernbanelinjen for om mulig å få tak i de etterlatte redskaper. Vi måtte snike oss forsiktig nedover for vi visste jo ikke om tyskerne også var på jernbanelinjen. Men det gikk bra og vi kom helskinnet tilbake til gården med redskapene.

Da vi hadde lagt oss den kvelden kom

Knut og ba meg bli med ham og hans svoger Jørgen Linløkken, som fortalte at det lå 3 engelske soldater i en låve tilhørende Sigvart Rugsveen. De hadde nesten skremt vettet av eieren da han kom for å hente høy. Ingen der oppe kunne engelsk, men Jørgen visste at jeg var på Bjørnstad og ville ha meg med som tolk. Knut pakket sammen litt mat og tok med et spann med melk og vi dro i mørke ned mot låven som lå et godt stykke unna. De 3 engelskmennene fortalte at de lå i maskingeværstilling ved Lågen - ved Rindheim - men var blitt forbikjørt av de tyske tanks og hadde gjemt seg ved elvebredden. Om natten hadde de krøpet over isen på elven og kommet seg opp i låven og gjemt seg i høyet.

De var uten våpen bortsett fra at en av dem hadde en lang bajonett. Jeg forklarte dem at de var omringet så å si på alle kanter og spurte om de foretrakk å overgi seg til tyskerne. Det ville de nødige. Den eneste sjanse til å unnsnippe var å dra over Kjølén (åsryggen mellom Gudbrandsdalen og Gausdal) og forene seg med de norske og engelske troppene som var der, og det ville de da. Vi tok dem da med oss og kravlet oss på snølagt sti opp mot Lasseseteren. Engelskmennene var helt uvanne med å gå i snø og på glatte veier og i motbakker og jeg måtte derfor lære dem å sette støvlene på skrå for å få feste. Men vi kom da fram til Lasseseteren ut på natten og tok inn på Linløkken seterbu.

Det var flere folk fra gårdene nede i bygden som hadde søkt tilflukt i sine seterhus og vi fikk rede på at en mann fra Gausdal skulle gå dit tidlig neste morgen mens skaren holdt. Vi fikk da ordnet det slik at engelskmennene skulle følge ham. Som naturlig var, var englenderne nokså sørgmodige og trakk fram og viste oss amatørfotos av familie og kjæresten. De måtte sitte på langbenken med lang-

bordet foran seg og prøvde å få litt søvn resten av natten. Når de dro videre vet vi ikke for da hadde vi gjort vår jobb og returnert hjem.

Etter å ha inntatt Tretten rykket så tyskerne oppover Musdalsveien mot Gausdal og falt de norske styrkene der i ryggen. Bilen vår som stod på et jorde på Berg tok tyskerne og den så vi ikke mer til. Min bror Johannes som eide bilen fikk en erstatning på kr. 3.500 noen måneder etterpå.

Jeg er ingen militærstrateg, men både jeg og andre som overvar slaget ved Tretten kunne ikke forstå at de norske styrkene på 3000 mann i Gausdal lot seg fange istedenfor å ta seg over til Tretten og nordover mens det var tid. Telefonen var jo i orden og ledelsen måtte jo fra time til time være klar over hvor langt tyskerne hadde kommet. Jeg har lest i krigsberetningene at overkommandoens plan hadde vært å binde store tyske troppstyrker i Gausdal, men våre tropper hadde nok kunnet være mere effektive i kampene nordover Gudbrandsdalen hvor de norske og engelske styrker som sloss der var få og helt utkjørte på grunn av for lite søvn. En liten baktropp ville antagelig ha kunnet oppholde store tyske styrker i Gausdal så lenge at hovedstyrken hadde kunnet gjennomføre tilbaketrekingen. For meg er den norske strategi i dette tilfelle helt uforståelig, for å bruke et mildt uttrykk.

Etter et par dager gikk jeg alene ned fra Bjørnstad mot jernbanestasjonen. I en sving på veien hørte jeg skrål og rop på tysk fra et skogholt og jeg stanset og stod stille til det kom en tysk soldat bort til meg og spurte om jeg hadde «Waffen oder Munition». Jeg ristet på hodet og fikk gå videre. Lenger nede i veien møtte jeg 2 meget blide tyske soldater som ville vite om jeg hadde truffet på andre tyske soldater lenger oppe, hvilket jeg bekreftet og fikk passere. Ved brua over Lågen stod en

tysk vaktssoldat. Jeg sa jeg skulle til meieriet og prøvde å forklare at jeg skulle kjøpe osteløpe. Jeg visste ikke hva osteløpe het på tysk men forsøkte meg med «Käseläufe» (det heter visstnok Käselab) men vakten bare ristet på hodet. Jeg fortalte ham videre at tyskerne hadde drept en onkel av meg - Hans - som drev skomaker og barberforretning i eget hus i stasjonsområdet. Han kom seg for sent ut av huset da bombardementet begynte og ble rammet av en granatsplint oppe ved jernbanelinjen. «Schade» sa tyskeren og slapp meg over brua.

På tilbakeveien utenfor Losnaos Hotel traff jeg på en tysk kaptein og forklarte ham at jeg var fra Fredrikstad og hadde kjørt min familie hit opp for å være i sikkerhet. «Eine illusorische Sicherheit» la jeg til. Jeg ba om en tysk passerseddel til Fr.stad men kapteinen sa ingen passerseddel var nødvendig.

På hjemveien var jeg også innom Ourum gård, hvorfra en tante av meg i Fredrikstad var fra. Da jeg kom ut derfra møtte jeg en lastebil med tyskere i førerhuset. Jeg stanset bilen og fortalte tyskerne at denne bilen tilhørte Titan Co. i Fredrikstad hvor jeg var ansatt. «Det er en ny og god bil» sa jeg. «Har vært» svarte føreren. Jeg spurte hvor de hadde fått tak i bilen og de sa ved Sandesund hvor bilen skulle leveres i tilfelle mobilisering, men de hadde nok kapret bilen ved Son da den var på tilbaketur fra Oslo. Også den bilen ble det gitt noen erstatning for senere.

Min svoger - Kåre Madsen - og jeg bestemte oss for å komme sydover så fort som mulig og med en liten ryggsekk med litt mat i dro vi av gårde 1. mai. Vi fikk Magnus Rugsveen til å ro oss over Lågen i en pram. Vi var innom Rindheim som viste en del merker etter kuler, men ellers intakt etter det vi kun-

ne se. På vandringen mot Lillehammer kom et par tyske soldater på sykkel etter oss, passerte og snudde igjen. Jeg spurte om de ville snakke med oss men de bare ristet på hodet og forsvant igjen. Ved Øyer begynte vi allerede å merke sårhet i føttene og gikk opp til en kjøpmann for å kjøpe noe salve. På tunet var det noe rotet etter tyskerne og kjøpmannen viste oss en knust dunk med fett som lå på bakken, og sa vi kunne gni føttene inn med fett som ikke kunne selges allikevel, og det gjorde vi og vandret videre.

Det passerte den ene bilen etter den andre med tyskere og vi prøvde å haik. En tysk offiser kom alene i en personbil, men han bare viste bakover med tommeltotten og ganske riktig kom det en lastebil med 2 tyske soldater i førerstet og 2 bak på lasteplanet. De stoppet og spurte «Lillehammer?» og vi jumpet opp på lasteplanet til de 2 soldatene som satt der med geværene foran seg. Da vi kom til Hunderfossen stoppet bilen og samtlige tyskere gikk ned til fossen, skralte ett eller annet og avfyrte skudd over fossen. De kom tilbake og vi ble kjørt direkte til bybrua i Lillehammer, hvor vi takket for skyssen. Folk på brua spurte om vi var fanger, men det var vi jo ikke, og ble spurt om forholdene nordover og vi ga de opplysningene vi hadde.

For første gang møtte vi en marsjerende tropp tyske soldater som sang «Wir fahren gegen Engeland». Denne syngende måten å marsjere på gjorde et visst inntrykk.

Vi tok inn på et lite hotell like ved brua - Jevanor. I et stort kafévindu her var det hull etter en kule og en dame på hotellet fortalte at da tyskerne dro forbi nordover hadde hun stått i vinduet og rakt tunge til dem, hvorpå en tysk befalingsmann hadde avfyrte sin revolver mot henne uten å treffe.

Det kom kolonner med norske soldatfan-

ger fra Gausdal. Jeg la merke til at en tysk soldat bød en norsk fenrik som satt på et kjøretøy en sigarett, men han avviste tilbudet nokså kontant. En stund etterpå gikk jeg forbi Victoria Hotel og i gemakkene gikk det en norsk oberst og røkte sigar. Jeg gjorde meg mine refleksjoner.

Om ettermiddagen besøkte vi en søster av min svoger Madsen som bodde på Vingnes. Tyskerne hadde brutt seg inn i huset og hadde griset en del til. Søsteren som var god i tysk hadde ved sin tilbakekomst gitt tyskerne det glatte lag.

Vi fikk på jernbanestasjonen ordnet med plass og billett til Oslo og kom avgårde neste dag. I bussen befant seg bl.a. også Einar Rose som visstnok hadde oppholdt seg på Tretten under tyskernes fremmarsj.

Minnesundbrua var sprengt, men vi kjørte over en pongtongbru som tyskerne hadde bygget. En tysk soldat fulgte med i bussen som vakt. Han satt og lekte med en liten gutt som var i reisefølget og en gang tok han av seg sin militærlue og satte den på guttens hode. Men da eksploderte guttens bestefar, rev lua av gutten og leverte den tilbake til soldaten som han lot forstå at slikt ville han ikke ha noe av. Stemningen var amper.

Bussen kom fram til Oslo i kveldingen 2. mai og vi steg av i Sinsenkrysset og gikk nedover Trondheimsveien. Min søster Anna og hennes mann Øivind Damhaug bodde i nr. 149, annen etasje, og satt på verandaen ut mot veien da vi kom nedover. Vi vinket og de skjønte tilslutt hvem det var som kom og

gjensynet ble hjertelig. De visste ingenting om vår og familienes skjebne og fikk nå beroligende orientering.

Etter aftenmaten dro Kåre hjem til seg selv (i Solheimsgate ved Frogner) mens jeg ble hos min søster og svoger natten over. Sent på kvelden gikk flyalarmen. Et engelsk fly gikk i stor høyde over byen og lyskasterne sendte sine stråler mot himmelen fra alle kanter av byen samtidig som lysende kuler fra det tyske luftvern samlet seg i retning av flyet. Det var et praktfullt «fyrverkeri» og vi var naive nok til å gå ut på gaten hvorfra vi hadde et flott utsyn over hovedstaden. Men så skiftet kulene retning henimot oss og vi måtte skynde oss ned i bygningens kjeller. Dagen etter, den 3. mai, tok jeg toget til Fredrikstad og fant mitt hus og hjem uskadd. Det hadde gått de villeste rykter om bombing, branner og ødeleggelser i Fredrikstad, så jeg var jo litt spent på hvordan det så ut. Ja rykter. Da jeg kort etter møtte i formannskapet fortalte rådmann Karlsen meg at folk hadde sagt at «jeg hadde vasset i blod».

Koner og barn ble hentet noen dager senere av min bror Kristian og drosjeeier Nordmark og turen hjem gikk uten forviklinger.

Til slutt må jeg få si en hjertelig takk til våre slektninger på Tretten som tok imot oss flyktninger på en så hjertelig og oppofrende måte.

*Thorvald Bjørnstad
sign.*

Fredrikstad, den 24/4 1980.

Amund Sandvik

Destiny - en skjebne

Det virker kanskje noe søkt, men etter opplevelsene denne sommerdagen 2010, kom ordet nærmest spontant mellom Steve Foster og undertegnede etter et besøk ved graven til falne engelske soldater på kirkegården i Kvam. En kan stille spørsmål ved om krig skaper seierherre. En ting er imidlertid sikkert: kriger etterlater seg skjebner på begge sider.

24.februar1940 giftet Frederick Foster, nær 25 år, seg med Margaret Urquhart i Bernhard Castle, i Durham County, England. Dagen etter ble sersjant Foster mobilisert for krigshandlinger i Norge.

23.april ligger han i geværstilling ved Rindheim i Skardsmoen,Øyer.

1. juli 2010 står jeg sammen med Stephen (Steve)og Margaret, sønn og datter til Frederick og Margaret Foster, ved minneplaketten historielaget har satt opp på samme plassen. Steve kaster seg ned bak steinene som markerer geværstillingen, han stønner lavt: «Cold and hungry, (kald og svolten)». Jeg begynner slik for dette ble min sommersopplevelse 2010. Det er selvfølgelig størst for Margaret og Steve, som hadde hørt sin far fortelle mye fra denne opplevelsen på Tretten, men situasjonen var rørende for oss alle.

Frederick Foster.

Frederick Foster ble født 23. mars 1915 i Newark i Nottinghamshire.

5.mai 1939 gikk han inn i den 8. Battalion, Sherwood Forester i Newark som menig soldat, men avanserte ganske raskt til kontorkorporal i 148. Infantry Brigade. Sherwood Forester ble

den 29.oktober 1939 flyttet til Bernhard Castle. Her skulle de drive trening for å senere å gå inn i kamper med tyskerne i Norge.

Den 6. november 1939 ble Frederick Foster forfremmet til sersjant. Det raske avansementet skyldtes sikkert krigssituasjonen.

Sergeant Frederick Foster 1940.

Som vi alt har forstått ble det dårlig med hvetebrødsdager for det unge ekteparet Foster. Allerede dagen etter de ble viet er Frederick mobilisert til krig.

17.april legger krysseren HMS «Galatea» med 148. Brigade sammen med Fredrick Foster ut med kurs for Norge -18. april går de i land i Åndalsnes.

Umiddelbart etter at 148.Brigade gikk i land i Åndalsnes ble de utplassert i Gudbrandsdalen til støtte for den norske hæren i kampen mot tyske invasjonstyrker.

20.april kommer Sherwood Forester til Lil-

lehammer som støtte for de norske styrkene.

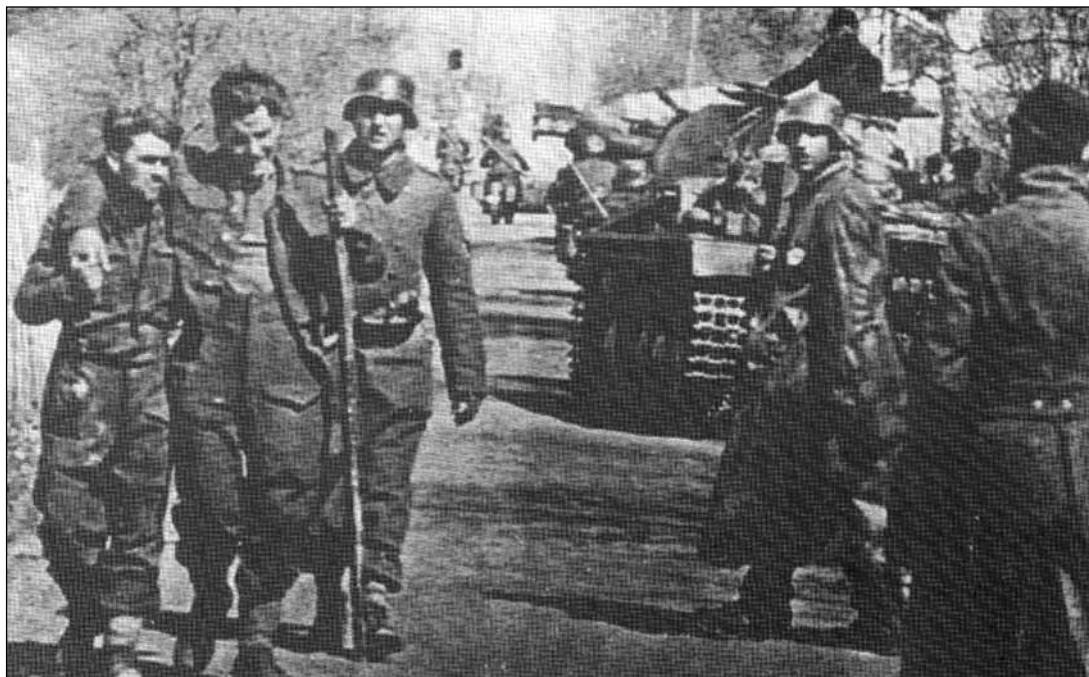
I dagene fram til 23. april blir det kamper og tilbaketrekning oppover Gudbrandsdalen mot overlegne tyske styrker.

Den 23.april blir Frederick Foster såret og tatt til fange under trefninger ved Rindheim.

Hjemme i England sitter den unge fru Foster med den usikkerhet og frykt situasjonen måtte by på.

Etter hvert som ukene gikk begynte de soldatene som ikke falt eller ble tatt til fange, å komme hjem. Slaget om Norge var tapt. Margaret møtte opp på stasjonen i håp om å treffe på Frederik. En dag kommer en kamerat av Frederick, Margrete spør han om han har sett eller hørt noe til Frederick. Her kommer sjokket for familien Foster: soldaten kan fortelle at han mener å ha sett liket av Frederick Foster i Tretten kirke.

Vi vet allerede at dette er feil, men familien lever i den tro at Frederick har falt i kamp mot

Britiske soldater tatt til fange mellom Tretten og Dombås

1957 - MAYOR MAKING DAY AT GRANTHAM
WIFE MARGARET, MYSELF AND SISTER MARGARET, MY
AUNTIE HILDA & COUSIN JOUSAN.

tyske styrker i Norge. Det går et helt år før familien får rede på at han sitter som krigsfange i Polen.

Etter at Frederick Foster ble tatt til fange sammen med andre soldater fra 8. bataljon fra Sherwood Forester ble de ad omveier flyttet til Thorn Podgorz, Wisla i Polen, til en av de berømte Stalagleirene.

Stalag XXA, Thorn i Polen var en tysk krigsfangeleir. Det var ikke en leir, men flere som på det meste inneholdt 20.000 menn, 403 menn fra de allierte kampene i Norge var de første som kom til denne leiren.

Den 23.august 1942 rømte Frederick Foster, sammen med noen andre fanger fra Stalag XXA.

De fartet 2000 miles og kom så langt som

til Lindau ved den tysk-sveitsiske grense, 100 meter fra friheten, før de ble anholdt av tyskerne. De ble avhørt av Gestapo som spioner. Kameratene til Frederick ble skutt. Hvorfor Frederick ble spart vites ikke, men som straff for rømningsforsøket ble han plassert tre uker på «kjøla». Hva denne straffen i detalj gikk ut på har en ikke undersøkt, men med vårt kjennskap til gestapistenes torturmetoder, forstår en at det ikke var av det behageligste slaget. Etter dette ble Foster plassert i Stalag 383 i Tyskland hvor han satt til han ble befridd av amerikanske styrker 1.mai 1945.

Det fortelles at han var tynn, nervøs og i dårlig forfatning ved hjemkomsten. Han beholdt sin uniform og ble i forsvaret fram til 25. mars 1946.

Steve, sønnen, understreker at hans far fikk god rehabilitering av forsvaret før han ble dimittert.

Margaret ventet på sin Frederick og etter fem år kunne de starte gjenoppbygging av ekteskapet.

Barna, Margaret og Stephen blir født og vokser opp. Margaret utdanner seg til lege og Steve blir marineoffiser.

I 1946 starter Frederick Foster sammen med søskenbarnet sitt bygningsfirma, «Fosters Builders».

Her arbeidet han som administrerende direktør fram til han gikk av i 1990.

Foster var en aktet borger og ble i 1957 utnevnt til Mayor of Grantham.

3. februar 1990 dør Frederick Foster i Dorchester i England.

Kilder:

C Housley: "First Contact", A history of the 8.Battalion, The Sherwood Foresters 1939-1945.
Military Records.
Margaret og Stephen Foster.

Minner frå Vasrudmoen

*E går her og trø på attgrodde stier
mens minnan kjæm strømmen frå barndommens tid.
E trekke inn angen frå grogrønne lier,
en stein og ei tuve får tankan på glid.*

*Her sprang e som guttpjokk med tollkniv i beltet,
med pil og med bågå og glede i sinn.
I skogkanten var det vi sette opp teltet,
og sovna omsider med roser på kinn.*

*E minnes ho mor da vi kom att frå skogen,
ho venta med gaffel og kjøttkake på.
E hugse så godt da vi sprang etter ploegen,
da'n Olaf med dexta'n sku pløye og så.*

*Vi leikte hår eineste dag denne tida,
gjømsel og cowboy og blekkboksen går.
Vi klatra i trean og kjørte i sklia,
tok sevje frå bjørka hår eineste vår.*

*Vi spikka oss pippil, vi samla på steiner,
det hendte vi spøkte med lommebok og senn.
Vi lågå tel leiker tå furu og einer,
vi fiska og sykla, besøkte en venn.*

*Takk kjære mor, og takk kjære far,
for tida e fekk her i barndommens dal.
E ærer og priser den tida vi hadde,
og eilder e glømme de åran som var.*

Odd Løvseth

Kjell Elvestad

I erindring 1940-1945

Følgende artikkel skrev Kjell Elvestad til sin datter da hun var elev på ungdomsskoletrinnet.

1940

Som knapp 16-åring fikk jeg opplæring i kraftstasjonen til å foreta ut- og innkobling av linjene (strømmen) ut fra kraftstasjonen.

Dette skulle skje på natten for å spare på vannforbruket da bassenget gikk ned til omlag 0 på dagtid.

Ved å koble ut linjene gikk vannstanden i bassenget opp igjen til neste dags forbruk, slik at en kunne levere strøm til industri og gårdsbruk på dagtid.

Natten til 9. april møtte jeg opp til kl. 00.30 og skulle da være i stasjonen fram til ca. kl. 05.00.

Da jeg var ca. 50 – 60 m fra inngangsporten, ble stasjonen mørklagt. Åh, tenkte jeg, nå har bassenget gått tomt, og løp de siste meterene, men da jeg skulle låse meg inn var døra åpen.

Med en gang jeg åpnet, fikk jeg et skarpt lys rett i ansiktet, jeg slo etter lyset og bommet, i stedet ble jeg møtt av latter.

Det viste seg at hjemmevakta var blitt oppringt og fått ordre om at hele Østlandet skulle totalt mørklegges omgående. Vi ble enige om at dette sikkert var en militærøvelse. Ca. en og en halv time senere kom ordre om at det kunne foretas innkobling, men at jeg ikke fikk forlate stasjonen før avløsnin kom kl. 06.00.

Jeg ble avløst kl. 06.00, men ble der til vi fikk nyheter kl. 07.00. Hvor vi da fikk høre hva som hadde skjedd om natten.

Dagene som nå fulgte ble svært urolige. Fra tysk side ble det mye flyvirksomhet langs med dalen.

Bygdefolk satte i gang med å gruse veiene, særlig rv. 50 (E6). Alle veiene var grusveier, bekene hadde rent over(kjøvet) og på flere steder var det issvuller som ble hugget vekk. To ganger ble det skutt fra tysk fly mot oss. Her skjedde mitt første møte med rattet på en lastebil, førerkort var det ikke spørsmål om, her gjaldt det å jobbe døgnet rundt i flere dager.

21.-22. april

Nå kom tyskerne og inntok bygda, det skjedde med bombing, kanontorden og motorkjøretøyer. Flere hus ble antent, alt var uvirkelig.

Vi som budde nær sentrum ble evakuert (rømte) opp i bygda for å komme i sikkerhet. Vi ble innlosjert i Tuterud.

Dagen etter var Tretten på tyske hender. Noen av oss gikk ut på «Langberget» for å se ned i sentrum som nå lå i ruiner. På utsiden av berget fantes 8 bombestjerter. Disse bombene var antagelig tenkt for kraftstasjonen. Det lå også en del ammunisjon og gevær i området.

Senere på dagen gikk min bror Iver og jeg til heimen, som fortsatt sto, her ble vi møtt av rot og skitt, flere kuler og granatsplinter hadde gått igjennom veggene. Det luktet ille av sur røyk fra branntomter, for ikke å si brente dyreskrot-

ter. Det gikk flere år før jeg tålte lukten av bråtebrann om våren. På denne turen så vi to falne engelskmenn og flere sårede tyskere.

1941.

Nå hadde gjenoppbygginga kommet i full gang, men mye lå fortsatt nede.

Vi måtte nå prøve å leve med de påbud som okkupantene og norske nazister satte.

1942.

Nå kom alle påbud og forbud på løpende bånd. Offentlige fester og sammenkomster ble ikke tolerert. Dansingen foregikk på gårdene, setrene og på sletter i skog og fjell.

Nå fant også den først oppstart av hjemmestyrkene sted.

Fra England kom den første norske agenten for å organisere disse menneskene. Det gikk ikke så bra, han ble tatt til fange av hjemmestyrkene. Han ble ikke godtatt før han hadde skaffet bevis for sin opprinnelse. Først når han hadde måttet oppgi sitt rette navn, og hans bror ble kontaktet med bilde og senere ansikt til ansikt, ble han godkjent. Denne mannen ble senere en av kompani Linges fremste offiserer.

1943.

Tiden ble nå verre og verre for hver tid. Sammenstimlinger på vei og gater av flere enn 5-6 personer toleres ikke. Det ble innført dødsdom for alle som motarbeidet tyskere og nazister. Viktige symboler ble røde toppluer (nisseluer), binders på jakkeslaget, m.m. Og ikke å forglemme erte(r)blomster på kjoler og frakker. Dette året ble milorg fast organisert og fikk sine sjefer: Disriktssjef, Avsnittsjef, Områdesjef, Troppsjefer og lagførere. Det ble avholdt instruksjoner i våpenbruk og for radiooperatører i morse. Noen av telegrafistene ble senere også brukt i telegramsendinger (kodesendinger) til England.

Fra nå av gikk alt i organiserte former. En av kompani Linges radiotelegrafister oppholdt seg så lenge i samme kommune at han til og med betalte kommuneskatt.

1944.

Mange motstandsfolk ble dette året arrestert av Gestapo (norske) og torturert, senere sendt til Grini og Tyskland. Flere av disse måtte gi sitt liv.

Tysk og norsk Gestapo var stadig på farten, de forsøkte infiltrere seg i hjemmestyrkenes rekker, men med lite hell. Selv om noen få ble lurte, gikk det bra.

Mange nordmenn måtte rømme landet, mens andre søkte opphold i skog og fjell. Disse bygde seg hytter av bar, papp og noen huntornittplater. Mange led vondt, men det var trods alt bedre enn å bli fange i fengsler og konsentrasjonsleirer.

1945.

Tysk og norsk Gestapo gikk fra nyåret nesten helt amok. Hjemmestyrkene var også aktive med diverse sabotasjer ut over våren. Alle var i høyspenn.

Så, den 7. mai, om kvelden, ble det meldt over radio fra London at tyskerne hadde kapitulert i Danmark og at det var ventet det samme i Norge. 8. mai kunne vi tre fram fra alle skjul og gjemmer. Den tyske disiplin blant soldater og befal gjorde at det ikke kom til noen konfrontasjon.

Folket kunne feire friheten etter 5 års okkupasjon, og oppbyggingen av landet kunne starte.

Norsk Gestapo og nazistene ble arrestert og tatt i forhør, enkelte av Gestapo valgte å ta sitt eget liv.

Mange nordmenn kom hjem fra konsentrasjonsleirer, mens mange aldri fikk oppleve friheten.

Ingolf Glomstad

17. mai 1949

Denne talen holdt Ingolf Glomstad ved minnesteinen ved Tretten jernbanestasjon for de som falt i krigen 1940-45. Redaksjonen har fått lov til å gjengi den av hans datter, Janna Glomstad.

I dag for ti år siden var det ingen av oss som ante at vi skulde få enda et innslag i vårt ellers så rike 17 mai program. Det var så fjernt for oss dette at det kunde bli ufred i vårt land. Døkk vel vaksne og eldre kan sikkert huske tider det har sett mer kritisk ut enn høsten 39.

Vi visste alle at første verdenskrig gikk oss forbi uten særlig store smerter og kanskje var det dette som var årsak til at vi tok den kritiske situasjon i 39 med så stor ro, og mente at vi også denne gang kunde komme uskadd fra det. Jeg husker godt statsministerens radiotaler der han sa: "Vi skal føre landet frelst og fritt gjennom krisen".

Vi bebreider ingen for at vi kom med i siste krig, men vi beklager at det ble ufred i det hele. Vi bærer ikke hat til noen av de nasjoner vi dengang lå i krig med. Det var ikke folket men deres maktsjuka førere som vilde krig. Det var et mislykket verdenskrig, som kostet verden uoversiktige verdier, på alle felt.

Vår bygd ga ett etter måten stort offer. Vi som ikke er direkte berørt kan ikke tenke oss de kjendelser som kom over de som fikk bod om at far, bror, sønn eller forlovede eller mann var falt som offer for overmakten, eller de som kom hjem etter evakuering til en rykende glohaug som hadde vært deres hjem og

eller levebrød. Aldri kjenner en seg så liten og maktesløs som i slike stunder. Dødsbudskap kom og krigen raste, det hele var som å gå mot en uoversiktlig mur.

Vi minnes i dag de falne, de som gav alt et menneske kan gi: livet.

Vi står her så små og fattige, maktesløse, - noen fattige ord kan vanskelig gi uttrykk

for de kjensler som kjem over oss, når vi nå er samla rundt minnesteinen – og her virkelig tenker over *årsak og virkning*. Vi kan nok stå her å fortelle hossen det hele foregikk, - kanskje. Fortelle om hossen det ble krig i Norge, - enkelte augvitner kan og fortelle om hossen de fleste av de falne kom av dage, - men *det* gir ikke uttrykk for det vi kjenner i oss. Vår indre stemme har noe å si i slike stunder, men å få dette formet til ord er vanskelig. Selv overbevisningen om at vi i denne stund minnes, har gitt alt for at vi kan få feire dagen i fred og ro er ikke nokk til å gi inspirasjon, slik at vi finner ord som tolker våre kjensler.

De verdier de falne reddet, eller ga oss tilbake, er det heller ikke noe vi kan ta på, måle verdien av med tommestokk eller vekt, men likevel verdier vi på ingen måte kan undvære.

Overbevist om nettopp dette: at de reddet eller ga oss tilbake uunværlige verdier i det i denne stund strømme mange tanker over oss. De gav seg fullt og helt for alle oss andre, det var ikke noe mindre. Det var ikke bare en liten skjerv, ett lite tak for senere å høste laurbær i levende liv. Nei.

Alle hensyn ble lagt tilside, bare dette å gi alt til landet beste ble deres oppgave. De gav alt, for senere aldri å få sjå eller høre noe om resultatet av sin store innsats.

Når vi vet dette og tenker, kan spørsmål som dette melde seg: Hva gjorde vi for å hindre denne katastrofe? Eller: Hva gjør vi idag for å hindre en ny katastrofe?

Som vi alle kjenner til var de falne av forskjellig yrke, og uten å vite det bestemt kan vi anta at de var, - og om de hadde kunnet være blant oss nå også vilde ha vært av forskjellig politisk oppfatning. Men ett var alle enige om: Norge skal være vårt eie, det skal

være et fritt land, der vi alle – innen vert vårt yrke med rimelig strev skal kunne skaffe oss et sikkert levebrød.

Hadde vi kunnet få høre de falnes mening i dag, er det mulig at de vilde synes våre partier var litt skarpe i kanten. Dette at de ymse yrkesgrupper i et samfund sørger for seg og sine er både naturlig og nødvendig, men såpass samarbeid mellom de ymse næringsorganisasjoner og såpass hensyn bør det taes at ingen lever stort og flott på en annens bekostning. De falnes innsats må minne oss om de verdier vi alle er interessert i å bevare. Og disse verdier bevarer vi best, og de falnes minne hedrer vi mest ved å gå inn for denne store, men overkommelige oppgave: Vi gjør alle på vårt felt, en innsats for at landet skal bli godt å bo i. Vår største takk til de falne gir vi ved å syne overbærenhet overfor hverandre.

De gav sitt liv for oss for at vi skulde få beholde vårt land som vårt eie, for at vi her på vårt felt kunde få utfolde våre evner og krefter til beste for land og folk.

Minnesteinen skal vi samles om hvert år heretter, - det blir et nytt innslag i dagens program, - det blir en tradisjon. Men, la det ikke bare bli en tradisjon. La dette bli en HØGTIDSSTUND. En høgtidsstund hvor vi hvert år bøyer oss i djup sorg og beklager det som skjedde, med inderlig lovnad om at vi alle gjør hva vi evner for å hindre at noe slikt kan skje senere. Måtte navnene på steinen til stadighet minne oss om: at intet offer er for stort for fedrelandet.

Jeg legger i dag en krans på steinen som minner om døkk som falt, med takk for hva døkk ga og for hva døkk lærte oss, og med inderlig lovnad om å leve i fred med hverandre og på den måte gjøre vårt til å bevare Norge fritt.

Knut Steigård

En "søt" historie

Historien begynner sommeren 1932. En ung mann fra Oslo var på tur i Norge. Han var meget reiselysten og hadde i løpet av sine 26 år allerede vært i mange land i Europa. Nå var tiden kommet for å se deler av eget land.

Fremtidsrettet også på andre måter hadde han klart å skaffe seg egen bil, en Austin 7. Virkelig flott den gang. Fotoapparatet fulgte alltid med.

På sin tur kom han til å stoppe på Tretten, på jernbanestasjonen, hvor også bil og stasjon ble festet på filmrullen.

Denne stoppen på Tretten var antagelig helt tilfeldig, men det skulle vise seg at nettopp Tretten og Øyer senere skulle komme til å bety svært meget for vår turist.

Vår mann hadde også en søster og som vanlig

Tretten stasjon sommeren 1932 – foto Ivar Steigård.

var hadde hun venninner som gjerne møttes over håndarbeide. Søsteren var så full av lovord om en av disse venninnene at vår mann, Ivar, gjerne ville ta henne i nærmere øyesyn. Så ble det, og som ventet ble begge truffet av Amors piler. Da varte det ikke lenge før de giftet seg og stiftet familie.

Hva har så dette med Tretten å gjøre? Vel, den unge damen, Ingrid, hadde en far, Jens, som var født på Grunna av sin mor Lisbeth mens hun var budeie på familiens seter. Ikke mindre enn tre barn fødte hun der, langt fra allfarvei. Kanskje et lite tankekors for dagens mødre?

Til tross for at Jens hadde flyttet til Oslo var han sterkt følelsesmessig bundet til fjellet og familien på Tretten. All fritid ble brukt der. Gikk han ut med markstangen kom han alltid hjem med fisk. Fra nesten før hun kunne gå ble også Ingrid med dit og fant den samme kjærligheten til området (i sommer fylte hun 101 år).

Jens fikk bygget en hytte på seteren som er blitt hans etterkommeres samlingspunkt – i dag er det fjerde generasjon som regjerer der.

Kunne det så gå annerledes enn at vår turist, Ivar, ble bergtatt? Og deres to sønner?

Den første stoppen på Tretten hadde selvfølgelig ingen betydning for det som skjedde i ettertid. Likevel kan man spørre seg selv,

Ivar med sin Austin 7 sommeren 1932 - selvportrett.

var det en tilfeldighet at turisten skulle stoppe akkurat der og så avbilde bilen på stasjonen? Resultatet ble i alle fall mange, mange flere stopper på Tretten.

"Dei gælne har mange morrosame stunder som den vettuge itte har".

Gammelt visdomsord

Tordis Trønnes

Sigrid Torgersdatter Krokfossens livsløp, skjebner og etterslekt

Sigrid Torgersdatter Krokfossen født på Linningshaugen i Øyer den 22. desember 1798 og døpt den 23. desember samme år. Hun var datter til Torger Johannessen v/Skåden (1753-1804) og Anne Olsdatter Mossveen (1759-1814).

Sigrids eldste søster Marit ble gift til Krokfossen allerede i 1807 og det var vel naturlig at Sigrid kom dit etter at moren døde i 1814. Det kan godt tenkes at hun var der tidligere også, da som barnepike for Marit og Lars Krokfossens barn.

Så da Sigrid fikk datteren Anne med Ungkarl Lars Olsen v/Grimsrud bodde hun i alle fall hos søsteren i Krokfossen. Dette var begges 1. leiemål. Anne ble født 17. desember 1820 i Krokfossen og døpt 2. juledag samme år.

Far til Anne - Lars Olsen v/Grimsrud var født 6. okt. 1793 som sønn av Ole Larsen Grimsrud og kona Anne Thoresdatter Skalmstad. Han ble senere gift 2 ganger og fikk 6 barn. Stor etterslekt og er forfar til blant annet Bollviken- og Toresenslekta.

Hvor Sigrid og Anne har oppholdt seg etter dette vites ikke, men i desember 1830 er Sigrid i alle fall i Ringsaker. På gården Sougstadeie som hun sikkert er i tjeneste, får hun sin uekte datter nummer to, Tonette. Tonet-

tes far er Ungkarl Simen Johansen Rødum eller Aamoteie fra Gausdal.

Tonette ble altså født 7. desember 1830 og døpt i Ringsaker kirke den 30. desember samme år.

Far til Tonette - Simen Johansen Rødum flytter nok tilbake til Gausdal. Han overtar etter hvert Rødum øvre og gifter seg i Østre Gausdal kirke 10.juni 1842 med Beret Madsdatter Aamodt f. 26.mars 1817. De får 5 barn:

- Johan 1.oktober 1842. Gift til Frøysehagen og døde der 7.mars 1928. Hans kone Mathea Olsdatter Frøysehagen 1842-1897. 5 barn.
- Mathias 15.september 1845. Reiste til Amerika i 1866. Han kom hjem, giftet seg med Anne Torsteinsdatter Hongshagen i 1879 og reiste tilbake med kone og 2 barn i 1881.
- Marthe 12.desember 1848. Giftet seg i 1875 med Amund Simensen Rødum nedre 1845-1905. De slo sammen Øvre og nedre Rødum til en gard. 8 barn.
- Karen 26.august 1852. Gift 1881 med Hans Amundsen Hongseie f. 1856.
- Gina 19.oktober 1857. Gift 1886 med Nikolai Engebretsen Gjefsen 1857-1929. 4 barn. Gina død i juni 1927.

Simen Johansen Rødum dør i Rødum øvre den 18. februar 1886 og Beret 26. februar 1892 på samme sted.

Sigrid blir nok ikke lenge i Ringsaker etter at Tonette er født. Mye tyder på at hun tok med seg begge døtrene og flyttet nordover til Kvikne og Meldalen. Hun har nok dratt nordover allerede i 1832. For den 27. juli 1835 gifter Sigrid seg med enkemann Hans Larsen Knapset. Han er da 70 år og Sigrid er 36 år. Hans døde 29. oktober 1845 (86 år) og ble gravlagt på Innset kirkegård 9. november.

I kirkebok nr 4 for Øyer 1824-1841 side 331.

Kirke – Aaret 1836

Nr. 14 1832 Anne Larsd., uægte Barn af Sigri Torgersd. Krogfossen, 16 Aar. Meddelt Daabs. Att. for at Konfirmeres i Meldalen.

Anne Larsdatter gifter seg i Innset kirke, Hedmark den 6. juli 1845 med Esten Jørgensen Gjetbakk (Vangseng). Han er født 4. august 1816 i Rennebu. De får barna

- **John Estensen Knapset** 22. juni 1845 Kvikne, Innset
- **Hans Estensen Knapset** 5. juli 1850 Kvikne, Innset
- **Lars Estensen Knapset** 2. desember 1853 Kvikne, Innset

Familien flyttet den 13. mars 1854 fra Knapset i Innset til Stangvigen i Møre og Romsdal. Annes mor Sigrid var med til Stangvigen også. Minstegutten Lars døde i Stangvik 19. april 1855 ca. 1 ½ år gammel. Bestemoren Sigrid har jeg ikke funnet død der, og jeg har så langt ikke greid å finne henne i FT 1865.

Anne emigrerer fra Vasli i Halse, Stangvik 20. mai 1870 sammen med ektemannen Esten og sønnen Hans. Sønnen John ankom Quebec i Canada den 14. juli 1868. Da foreldrene og broren Hans kommer etter i mai 1870 har John etablert seg som snek-

ker i Crystal Lake, Benzie county, Michigan. Men allerede 15. august dør Hans og broren John 7 dager senere, den 22. august. Dødsårsaken er feber (fever). Begge bodde i Crystal Lake, Benzie county, Michigan da de dør. Da er plutselig Anne og Esten Jørgensen Vasli alene i sitt nye hjemland som de kom til for bare 3 måneder siden. I FT 1880 bor de fortsatt i Benzie county, men da i byen Frankfort. Se også det jeg har skrevet om dette under Randi Stavne sitt avsnitt. Hun emigrerer til Michigan i 1882.

Tonette Simensdatter giftet seg 7. juli 1859 med enkemann Svend Eriksen Stavne. Han var født ca. 1793 og døde etter vel 10 års ekteskap, den 24. oktober 1869. Tonette giftet seg igjen 1. mai 1871 i Rennebu kirke med Stener Torgersen Skouge født 21. okt. 1836 død 2. mars 1898 på eiendommen Gissenaas i Rennebu. Tonette døde på eiendommen Havdal i Rennebu den 12. mars 1911.

I sitt første ekteskap med Svend Stavne fikk Tonette 3 barn

- **Anders Svendsen Stavne** født 18. august 1860 på Stavne i Rennebu.
- **Randi Svendsdatter Stavne** født 23. august 1863 på Stavne i Rennebu – død samme sted 2. oktober 1863.
- **Randi Svendsdatter Stavne** født 19. oktober 1865 på Stavne i Rennebu.

Anders Stavne ble konfirmert i Rennebu kirke 3. oktober 1875 og snaut 2 år senere, den 10. mai 1877, emigrerte han til Amerika. Han kom til Bethel, Whitman county, Washington og der ble han værende til han døde 1. februar 1942, da i byen Colfax. Gravlagt 5. februar 1942 på Colfax cemetery. Han skrev seg for Andrew Stavne og var ugift.

Randi Stavne ble konfirmert i Rennebu kirke 10. oktober 1880. 26. april 1882 drar hun fra

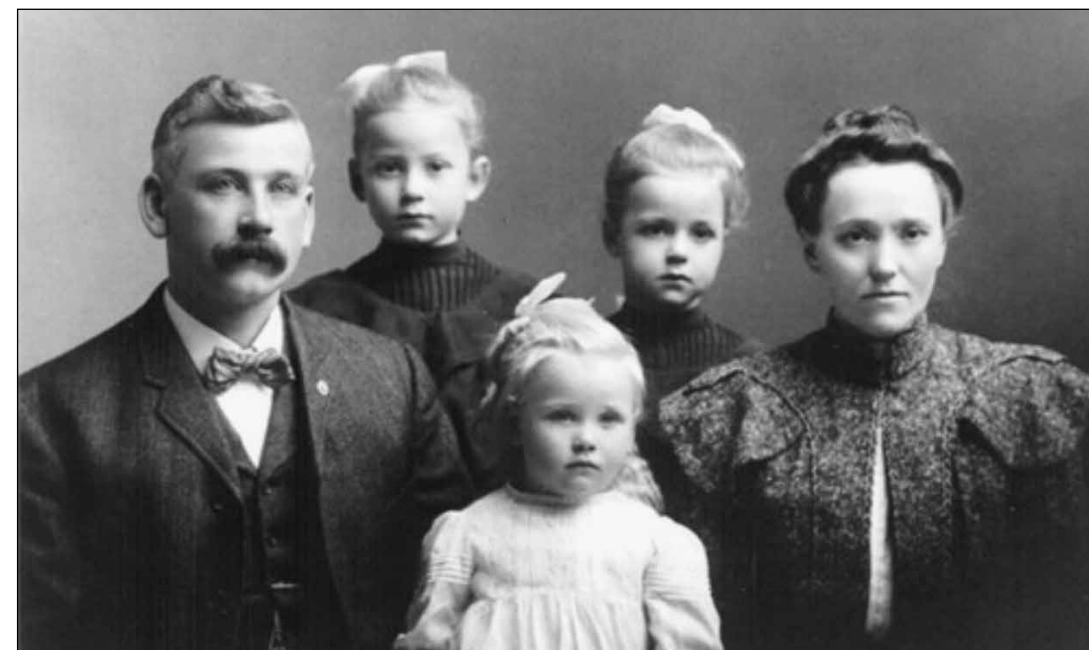
Trondheim og har planer om å komme til Traverse i staten Michigan.

Skulle hun til sin tante Anne Larsdatter og onkel Esten Vasli ? De bodde i FT1880 i Frankfort, Benzie county, Michigan. Jeg har ikke greid å finne noe dødsfall for dem.

Traverse city ligger i Grand Traverse county som er nabocounty til Benzie county. I allefall en naturlig tanke. Tanten og onkelen hadde mistet sine to sønner i 1870 og kunne kanskje trenge noen i nærheten når de begynte å bli gamle. Bare en tanke jeg har. Det siste spor er at hun ankommer New York 17. mai 1882.

Jeg har tenkt som så, at etter at tanten og onkelen døde i Michigan, dro Randi til sin bror Anders som bodde i Washington.

Den 7. sept. 1897 giftet Randi/Randa seg i Spokane county, Washington, med William Christop Heinrich Schoellerman. Han var født i Tyskland 25. mai 1865. Randa døde 6. april 1932 i Spokane, Spokane county, WA,

*Randi og William Schoellermann med døtrene
Thelma Christine f. 1898, Randa Lucille f. 1899 og Tonetta Ruth f. 1901.*

gravlagt på Riverside Park cemetery i Spokane. Det ser ut til at hennes mann William flyttet til California etter hennes død. Han døde 22. april 1943 i Oakland, Alameda county, California. William arbeidet som maler.

Randa og William fikk 3 døtre – alle født i Spokane, Spokane county, Washington:

- **Thelma Christine** 13. juni 1898
- **Randa Lucille** 12. november 1899
- **Tonetta Ruth** 11. juni 1901

I og med at de 3 sønnene til Anne og Esten er døde, er det bare datteren til Tonette Simensdatter, Randi Stavne som fører slekten videre ”over there”. Derfor skriver jeg litt om deres familier.

A. Thelma Christine Schoellermann født 13. juni 1898 i byen Spokane i Washington. Hun giftet seg 10. juni 1925 i Spokane med Richard Godfrey Hellbaum. Han var født 9.

november 1898 i Whitman co., WA. Han var lærer. Thelma ble bare 56 år – hun døde 2. april 1955 i Tacoma, Pierce co., WA. De flyttet nok litt omkring for de 2 første barna er født i byen Newman, Spokane co., WA og yngstedatteren ble født i Santa Clara, Santa Clara Co, California.

Thelma og Richard fikk 3 barn:

1. **Eleanor L Hellbaum**, født 11. oktober 1926 og død 19. sept. 1989 i Seattle, King co., WA. Hun var gift med Arnold H Helgeson født 19. april 1924 i staten Illinois. Han døde 15. april 1996 i Seattle, King co., WA. De fikk en datter og en sønn.
2. **Richard W Hellbaum** født ca. 1928 – ugift og ingen barn
3. **Anita Thelma Hellbaum** født 17. august 1933. Hun har sønnen Brandy.

B. Randa Lucille Schoellermann født 12. november 1899 i byen Spokane i Washington. Hun giftet seg samme dag som søsteren Thelma Christine, den 10. juni 1925 i fødebyen, med Selmer Ferdinand Veldey, født 9. januar 1896 i Yellow Medicine county, Minnesota. Han døde 16. september 1987 i Spokane, WA. Randa døde februar 1986 i Spokane, WA.

Randa og Selmer fikk 3 døtre:

1. **Lucille Catherine Veldey** født 4. november 1927 i byen Coeur d'Alene, Kootenai co, Idaho. Gift 4. juli 1953 i Spokane, WA med Mitchell Shabaz født 17. august 1930 og død februar 1980. De har en datter.
2. **Beth Faye Veldey** født ca. 1929 i byen Coeur d'Alene, Kootenai co, Idaho. Gift 15. desember 1951 i Spokane, WA med Frank George Fullmar Jr. Kjenner ikke til noe barn.
3. **Phyllis Maye Veldey** født 1935 død

2011. Hun var gift med Mr. Hood og de har en datter. Hun gifter seg 2. gang i Kootenai, Idaho den 25. mars 1956 med Larry Gaylord Avey. Ingen barn som jeg kjenner til.

C. Tonetta Ruth Schoellermann født 11. juni 1901 i byen Spokane i Washington. Hun giftet seg 28. juni 1922 i fødebyen, med Henry / Harry Philip Olson. Han var født 29. juni 1892 i Ada, Norman co., Minnesota og døde 16. januar 1965 i Spokane. Tonetta Ruth døde samme sted februar 1986. Begge er gravlagt på Spokane Memorial Garden i hjembyen Spokane.

Tonetta og Henry fikk 4 døtre – alle født i byen Waverly, Spokane co., Washington:

1. **Ruth Ann Olson** født 4. juni 1923 død 16. oktober 2008 i byen Wenatchee, Chelan co., Washington. Hun giftet seg 13. juni 1942 med Robert Elbert Smith som var født 6. november 1915 og døde 18. mai 2003 i samme byen som kona. Ruth og Robert fikk 3 døtre og 1 sønn - og flere barnebarn.
2. **Elaine Phyllis Olson** født 5. oktober 1926 var ugift og døde i byen Spokane den 3. mars 2002.
3. **Lois Irene Olson** født 1929 ble gift 29. desember 1950 med James Obert Weed. De har to sønner.
4. **Barbara J Olson** født 29. mars 1931. Hun giftet seg med Alfredo Emmanuelo Menini. De har en datter.

Kilder:

Tor Korsvold, Svingvoll
Inger Bjørnaas fra Rennebu
Digitalarkivet
Kirkebok for Øyer og Gausdal
Kirkebok for Ringsaker, Kvikne og Indseth, Hedmark
Kirkebok for Rennebu, Sør-Trøndelag
Kirkebok for Stangvik, Møre og Romsdal
Ancerstry.com (full tilgang)
Google.no

Knut Steigård

Historie i nåtid

Endelig er hun på plass, slank og smekker, med nydelige linjer, nybroen på Tretten er blitt virkelig vakker. På tide at noe skjedde kan man si, den forrige broen var fra 1895 (se også *"I gamle fotefar"* 2011). Selv om den ble forlenget i 1977 for å gi plass til dagens E6 som går under ble det ikke gjort noe med flaskehalsen den representerte. Vi har hatt en prat med prosjektlederen for E6 Øyer-Tretten hvor broen inngår, gausdølen Per Magne Hagemoen. Han forteller at det allerede på 1970-tallet ble snakket om ny bro på Tretten. Først i 2005/6 ble området regulert av kommunen. Øyer kommune hadde satt et krav om ny bro ved bygging av ny E6.

Selve arbeidet med å fjerne den gamle og bygge den nye broen har vært et stort puslespill - det har vært om å gjøre at prosessen skulle skape minst mulig vanskeligheter for trafik-

ken i området. Dessuten måtte det tas hensyn til vannmassene i Lågen og vårflommene. De gamle brokarene er beholdt med noen forbedringer, og med stålpillarene på østsiden forenes gammel og ny tid. Den nye broen er en fagverksbro på samme måten som den gamle. Det er et konstruksjonssystem av staver som kobles sammen til et stabilt bæreverk. I konstruksjonen her er det tatt i bruk både treverk - hele 850 m³ tre gikk med - og stål.

Noen vil ha det til at det er benyttet miljøfarlig kreosot, det stemmer ikke.

Nybroen bedrer fremkommelighet og sikkerhet i forbindelsen mellom tettstedene øst og vest for Lågen og ikke minst bedriftene på vestsiden.

Tretten bro er blitt et nytt og flott landemerke for alle som ferdes i denne delen av Gudbrandsdalen.

Erik Solheim

Kusommer på Veslesetra

Bygutt i Trettenfjellet på 60-tallet

Av og til spør noen blader om hva som er mitt yndlingsdyr. Jeg er aldri et sekund i tvil. Det er kua. Min barndoms somre var fylt av kuer. Jeg drømte om kuer, snakket om kuer og studerte kuene i hvert eneste fjøs på Holmsetra og Sydda. Hver ettermiddag koste vi med Rødyr og andre idoler på Simengardssetra. Var det ikke levende kuer i sikte, lekte vi med kukongler.

I fire-fem uker hver sommer fra jeg begynte på skolen til jeg ble mest opptatt av kjæresten, lå mor Sophie, søster Anne Sophie og

*Meg og min far, Bjørn.
Fra familiealbumet til mor, Sophie.*

jeg på hytta på Hulderhaugen ved Veslesetra. Mor og far bygde hytta i 1962. Siste del av ferien kom også far opp. Det var ikke så mye gratis underholdning den gang. Ingen Nintendo DS eller iPad full av filmer. Ingen vei innover fjellet så vi kunne gå på Aastkjørkja eller Høgtind. Vi hadde ikke bil, så bygda var langt unna. Hunderfossen familiepark, Hafjell utbyggingen og Jorekstadbadet tilhørte en fjern framtid.

Kort sagt – vi måtte finne på underholdningen sjøl. Noen turer på Hundbergslia eller langs seterveien. Kanskje brøytet vi oss gjennom skogen ned den smale stien til Moksa for å brenne bål? En sjelden gang dro vi på overnattingstur helt inn til Djupen. Det var kortspill og fiske av goldøye. Englands seier i fotball VM 1966 på radio står som et uforglemmelig høydepunkt. Og bestemor Gundas besøk hver 4. august på min søsters fødselsdag. Far laget små hvilebenker for henne, så hun ikke skulle bli utslitt de få hundre meterne hun måtte gå. Jeg var assistent. Bestemor var min beste venn. Jeg hadde bestemt at jeg skulle bli togfører på Dovrebanen så jeg kunne besøke henne ofte.

Å svømme lærte vi i Hundtjønnet, det nedre. Jeg tror det er grunnen til at min datter Sofie på sju alt er bedre enn meg i all slags svømming. Det er tross alt lettere å lære svøm-

metakene i oppvarmet basseng enn i korte økter når vannet målet snaut tretten grader.

Vesleseter-navnet er så populært at det er to, bare på Tretten. Vår er den søndre og der sto kuene i sentrum i barndommens somre. Hele ettermiddagen pleide søster Anne Sophie og jeg å henge litt sjenert rundt fjøset på Simengardsetra. Heldigvis inviterte sveiser Einar Olsen oss alltid inn. En del andre barn var litt redde for han Einar, for oss var han en åpenbaring. En bygutt som ellers i året sovnet til trikkens lyder i Theresegeta og spilte fotball mellom bilenes bevegelser på asfalten i Stensgata, opplevde seterfjøset som et gledens sted. Varmen, luktene, aktiviteten i fjøset fylte meg helt. Kuene var store og snille. Jeg kunne navnene på dem alle, men hadde også en favorittku. Det var Rødyr. Rødyr sto i den innerste båsen og var derfor lettest å kose med. En flott rød ku, dog uten hvite flekker

Jeg var aldri så stolt som den sommeren vi fikk beskjed om at Rødyr var blitt forfremmet siden sist. Rødyr hadde nådd helt til topps som bjelleku på Simengard. Nærmere himmelen kunne ikke en ku-fan nå. Jeg struttet av glede. Det hjalp også på sjøtilliten at min søster var sjalu fordi hennes favorittku, Bella, ikke nådde så høye posisjoner.

En gang hver sommer ble vi alle i familien invitert på kaffe hos Einar Olsen. Han lagde vafler, gode vafler. Einar Olsens vafler var nesten, men bare nesten, like perfekte som dem Marit og Johan Kråbøl seinere serverte på Digeråsen gjennom mange år. Vafler hører lik som fjellet til.

Etter Einar Olsen var Juliane budeie på Simengard. Min søster hadde en gang slått seg litt i hodet. Juliane kommenterte det enkelt og greit: - Har a slie seg i skællen, ungen din? Det var en litt annen uttrykksmåte enn på Oslo vestkant der mor kom fra.

Det var kuer på nesten alle setrene i Øyerfjellet på 60-tallet. Iallfall husker jeg det sånn. Simengardsbølingen var «våre» kuer. Men jeg prøvde også å holde orden på de andre. Vi gikk rundt på Holmsetra og Sydda og lyttet ved fjøsdørene. Jeg satte min stolthet inn på å kjenne igjen alle flokkene. Jeg ville huske bjellekua, i det minste. Kuer skulle være brune og hvite, slik vi så det. Det var få svarte den gang. Brandete kuer var stygge - og kanskje farlige? Iallfall gikk det rykter om en mannevond brandete ku.

Kom en kubøling på besøk til hytta, var min begeistring stor. Far som fikk jobben med å fjerne alle kukakene, var kanskje ikke like glad, men vi gledet oss over hver eneste ruke.

Når vi ikke koste med kuene på setra eller gikk rundt i fjellet og studerte flokkene, lekte vi med biler og «kuer» ved hytta. Der bygde vi veier og setre. Grankongler var kuer og furukongler sauer. En som av og til var med og som nok hadde atskillig mer ekte kunnskap om storfe enn meg var Ole Vangen fra Prestgardshaugssetra. Hadde vi hatt vett nok til å tenke på det den gang, kunne sikkert Ole lært oss masse om det virkelige livet som bonde.

En gang kom vi hjem fra setra, lett oppskjørtet, og fortalte at den nyfødte kalven på Simengard måtte slaktes. Faren til kalven var sønnen til kua. Vi syntes inderlig synd på kalven. Det var trist den ikke kunne leve. Dessuten var det vanskelig å forstå denne nye innviklede innsikten vi hadde fått i forplantningslæren. Ole kunne kanskje ha hjulpet oss om vi hadde spurt.

I Øyerfjellet fantes det den gang en virkelig helt. Det var Jørgen. Jørgen Haug. Vel hadde vi blitt så store at vi visste om helter der ute i den store verden. John F Kennedy var drept og hadde vært en fin president. Eusebio herjet i fotball VM i 66. Det var Pele og Jim-

my Greaves fra Tottenham. Og kanskje Beatles. Men ingen av dem kunne måle seg med Jørgen.

Jørgen Haug kjørte melkebil. Fram til rundt 1970 stoppet Holmseterveien på Pølen. Så Jørgen betjente setrene på Veslesetra, Holmsetra, Sydda og Pølen. Han kjørte opp med tomme spann om ettermiddagen, lå over på hytta si på Holmsetra og reiste tidlig neste morgen ned til bygda med fulle spann. Tøffere, viktigere og mer spennende jobb kunne ingen ha!

Jeg pleide å ligge og lese på melkerampa ved Simengardsetra i god tid før Jørgen skulle komme. Det var ikke verdt å risikere å komme for seint! Hvordan kunne jeg ta sjansen på å gå glipp av noe? Når melkebil faktisk nærmet seg, jeg tror sånn i sekstida, kom folk sigende fra både de to setrene og fra hytter rundt. Der var sveiser og budeie fra Simengard og Prestgardshaugen. Der var eiere av hyttene rundt Hundtjønnet. Der var familien Greni fra Lillestrøm-kanten som pleide å leie hytta på Simengard. De var lekekamerater og jeg husker faren som satt tre uker nesten sammenhengende i robåt på kjønnnet i håp om å få en sjelden ørret, eller på drømmedager kanskje til og med to.

Jørgen lesset av de tomme melkespannene på ettermiddagen, hver seter hadde sine spann og nummer så vi kunne holde orden på dem. Alle håndmelket den gangen, melkemaskiner kom først langt seinere. Den varme melken ble satt til avkjøling natta over i kummer i bekker og myrer med litt sildring. Budeiene kjørte dem fram på tohjuls traller så Jørgen kunne frakte melka til meieriet om morgenen

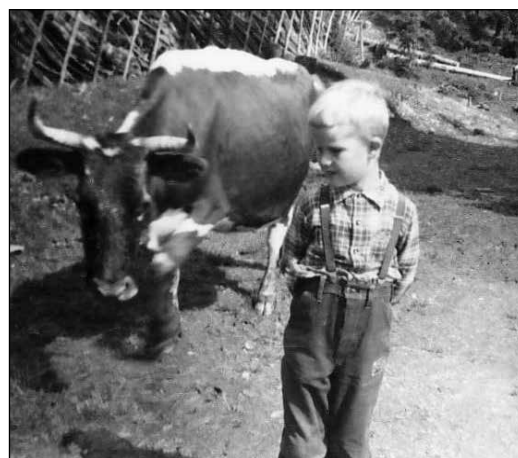
Jørgen tok i tillegg med seg aviser og post, Gudbrandsdølen til mange, Aftenposten til oss byfolk. Jørgen fraktet også maten vår. Vi la en bestillingsliste til samvirkelaget eller Sol-

heims-butikken på rampa i vanntett pose. Jørgen plukket opp bestillingen om morgenen og kjørte maten opp på ettermiddagen. Så betalte vi nede i bygda på vei hjem. Norge levde av tillit, den gang som nå.

Det fantes også i noen år en kjøttbil, litt som seinere tiders isbiler. Der kunne hytte- og seterfolk kjøpe kjøtt til middag, en god avveksling fra hermetikken vi ellers hygget oss med. Men kjøttbil var ikke en kulturinstitusjon, ikke en høymesse. Ettermiddagen på melkerampa var seterlivets daglige høydepunkt.

Og enda større – du kunne sitte på med melkebil. Ned til bygda eller innover fjellet. Inni hos Jørgen eller bak på planet. Det var ikke mange sånne turer, men desto mer fantastisk når det skjedde. Et par ganger dro vi til og med ned i bygda og tok den andre melkebil innover, den som gikk Østfjellveien. Vi levde lenge på slike opplevelser.

I tiårene som har gått seinere har jeg sett mange dyr over hele verden, Men ingen har fylt mitt hjerte som kua. Jeg har også møtt mange helter, men få kan måle seg mot barn-domshelter som Jørgen.

*Meg og en av mine venner.
Fra familiealbumet til mor, Sophie.*

Hans Kr. Lien

Pålsmyrbakkbua / Pålsmyrbua

Denne artikkelen er tidligere publisert i Øyermagasinet 1/2007.

Ei fjellbu har det til felles med en skigard at den ikke kan vare evig. I alle fall ikke dersom den er satt opp i tre. Det er tilfellet med Pålsmyrbakkbua eller bare Pålsbakkbua i Øyerfjellet. Hans Kr. Lien forteller her historien om bua fra den ble reist midt på 1800 tallet til den i dag ligger i ruiner.

Pålsbakkbua ligger på innsida av Pålsbakkmyra omtrent midtveis mellom Hornsjø og Gardfestsetra. Etter hvert som det har runni opp mye småbjørk rundt bua, er den blitt vanskelig å få auge på. Om bua kunne fortelja hadde den nok hatt mange både artige og dramatiske historier å berette om. Slik er det dessverre ikke.

Tømmerbu.

Den eldste delen av bua, den delen som vender mot elva Gjæsa, var tømret. Det er denne delen det er mest igjen av i dag. Bua ble satt opp av Øyer allmenning cirka 1850. Den skulle brukes av dem som arbeidet med skogsdrift og av jegere, fangstmenn og fiskere. Bua var ganske ny da han Pål Ringen bodde

Pålsmyrbakkbua slik den så ut i 1960 årene.

*Vinteren 93/94 var hard for den gamle Pålsmyrbua. Det som er igjen av bua 1994.
Foto: Oddvar Stensrud.*

der og dreiv fangst vinterstid. Det er etter han at bua fikk navnet sitt. Dette var ei tøff tid for mange, ikke minst for han Pål – mange onger og ikke arbeid. Da måtte det bli fangst for å få noe å leve av. En kan tenke seg sjøl – å bære hemmat sekken full av rupe til bygds i laus snø. Men han er klar over at det han har i sekken er det familien skal leve av, om han greier å finne kjøpere. Pål var husmann øverst i Lisgrenda.

Fjellstyret bygger.

Nok om han Pål. Fjellstyret såg behovet for et husvære i denne delen av fjellet på 1930 tallet. De bygde ei bu ved Pålsmyrbua. Sannsynligvis hadde vedlikeholdet av Pålsmyrbua vært forsømt, ellers kunne vel fjellstyret ha overtatt bua til sine jakt- og fiskerioppsyn. Siden de bygde akkurat der, og ikke kunne bruke Pålsmyrbua, var nok denne bua i for dårlig stand, eller så var samarbeidet mellom fjellsty-

ret og allmenningen for dårlig. I alle fall satte fjellstyret opp ei reisverkshytte med et rom i vinkel på den gamle Pålsmyrbua. Denne til bruk for sine oppsyn. Bua ligger vel sentralt plassert til dette bruket. Men vi må huske at det aldri har vært vei dit fra noen kant. Ole Nordli, også fra Lisgrenda var oppsyn. Ifølge hans sønn Hermann bodde han i bua, og da var den ganske ny. Jeg kan huske at i slutten på 1950, da jeg lå i Åstdalen på tømmerhogging, bodde heidølen Kristian Rusten, som da var oppsyn der. Han bodde der til og med de første årene av 60-tallet. Han var den siste. Det har nok bodd mange oppsyn i bua mellom disse to oppsynsmenn som her er nevnt.

Stutt levetid.

Denne bua fikk en forholdsvis stutt levetid. Midt på 60-tallet vart det satt opp ny oppsynshytte ved Korsen etter veien mellom Hornsjø og Åstdalen, omtrent samtidig som

veien vart bygd. Augseterveien var forlenget til Åstdalen tidligere. Oppsynshytta på Pålsmyrbua er bare ei røys med råtne bordstubber. Men av den gamle Pålsmyrbua er det ennå igjen deler av vegger. Om noen år er det nok bare grunnmuren som er synlig – den er av gråstein. Om 100 år er det kanskje ingen som veit at Pålsmyrbua har eksistert. Men navnene Pålsmyrbua og Pålsmyrmyra lever – selv om ingen veit hvordan de har oppstått.

I Gamle fotefar fra 1994 har Oddvar Stensrud skrevet om «GAMLE BUER / HYTTTER I ØYERFJELLET», her omtales også Pålsmyrbua (Pålsmyrbua). I denne historien er det et nyere bilde av Pålsmyrbua, fra 1994.

Undertegnede besøkte Pålsmyrbua i august 2012, og kan bare bekrefte Oddvar Stensruds tekst fra 1994, «er nå helt falleferdig». Som 2012 bildene viser, kan vi godt omskrive ordtaket til; «ingenting varer evig, ei heller Pålsmyrbua!»! Eller som Cornelis Vreeswijk ville ha sjungit; «nu har Pålsmyrbua gått i himmelen inn»!

FH

Kilder: Øyermagasinet 1/2007, Hans Kr. Lien.

Pålsmyrbua 2012. Foto: Finn Hansen

Skriblerier - litt av hvert

Innledning

Da jeg ble bedt om å komme med et bidrag til «I gamle fotefar» kom jeg på uttalelsen om at «salig er den som ikke har noe å si, men som likevel holder kjeft». For hva kan jeg bidra med av generell interesse? Det en husker er selektivt, spesielt det av det ubehagelige slaget er fortrent eller glemt. Ulike hendelser blandes sammen og tidspunkt/årstall er upålitelige. Det er relativt få mennesker, om noen, jeg kan konferere med for å få bekreftelser eller korrigeringer. Og så er det dette med tiden – pensjonister har det travelt og tiden går ikke, den løper. Fordi jeg ble overtalt til å komme med noen «skriblerier» må jeg be om at alt må tas med enda større klyper salt enn de jeg vanligvis bruker i maten- og de er ikke små.

Jeg bestemte meg for å ta med noen informasjonen om eller beskrivelser av enkelte personer jeg har hatt kontakt med i min barndom eller i mitt yrkesliv, og som har relasjon til Øyer. Det var vel denne beslutning som førte til at jeg lot meg overtale – noe slikt kunne kanskje være av interesse for noen.

Flaks og tilfeldigheter

Når jeg ved visse anledninger nevner noe om mitt livsløp benytter jeg to begreper, *flaks* (noen vil vel mene uflaks) og *tilfeldigheter*. Dette kan forsåvidt dokumenteres allerede fra min fødsel da jeg kom som nr. fem i en søskenflokk, syv-åtte år etter nr. fire. Og min mor var 46 år.

Dette kunne neppe betegnes som noen flaks for familien, mer som et uhell. Men jeg har aldri tatt opp dette temaet til diskusjon på hjemmebane, og har heller aldri hatt behov for det. At jeg fikk navnet Kåre var vel naturlig. Det var trange kår her i landet i de harde trettiåra, noe som viser seg på fødselsstatistikken. Jeg levde lenge i den villfarelsen at jeg var den eneste som ble født i Vidarheim skolekrets i 1936. Men jeg har erfart at Johannes Finborud, som døde i vår, var født dette året, men sist i desember. Hans skolestart ble utsatt ett år.

Litt om forholdene under og like etter krigen

Noe av det aller første jeg med sikkerhet kan huske er da tyskerne kom til Øyer 22. april 1940. Vi tilbrakte en natt i fjøset (tykke steinmurer) og vi var i Kråbøl (øverste garden i bygda) om dagen. De voksne så at det brant et fjøs i baklia, men jeg fikk ikke øye på det. Jeg husker nok også at vi hørte på radio, med reklame, inntil radioen måtte leveres høsten 1941. Mor gråt da dette skjedde. Folk kom for å høre på radioen mens vi hadde den. Det var ikke alle som hadde radio på den tiden. Ellers fikk barna beskjed om å snakke minst mulig. En gang da jeg i nærvær av noen naboer sa at «der kjem eit fly» fikk jeg klar beskjed av en av mine brødre om å holde kjeft. Kultusen var streng. Slikt blir man kanskje påvirket av. Ellers var ord som sjokolade, karameller, appelsiner og bananer ukjente begreper til etter krigen.

De voksne drakk noe brunt som de kalte kaffe. Dette var bl.a. brent korn eller erter. Hva den kjøpte kaffeerstatningen inneholdt vet jeg ikke, men de voksne uttalte at når ordentlig kaffe ble tilgjengelig igjen ville de fortsette med det de drakk da. Dette glemte de fort. Blad av forskjellige vekster ble benyttet til tobakk etter ulike behandlinger, og tobakksplanter ble dyrket. Det var rasjonering på klær, mat, tobakk, sukker osv. Rasjonering på f.eks. kaffe og sukker varte til høsten 1952.

Folk var mye sammen både under og like etter krigen. Folk traff hverandre ved tilstelninger, på meieriet, i butikker, på veien og på jorder, og de besøkte hverandre. Det var også en del moro, og humoren blomstret. Den gikk ofte ut over tyskerne. Jeg kan ikke huske at vi var spesielt redde for de tyske soldatene. Men vi hadde ordre om ikke å kommunisere med dem, og ikke motta godterier fra dem. Ungdommer, som det var mange av, kom sammen, antagelig på illegale samlinger forskjellige steder. Jeg husker det sommerstid var fester på haugberget (Lånkehaugen) og hulderhaugen (Holmsætra). Det var religiøse møter rundt omkring, spesielt på gardene. Emissærene eller «matprestene», som de ble kalt av oss uskikkelige, levde godt. Det ble arrangert basarer. Disse gikk ofte over to dager og det var underholdning av forskjellig slag på disse. Folk var således mye sammen, det var mye å snakke om og det var sikkert nødvendig for å holde moralen og humøret oppe. Og barna fikk delta. Jeg hadde inntrykk av at mor og far deltok ved alle begravelser, brylluper, og runde åremålsfeiringer i hele Nordbygda, ofte som vertsfolk.

Det var et helt annerledes sosialt liv på bygdene den gang enn nå. En kan kanskje beskrive noen av forskjellene med at de da hadde god tid og dårlig råd. Nå har vi god råd, men dårlig tid.

Vi barn som vokste opp på gard måtte tid-

lig trå til i det daglige arbeid med gjeting, steinplukking, ugrasrensing, tynning av neper, onning/innhøsting, bærplukking osv. Vinteren var enklere. Vi misunte nok av og til de barna som kunne benytte tiden til lek og moro. Arbeidsdagen på 9 timer var inndelt i tre økter. Klokketiden var et spesielt kapittel, den ble ofte stilt en time før «sann tid» av grunner som jeg aldri har forstått. Antagelig kunne det bero på at det var lettere å stå opp tidligere om morgenen og legge seg tidligere om kvelden hvis en lot seg styre av klokkeslett. Det er ikke uvanlig å narre seg selv. Kanskje var dette en forløper for sommertiden som ble innført på slutten av 1950-tallet. Første økta startet kl. 7 og varte til kl. 10 da det var dugurd. Dugurdskvila varte i 2 timer. Det var kaffe, melk eller saft med «någå attåt» før vi gikk ut i middagsøkta som varte fra kl.12 til kl.15. Deretter var det middagskvile i halvannen time med kaffe med mer før kveldsøkta som varte til kl. 19.30, alle tider angitt med den ene times tillegg. Begrepet «barnarbeid» var ukjent. Deltagelse i gardsarbeid førte til at vi lærte en del praktiske ting, litt om organisering av arbeid og litt om å ta ansvar. Kanskje kunne nåtidens barn ha godt av å lære litt om dette i en tid da bl.a. ansvarsfraskrivelse og ansvarspulverisering er vanlig praksis. Jeg tror faktisk ikke de to nevnte begrepene eksisterte hverken i teori eller praksis. Det vi nok ikke tenkte på den gangen var den eller de som skulle ordne med mat og drikke til mange personer flere ganger om dagen. Gardbrukerkonene hadde et stort ansvar og enorm arbeidsbyrde mens «sjefen sjøl» hadde fast arbeidstid og skattetrekk for kona! Jeg synes at øyværingene burde få seg en bauta/skulptur over gardbrukerkonene, og plassere den på et sentralt sted i bygda til ære for en avgått yrkesgruppe. Vassgraut var en daglig, fullt akseptert og sikkert sunn matrett. Vi nordmenn har vel aldri

vært friskere enn det vi var under krigen. Jeg må nevne en spesiell matrett som en betraktet som hverdagskost i min barndom, men som nå er oppgradert til selskapsmat, nemlig «kål». Uttrykket «kål» mener jeg, etter mange og lange diskusjoner, ikke kommer av hodekål eller kålrabi, men det «å gjøre kål på», nemlig å utnytte, gjøre slutt på, de siste rester av spekeskinka og fenalåret. Alt måtte jo benyttes.

I helgene var jeg som barn ofte på sætra (Pølen), ofte sammen med eldre søsken. Det hendte vel at jeg fikk en antydning om at jeg ikke trengte meddele alle detaljer om begivenhetene som der fant sted (selv om det var lite interessant og ufarlig) til foreldrene. På den andre siden var det stilltiende avtale om at det samme gjaldt andre vegen. Det å ikke bekymre eller plage sine foreldre i utreningsmål innebar jo i realiteten bare en liten utvidelse av det fjerde bud.

Bilveg til Nordeng kom først i 1950, noen år tidligere til Lånke. Kjerrevegen mellom Lånke og Gillebo og mellom Lånke og Lånkeodden gjennom Dalsenget ble således benyttet i flere år etter krigen. Fra Lånke gikk det kjerreveg oppover Lånkehaugen til Mehlum og Olstadgårdene, samt en til Skjøsberg. Den gamle tjodvegen gikk (går) fra Skjøsberg til Skåden gjennom Lånkehaugen. Her er det mange gamle fotefar hvorav noen kanskje nå er gjengrodd.

På sætra kom melkebilen daglig, også under krigen. Det var en av grunnene til at det var gjevt å være der. Vi løp til bilens første stoppested for å sitte på til det siste, eller være med bilen til Holmsætra og så gå tilbake. Jørgen Haug var bestandig blid og grei. Gutter fra Tretten (Holmsætra og Sydda) var også ofte med bilen. Under krigen ble knott benyttet som drivstoff. Jeg husker Jørgen staket i knottgeneratoren. Melken ble satt i vann til avkjøling for å holde seg lenger. Sommeren 1947 var varm og tørr, og vannkildene tørket inn. Avkjøling av melken

ble problematisk, og begrepet klassemelk ble godt kjent. Et par-tre tiår senere fikk jeg bl.a. ansvaret for undervisning i faget næringsmiddelhygiene ved veterinærfakultetet i Nairobi, Kenya. Der måtte småbøndene bringe den lille melkeskvetten umiddelbart til samlestasjonen hvor den ble avkjølt før melken ble brakt videre. Om ikke før, så en da den store verdien ved å kunne benytte avkjølingsmidler som naturlig kaldt vann og kulde til konservering av melk og andre næringsmidler. Visse fordeler har vi hatt og har fortsatt her i kalde nord.

Det kan ellers nevnes at jeg vel er en av de siste nålevende som har brukt skyru (sigd) i skuronna og hørt tusten blitt benyttet (Johannes Bratland). Utviklingen innen landbruket har jo vært formidabel de siste 60-70-årene. Skyru, ljà, treskemaskin, halmrister, treskeverk er vel like ukjente for dagens bønder som alt moderne utstyr en nå ser på gardene er for oss eldre utflyttere. Jeg mener at jeg så den første bulldoseren (stålstut) da vegen mellom Kvam og Rindal ble bygget i 1947? Husker at de gamle veiarbeiderne var skeptiske til bruk av dette uhyret – veiene ville ikke holde, sa de. Apropos det, vegen Gillebo – Lånke ble bygget med mannekraft.

Folkeskole

Høsten 1943 begynte jeg på skolen i Bekken eller bedehuset Karmel som det vel het. Der gikk Gerd Ødegård, Knut Kråbøl og Ole Glomstad andre året. Det var uproblematisk å være minst, ingen forventet noe av yngstemann. Av spesielle episoder husker jeg en gang lærer Live Sulheim ble skikkelig skuffet og sint. Vi skulle gjenfortelle noe hun hadde fortalt fra bibelhistorien forrige skoledag. Ikke et ord kom fra noen av oss. Ole forstod at det ville komme et utbrudd, og ba om å få gå ut. Vi andre fikk like etter beskjed, i ikke altfor vennlige ordelag,

om å følge etter. Live uttalte at vi var flinke til å skrive, lese, regne, ja faktisk til å tegne også, men når det gjaldt å huske var vi elendige. Jeg forstår ikke den dag i dag hvorfor ingen kunne svare noe som helst. Kanskje hadde vi tenkt på noe annet eller kanskje vi også syntes historien var så spesiell at vi ikke forsto den. Det er forøvrig mye innen dette området som er vanskelig å forstå. En gang tegnet jeg en fiolett hest. Live ble noe overrasket over fargevalget. Hun hadde sett svarte, hvite, brune og gule hester, men aldri en fiolett. Det var ikke grunn til å protestere på dette. Men jeg var jo litt glad for at hun så det var en hest jeg hadde tegnet. Knut utmerket seg i tegning. Jeg trivdes godt på skolen og satte pris på jodtablettene vi fikk på fredager. Fisken vi fikk i Øyer den tiden var ikke god og det var nok behov for forebyggende tiltak mot struma.

Neste skoleår fikk jeg selskap av Mildrid Steinsli, Synnøve Thompson og Steinar Ødegård. Vi var således fire elever også dette året. Jeg husker spesielt første skoledag på nyåret i 1945. Jeg hadde fått nye ski til jul og kjørte med dem nedover en liten bakke på vei til skolen. Uten påviselig grunn knakk den ene skia. Det var jo en liten tragedie for meg, men et godt eksempel på kvaliteten av datidens produkter. Kristian Høgberg reparerte skia med materiale fra en fiskebollboks. Jeg husker ellers 7. og 8. mai. Ca. kl. 16 (sann tid) den 7. tok jeg en telefon (mor og far var i fjøset) fra Olav Jensen på Øyer stasjon som sa at jeg kunne be mor sette på rømmegrøtgrøya – det var fred! Vi fikk tidlig fri fra skolen 8.mai og Synnøve og jeg spiste matpakkene våre på hjemveien. Radioen kom på plass samme dag.

Mitt tredje skoleår møtte jeg på Vidarheim sammen med de som gikk fjerde og femte året. Vi hadde Oluf Turtumøygard («Turtomen») som lærer. Jeg hadde problemer med å forstå subjekt, objekt, bøyning av verb, komplement

osv. Med stor innsats og privat undervisning på skolevegen av Jenny Høgberg og Knut Kråbøl kom jeg over bøygen. Preposisjonene kan jeg fortsatt fra den tiden.

I mitt fjerde skoleår fikk vi etter hvert en nyutdannet, Torgeir Holden, som lærer. Turtomen hadde permisjon et par år på den tiden. Det femte skoleåret hadde vi fire forskjellige lærere, Olaug Turtumøygard, Andres By, Bjørn Engen og Kåre Hilde. Det var neppe spesielt fordelaktig å ha så mange lærere, men jeg kan ikke huske at vi diskuterte den problematikken. Det ble nok noen flere og større hvite områder i enkelte fag enn de som den gang fantes på det afrikanske kartet.

Jeg tror jeg var rimelig pliktoppfyllende når det gjaldt å gjøre lekser, og jeg plaget ingen hjemme med leksene. En gang hørte Olaug meg i naturfag om drøvtyggermagene. Jeg hadde ikke fått med meg at vi hadde dette som lekse. Situasjonen var pinlig for meg, og sikkert også for Olaug. Jeg skulle gjerne ha rettet opp dette ved å ha fortalt Olaug 12-13 år senere at jeg nettopp hadde stått på et fjøs i Selbu og plukket ut spiker fra nettmagen på ei ku. Eier, som forøvrig skulle passe på at vominnholdet ikke kom inn i såret, ble under arbeidet hvitere og hvitere i ansiktet. Min tilkommende kone, Kari, måtte ta over hans jobb. Som dyrlegedatter hadde hun erfaring med blod og ulike illeluktende dufter. Mitt sjette og siste år på folkeskolen hadde vi igjen Turtomen som lærer. Han forsøkte nok så godt han kunne å redusere de større og mindre hvite områder som befant seg i våre kunnskaper.

Etter å ha gått disse seks årene på folkeskolen var jeg spent på om jeg måtte ta det obligatoriske 7. skoleår. Det slapp jeg heldigvis. Karakterboka fra folkeskolen har jeg enda. Den har ikke imponert hverken mine barn eller barnebarn. En ting som forbauser meg er

at Turtomen skrev i karakterboka mi: «Er med i songopplæringa». Ja, ja jeg gjorde vel så godt jeg kunne.

Skoletur

Våren 1949 ble det planlagt og arrangert skoletur til Oslo for de fire eldste årgangene på Vidarheim. Turtomen og kona planla både pengeinnsamling og program for turen. Det ble arrangert basar (to dager) på Vidarheim der elevene sto for et variert program. Det kom mye folk, og det kom inn bra med penger. Jeg vet ikke om det var pengestøtte fra annet hold. Flere av oss hadde knapt vært på Lillehammer så dette var stort. Vi tok 10-toget fra Øyer stasjon. Jeg husker at da vi passerte Eidsvoll fortalte Turtomen meg hvor landsgymnaset var. Han hadde planer om at jeg skulle begynne der. Å komme til Oslo var selvsagt en stor opplevelse. Vi bodde enkelt i klasserom på Sins skole. Vi hadde med tørrmat hjemmefra. Alt måtte selvsagt gjøres så billig som mulig. Vi besøkte Stortinget (noen prøvesatt presidentens stol), Slottet (der stormet noen av oss inn, til gardistenes store fortvilelse), «Steen og Strøm» (hvor vi kjørte rulletrapp), og vi var på Det norske teateret og så musikalen Oklahoma. Mange sang «Oh what a beautiful morning, oh what a beautiful day» i lang tid etterpå. Vi var på båttur utover fjorden og så bl.a. Skaugum. Jeg drakk Ici Cola for første gang og syntes det smakte fortreffelig. Jeg kjøpte «Drengstuviser» av Alf Prøysen. Vi reiste hjem med tog over Roa til Gjøvik, med Skibladner fra Gjøvik til Lillehammer og tok kveldstoget til Øyer stasjon. Det var en fenomenal tur arrangert av Olaug og Oluf Turtumøygard (muligens med noe teknisk hjelp fra sønnen Jostein som da arbeidet ved Garden). Av andre utflukter kan nevnes at jeg sommeren 1949 syklet Augsætervegen sørover til Grava sæter. Dette var langt utenfor mitt

revirområde. Ved Brennlia traff jeg unge Arne Finborud. Han hadde sett meg som aktør i tablået «Fanten og kjerringa» på ovenfor nevnte basar. Jeg ble bedt inn til hans mor Ingeborg og fikk saft og kaker. Arne husker ikke dette, men for meg er det et hyggelig minne.

I forbindelse med at jeg kjøpte boka Drengstuviser på Oslo-turen vil jeg nevne at jeg allerede da var imponert over Prøysens diktning, og jeg har siden lest en god del av hans fremragende noveller. Jeg var så heldig å få sitte ved siden av ham under en fest på Veterinærhøgskolen omkring 1960. Han holdt en «levende ønskekonsert» til kl. 4 om natten. Etter min mening burde Prøysen vært kandidat til Nobelprisen i litteratur. Flere av novellene er tatt på kornet og beskriver situasjonen på bygda i min barndom selv om det var forskjell på forholdene i Øyer og Ringsaker. Hans sanger er imponerende for både barn og voksne. Det er grunn til å spørre hvordan julen ville vært uten Prøysens sanger. I 2014 er det 100 år siden Prøysen ble født. Norge bør markere dette på en verdig måte. Han er en av våre store selv om han kom fra små går.

Litt mer om skolegang i Øyer

Etter folkeskolen gikk jeg ett år på framhaldsskolen. Det var et nyttig skoleår med Øyvind Berge som en fremragende lærer.

Etter framhaldsskolen var jeg ett år hjemme som sveiser idet jeg var for ung til å begynne på Eidsvoll. Jeg har nok senere hatt nytte og glede av den erfaringen jeg der fikk.

Jeg har mange gode minner fra min skoletid i Øyer. Ett forhold jeg i ettertid er lei for, og som jeg vil nevne, er at noen av medelevene hadde store vanskeligheter med å lese. De var på topp på andre områder, men greide ikke å stokke bokstaver til ord. Lite eller intet var kjent om denne problematikken den gang, men etter hvert har vi fått kunnskap om dys-

leksi eller ordblindhet som ikke rent få er plaget av. Jeg har erfart at enkelte med denne egenskapen er spesielt godt utrustet på andre områder. En doktorgradsstudent som jeg var veileder for var tydelig hemmet av sin dysleksi. Han fortalte at han var blitt mobbet av sine lærere gjennom skoleårene og at han var fast bestemt på å skulle vise sine tidligere plageånder at han ikke var noen dumrian. Han er nå en kjent professor i mikrobiologi ved Universitetet i Tromsø og en fremragende underviser ved det medisinske fakultetet der.

I Ole Stenens fotspor

Overskriften indikerer kanskje en omfattende idrettskarriere i likhet med den til Erling Jevne. Ole Stenen viste fremragende prestasjoner innen hopp, langrenn og kombinert. Han er verdensmester, olympisk mester og Norgesmester mange ganger på ski. Jeg var og er totalt fri for egenskaper som kreves for å oppnå resultater innen kjente idretter.

Ole Stenen var postmann i Øyer i min barndom. Han hadde fri på torsdager. En millionær (det var ikke mange av dem den gangen) med den flotte tittel *disponent*, Jens Bull, kjøpte Roa, en eiendom lengst sør og nederst på Mehlumsjordet i 1943. Bull måtte ha sin Aftenposten også på torsdager, og jeg fikk tilbud om å hente posten for ham på stasjonen den ukedagen. Og det fikk jeg som sjuåring lov til! Dette var forsåvidt greit sommerstid. Det tok ca. 1 time å gå til stasjonen, nedover Lånkejordet og Dalsenget, så riksveg 50 til Tingberg og så over brua til stasjonen. Posten kom med et tog som skulle være der ved 14-15 tiden. Men det var ofte to-tre timer forsinket. Det var jo krig i landet. Det tok en times tid å sortere posten. Jeg hadde også med posten til Lånkegardene, Haugerud, Mehlum og Skjønberg foruten til oss. Om vinteren ble det mørkt på hjemvegen. Jeg var nok

mørkredd og ikke særlig modig. Verst var turen mellom Skjønberg og Roa der det var mange gravhauger. Bull betalte kr. 2 for hver tur. Dette var netto for det var lite som fristet i butikkene. Betjeningen ved Øyer stasjon var greie, så jeg fikk nok posten så raskt det var mulig. Jeg er imponert over at mine foreldre lot meg ta den jobben. Men selv om det var krig var det kanskje tryggere for barn da enn nå. Rovdyr fantes ikke, og tyskerne var kjent for å være snille mot barn. Kanskje hadde de selv barn hjemme?

Eidsvoll offentlige landsgymnas

Jeg er Turtomen stor takk skyldig for at han sørget for at jeg begynte på Eidsvoll. Han hadde nok en viss forkjærlighet for den skolen, for årene etter kom etter tur fire elever til fra Vidarheim dit. Det var Synnøve Thompson, Odvar Thompson, Anne Mari Skard og Kari Jahr. Jeg hadde hjemlengsel i begynnelsen og var derfor ikke nervøs ved opptaksprøven, som varte en uke. Men mor og rektor Brakstad overtalte meg til å bli. Første året bodde jeg på internatet, de siste tre årene bodde jeg på hybel hos greie vertsfolk sammen med en stødig gutt fra Vang på Hedmark. Vi som gikk på Eidsvoll hadde en ting felles, vi hadde lite penger. Jeg jobbet hardt med tanke på tannlegehøgskolen der studietiden var bare fire år og inntjeningsmulighetene gode. Rektor Brakstad fortalte oss at vi som gikk på hans skole tilhørte «kremen av Noregs ungdom». Vi kan nok snu dette og si at enkelte lærere tilhørte «kremen av Noregs lærere». Blant disse var Eirik Sundli, bror til Målfrid Kvarving.

Det ble ikke tannlegehøgskolen for meg. Resultatet i norsk hovedstil avgjorde det. Mange år senere traff jeg Kari Bay Haugen i det en kan kalle «embeds medfør». Det viste seg at vi begge tok artium samme år, Kari på Hamar. Vi skrev den samme oppgaven i norsk hovedstil,

med den samme svært middelmådige karakteren. Mens Kari hadde grått mange tårer over at hun ikke da kom inn på den skolen hun hadde planlagt for sin journalistutdanning, takket jeg Vårherre for resultatet som gjorde at jeg begynte på Norges veterinærhøgskole (NVH). Vi var imidlertid enige om at det var sensorene som hadde misforstått oppgaven og ikke vi.

Eidsvollrussen 1955 dro på russetur til Paris sammen med noen lærere. Blant dem var lektor Bjarte Birkeland. Han var også en representant for lærerkremen på Eidsvoll, og ble senere professor i Bergen. På turen hadde jeg med en spekeskinke til Simen Skjøsberg fra moren Oline. Simen var Dagbladets utsendte medarbeider i Paris den gang. Birkeland, som kjente Simen fra studietiden, var med meg ved overleveringen av den norske godbiten. Birkeland fortalte meg forøvrig at han hadde slekt både på Skjøsberg og Skard.

Jeg er ellers overrasket over hvor mange kolleger og andre jeg har møtt som har gått på Eidsvoll. Og alle er vi enige om at vi fortsatt tilhører «kremen av Noregs ungdom».

Oluf Turtumøygard

Turtomen var, som nevnt, av stor betydning for meg, og jeg tror han har hatt betydning for mange andre. En kan f.eks. spørre om det er tilfeldig at det er blitt så mange journalister av de som har gått på Vidarheim. Jeg kan nevne Simen Skjøsberg og Arne Finborud i Dagbladet, Jo Ørjasæter i Nationen, Odvar Thompson i Østlendingen og Kjell Haugerud og Einar Odden i GD.

Oluf Turtumøygard var født i Lom i 1895 og døde i 1979. Han kom til Øyer i 1922 og arbeidet ved Vidarheim stort sett helt til 1965. Da han døde var det et treffende innlegg i G< som sa at enhver bygd burde ha sin Oluf, bl.a. på grunn av sitt engasjement.

Jeg skrev en nekrolog over Turtumøygard i

G< der det bl.a. sto: *Turtomen var skeptisk til systemet, og ga klart og entydig uttrykk for det. Han lot seg vanskelig omforme i ensrettingshetens form, og kunne vanskelig innordne seg i den. Heldigvis fikk han utøve sin lærergjerning i en tid før systemet var blitt for dominerende i skolen, og mens det var plass til individualister både foran og bak kateteret. Hvordan og hvorfor husker vi Turtomen som lærer? Det er ikke lett å svare på det. Han var ikke feilfri, og han var ikke bestandig populær. Jeg tror ikke han forsøkte å være populær heller. Kanskje kunne han til og med trække i spinnaten. Men han var hele tiden et levende engasjert og engasjerende menneske som vi respekterte og satte stor pris på. Han var noe. Turtomen var spesielt interessant i å lære oss norsk. Og vi lærte norsk på en måte som nåtidens elever (og studenter) har grunn til å misunne oss. Riktignok er det ikke alle av oss som bruker den norsken han ønsket vi skulle benytte. Men nytte og glede av det vi lærte har vi likevel hatt. Heller ikke var det alle av oss som var i stand til tilnærmet å etterligne Turtomens særegne og flotte håndskrift eller få del i hans tegneferdigheter. Han lærte oss litt om humor, satire, ironi, og selvironi. Dette er gode og verdifulle egenskaper å ha for dem som kan benytte dem, og Turtomen mestret alt dette.*

Etter at Turtomen ble pensjonist holdt han ca 120 morgenkåserier i NRK i serien «Som dagane går». Kåseriene var preget av humor og ironi og ble satt pris på av et stort publikum.

Turtomen representerer selv et «gammelt fotefar» som vi av og til kan gå opp igjen.

Norges veterinærhøgskole

Fire fra min klasse på Eidsvoll kom innenfor porten ved NVH høsten 1955. Tre av disse ønsket seg primært til tannlegehøgskolen. I Oslo ble jeg forøvrig tatt godt imot av foreldrene til en av de ansvarlige for årets utgave av «I gamle fotefar», Knut Steigård. Hans mor,

Ingrid Steigård (født Brobakken), nå 101 år, er mitt søskenbarn. Er det kameraderi ute og går?

Jeg fikk meg hybel ganske raskt selv om hybelsituasjonen også da var vanskelig. Jeg likte meg fra første stund godt i Oslo og på NVH og ble egentlig aldri ferdig der. Jeg har fortsatt, etter mange år som pensjonist, et meget nært forhold til institusjonen. Jeg skal ikke plage noen med beskrivelse av mitt liv som student, men nevner et par forhold. I et par-tre år bodde jeg hos daværende hovedkasserer i Norges Bank, Erik Thorp. Han var en kjent og aktet person i Norge på den tid og hadde sitt navn på penge-seddene i mange år. Han og kona leide ut rom til et par studenter selv om huset ikke var spesielt stort og vi måtte alle benytte samme bad og toalett. Han tilhørte nok en generasjon som, ifølge senere statsminister Odvar Nordli, kanskje ikke visste hva ordet solidaritet betød, men som praktiserte det. Vi studenter fikk egg og bacon søndagsmorgen av fru Thorp. Kokemuligheter hadde vi jo ikke.

I flere år under studiet arbeidet jeg som vaktmannsavløser ved Norsk Tipping sammen med et par andre. Vi hadde som oppgave å foreta ommøblering i de store arbeidslokale-ene ettersom arbeidsoppgavene vekslet de ulike ukedagene. Dessuten skulle vi lukke alle dører og vinduer og sette på alarmer når alle var gått. Den gangen ble tippeskupongen avlest manuelt og bedriften hadde mange ansatte. Vi studenter fikk «høye smørbrød» og ble godt kjent med både høy og lav innen systemet. Jeg nevner dette fordi nåværende administrerende direktør i Norsk Tipping, Torbjørn Almlid, er veterinær og har en doktorgrad tatt i forbindelse med et samarbeidsprosjekt mellom professor Harald Skjervold og meg. Almlid har vært direktør i Norsvin og for Feiringklinikken og er også kjent i forbindelse med sykehusforvaltning i Hedmark og Oppland. Vi to er represen-

tanter både for bunn- og toppstillinger innen Norsk Tipping.

Kelloggstipend

Da jeg var «ferdig» med utdanningen (blir vel aldri ferdig med den) høsten 1960 ble jeg tilbudt jobb ved Institutt for næringsmiddelkontroll og hygiene som det den gang het, ved NVH. Sjefen der var Steinar Hauge, en meget respektert, dynamisk og viden kjent professor innen sitt område. Det å bli «haugianer» betraktet vi haugianere som gjevt. Dessuten passet det meg bra å tilbringe et par-tre år i Oslo inntil min kommende livsledsager, Kari, ble ferdig med sine studier. I 1965 bestemte Hauge at jeg skulle søke stipend fra Kellogg Foundation for ett års studieopphold i USA. Da vi høsten 1966 dro til Davis i California var vi blitt en familie på tre. Det ble et meget lærerikt og nyttig opphold for oss. Jeg fant ut at vi i Norge var bortskjemte når det gjaldt utstyr, lokaler og teknisk hjelp. Der måtte vi sette oss på liste når vi hadde behov for spesielle instrumenter. Var apparatet ledig kl. 2 natt så benyttet vi det da. Sjefen min, en kjent professor, som også har vært i Norge et par ganger, var på kontoret sitt tidlig og sent. Stipendiet var ikke særlig stort. Kari hadde ikke mulighet for å få arbeidstillatelse, så hun påtok seg å passe to barn i tillegg til vår datter. En av disse guttene var egypter, jeg kalte ham Nasser. Den andre gutten var halvt araber og halvt norsk. Moren var fra Vang i Hedmark og kjente Inger Haug i Øyer. Far til gutten arbeidet i oljesektoren og han fortalte meg i 1967 at Norge kom til å bli et oljeland, noe jeg da betvilte.

John Ringen

På 1960-70 tallet fikk ca. 80 norske akademikere innen norsk landbruk mulighet for å studere ett år ved et universitet i USA med midler fra Kellogg Foundation (KF). Fra KF fikk Norge

ellers midler til innkjøp av laboratorieutstyr og støtte til etablering av forskningsinstitusjoner. En gudbrandsdøl, John Ringen, var landbruks-attache i Washington DC i 1954-57 og han har nok mye av æren for at Norge ble begunstiget med betydelige midler fra KF. Da Ringen hadde sterke relasjoner til Øyer (Tretten) vil jeg gjerne fortelle litt om denne betydningsfulle personen.

John Ringen var fra Sør-Fron. Han var en tid i 1930-årene ansatt som kontrollassistent på Tretten og giftet seg med bibliotekar Anne Simengård i 1938. Han var en betydelig kraft innen norsk landbruk gjennom store deler av etterkrigstiden. Etter 10 år som direktør i Selskapet for Norges Vel 1946-58, med permisjon 1954-57 og 10 år som direktør i Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd (NLVF) var han landbruksdirektør 1968-79 og ledet jordbruksforhandlingene i en periode preget av kraftig omstilling i landbruket.

John Ringen var medlem av Norges delegasjon til FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) i en årrekke, og generalsekretær i Nordiske Jordbruksforskernes Forening 1962-69. Han ble utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden i 1976.

Ringen hadde hytte ved Nedre Hundtjern. Jeg traff ham første gang mens han var direktør i NLVF. I perioder hadde jeg lønn fra NLVF. Ringen var meget jovial og lett å bli kjent med. Fra tidlig på 1970-tallet ble vi hyttenaboer og han var helt til det siste mye å se gående på Holmsætervegen og innover mot fjellet. Han døde i 2007 mens han var på besøk i Paris hos en av sine sønner. John Ringen har satt vesentlige spor etter seg i norsk landbruk.

Det kan også nevnes at etterfølgeren til John Ringen i NLVF har vært kontrollassistent i Øyer (Øvre Midtbygda og gårder i Nordbygda). Det var Ottar Jamt fra Glåmos som kom

til Øyer høsten 1946 og var der i to år. Han var kontrollassistent på Nordeng fordi min bror, Johs, var kontrollassistent i Nordbygda. Jamt var meget godt likt, bl.a. av mine foreldre. Jeg hadde mye med han å gjøre i mange år i forbindelse med NLVF.

Både Ringen og Jamt nøt stor respekt i forskningsmiljøene. Byråkratiet var betydelig mindre da enn nå, og behov for akutt støtte kunne avgjøres raskt og effektivt når det var gode grunner for det.

Hemsætra – Hans Hagen

Min bestemor, onkel Thorvald, far og to søstre kjøpte Fossum på Tretten i 1906. Da de to brødrene giftet seg tok den eldste over gården, mens far bl.a. fikk Fossums hemsætra. Jeg har bestandig likt meg der. Fra jeg var en neve stor var jeg med i slåttonna. Den tok ca 14 dager om været var brukbart. Det ble slått med lå og graset tørket på bakken. Det var stort å se biler på vegen. Da jeg var liten var det betydelig hestetrafikk da det skulle onnes på sætrene innover. Far kjente de fleste som gikk på vegen, og det måtte prates. Hestene stoppet bestandig når de møtte folk, de visste at det ble pause. Når vi hadde fått inn alt høyet satte vi oss på trappa og beundret den nyslåtte lykkja før vi dro på Pølen. Nå tar det bare få timer fra slåmaskina starter til graset ligger i «plastegg». Kyrne var på hemsætra et par uker om høsten. Min bursdag den høsten og mange bursdager var jeg på hemsætra. Da jeg var fem eller seks år fikk jeg en kopp der det stod «Vær snild mot dyrene» og med bilde av en katt som lekte med et garnnøste. Den hadde nok ingen betydning for mitt yrkesvalg. Jeg har koppen enda på hytta som vi har like ovenfor sætra. Tidlig bestemte jeg meg for å bygge hytte der i nærheten, og i 1971 fikk jeg kjøpt tomt av Hans Hagen som eide området.

Hans Hagen var et meget hyggelig bekjent-

skap. Han hadde tid til å prate, til å fortelle, og han kunne komme innom til oss. Han fortalte om en gang han var i kirken. Mor hans kunne ikke gå dit den dagen så Hans måtte fortelle hva presten hadde sagt da han kom hjem. Jeg er sikker på at moren fikk høre en like god, om ikke bedre tale enn den presten holdt. Da TV kom til bygda kunne Hans fortelle at de hadde hatt «TV» lenge der i hjemmet. Faren hans, som hadde vært sjømann, fortalte så levende om sine opplevelser at de følte de var med på dem. Hans holdt taler 17.mai fra han var 14 år, kanskje et par stykker samme dagen, og ellers talte han om ulike emner ved forskjellige anledninger i hele dalen. Da dyrlege Ottar Bratlie etter krigen reiste rundt i landet og fortalte hvordan en kunne forebygge jurbetennelse var Hans ofte med som trekkplaster. Bratlie var nok skuffet over at Hans fikk mer gehør enn han selv. Da fikk han høre av Hans at det var naturlig. Når tilhørerne hadde gått ut av fjøset, fått av seg fjøsklærne, vasket seg og fått på seg rene klær var det ikke stas å dukke inn i fjøs-problemene igjen. Hans fortalte at han en gang i sine unge år hadde holdt en tale på Tretten. Etterpå fikk han høre at en bonde hadde sagt: «det var en god tale Hans holdt, men han er fra for liten gard til å si det han sa». Dette var vel levninger etter en gammel bondekultur.

Høsten 1992 gikk min rektorperiode ved NVH ut. Jeg fikk da Hans Hagen til å holde festtale for de nye studentene og inviterte gjester. Tilsynelatende uten en eneste papirlapp holdt han en glitrende tale som holdt forsamlingen i ånde. Hans nølte ikke på ord i ett sekund. Det var en stolt rektor som kunne takke en lokal størrelse for en fremragende forestilling. Jeg har ofte tenkt på hva Hans Hagen

kunne ha blitt dersom han hadde fått anledning til skolegang. Kanskje er det bra han ble det han ble?

Da jeg ble immatrikulert på samme sted 37 år tidligere var det også en med røtter i Øyer som holdt festtalen. Det var professor Sigmund Skard, sønn av den ikke ukjente Matias Skard, født i Øyer.

Tilfeldighet og flaks igjen

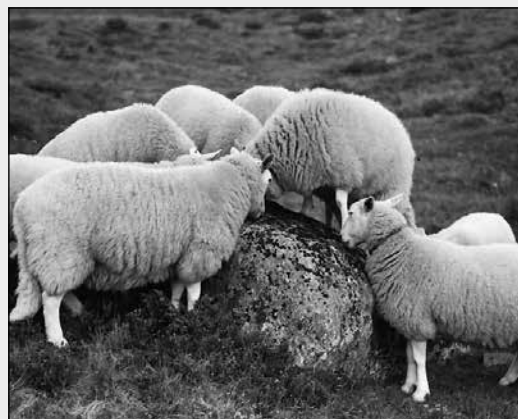
Jeg har levd sammen med en dyrlegedatter fra Selbu nå i over 50 år, og overskriften kan klart benyttes i den anledning. Det faller naturlig å avslutte disse skriblerier med å sitere en tidligere sogneprest i Øyer, Thorolf Basberg som i følge Øyerbøkene uttalte følgende: «*Hva er en mann uten kvinne? En bladløs kniv uten skaft!*». Kan det sies bedre?

Dyreliv i Øyerfjellet

(Foto: Ivar Steigård)

30. august 1940.

24. august 1942.

30. august 1942.

25. juni 1943.

5. august 1950.

Amund Sandvik

Skirenn i Kleiva

Vi skal vel 60 år attende i tid, nærmere bestemt første del av 50-tallet. Dette var en tid med stor nasjonal og internasjonal sportslig aktivitet. Tretten Idrettslag stod som arrangør av NM i langrenn med kongelig besøk og ellers stor virak i 1951. I 1952 ble de Olympiske Leker avviklet i Oslo. Dette hadde utvilsomt innvirkning på vår interesse for skisporten.

Vi gikk på skolen annenhver dag, tre dager i uken og ble undervist etter "Normalplan for landsfolkeskolen". Fra timeplanen husker vi at hver dag startet med en time kristendoms-kunnskap, andre time regning, resten av dagene ble viet andre fag som norsk, naturfag, geografi og historie. Et fag som ikke hadde plass på timeplanen var gymnastikk eller kroppspøving. Dette måtte vi selve stå for i fritida. Fra snøen la seg senhøstes, gjerne innunder juletid ble skiene flittig nyttet både hjemme og i skoletida. Når vi var på vårt ivrigste kunne vi være på skolen en time før skoletid for å drive med skiaktiviteter. Det ble hver vinter organisert skjoldrenn i disiplinene hopp og slalåm. For Engelund skole var Glømmejordet vår treningsarena.

Bildene som vi har fått tilsendt av Jens Fla-temo har vi tidfestet til 1954. Brødrene Johan (f 1928) og Odd (f 1930) Halstenstad arrangerte i flere år skirenn for barn og ungdom i grenda i første halvdel av 50-tallet. Både Johan og Odd var habile skiløpere på kretsplan. Vi ungene beundret dem stort, vi syntes det

var nærmest eventyrlig at Odd var deltager i Holmenkollrennet i 1954. Den glede og trivsel de selv opplevde gjennom sin idrett ville de gjerne at vi som barn skulle fatte interesse for. Derfor la de ned stor anstrengelse for å få organisert disse skirennene. Vi som bodde nærmest fikk ta del i forberedelsene. Gjennom dette lærte vi at det ikke var nok å gå opp ett spor, men tre spor, gjentatte ganger. Dette var viktig for å skape godt stavfeste som var viktig i diagonalgang.

Langrennsporten krevde også ny kunnskap om skismøring. I hopp og slalåm krevdes det god gli. Råskinn smurte med hopp-lakk, noe som var kostbart og derfor ikke hverdagslig hendelse. Hverdagssmurningen var parafinvoks. Dersom en ikke hadde parafinvoks var taglyns et godt alternativ. I langrenn var feste like viktig som glien. Dette var i treskiens tidsalder så glisone og festesone var ukjente begreper. Noen av skiene våre var mer å betrakte som tønnestaver selv om vi etter hvert oppnådde nye splittkeim terrenngski. Dette var ski som vi brukte både til hopp, slalåm og langrenn. Vi minnes Bratlie, Østbye og Bergendahls skismurning som den første skismurningen vi brukte. Råd fra Johan og Odd var gode å ta med seg.

Odd forteller at han og Johan tidlig ble medlemmer av idrettslaget og ungdomslaget, senere småbrukerlaget, skytterlaget, jeger og fisk for å nevne noen. I 1951 hadde han

permisjon i 14 dager fra militærtjeneste for å være funksjonær i NM på ski. I 2012 var han med som funksjonær i NM i elgbane i Skardsmoen. Odd understreker gleden han har hatt

av dugnadstimene han har deltatt i, i ulike lag og foreninger. Bildene vitner om stor deltagelse i Kleivarennene i 1954.

Jentene i første rekke er fra venstre: Gerd Klypen, Rutt Reiersen, Inger Glomstad, Marit Johnsgård. Neste rekke fire jenter er fra venstre: Ragna Åsveen, Bjørg Reiersen, Ester Slettmoen, Karen Johnsgård. Neste rekke fire smågutter fra venstre: Ole Glomstad, Tor Mageli, Jens Flatemo, Amund Sandvik. Bakre rekken fra venstre: Sigurd Simengard, Kristian Sylthaugen, Arve Granum, Leif Mælum, Odd Halstenstad, Ole Reiersen, Johan Granheim, ukjent, Kåre Hovdsveen, bak Kåre ukjent, men Ola Sandvik var troligen med, Amund Sandvik.

*Her har det tydelig vært premieutdeling på gang!
Fire glade jenter i første rekke: Kirsten Flatemo, Bjørg Reiersen og Marit Johnsgård.
I midtre rad: Amund Sandvik, Jens Flatemo, Oddrun Strangstadstuen, Else Gonstad og Karen Johnsgård.
Bakerst: Kåre Hovdsveen, Arve Granum og Ola Sandvik.*

Kleiva passeres av Odd Halstenstad i flott diagonalstil i klubbrenn. Bildet er utlånt av skiløperen.

Knut Steigård

Fra årets aktiviteter

Fra årets aktiviteter i Øyer og Tretten historielag sakser vi noen bilder fra et par av de populære rusleturene laget har gjennomført dette året

Fra turen Lassesetra –Tøftumslykja søndag 12. august, for øvrig et samarbeide mellom Gausdal grendelag og Øyer og Tretten historielag. Været var så absolutt på sin beste side og herrene Ola Bergheim og Jon Magne Aspelund satte oss i den rette stemning med all sin kunnskap og informasjon.

Onsdag 22. august ledet Kristian Midtmageli oss opp i høyden til de gamle husmannsplassene Bergesvea og Brottet. Med sine gode kontakter hadde han sørget for at vi fikk et flott vær mens vi klatret oppover og til vi kom hjem igjen.

Med disse rusleturene, og tidligere rusleturer, får vi et innblikk i tider vi selv ikke kjenner i det hele tatt. Tider som kjente et slit ingen i dag kan forestille seg - det er godt at våre forfedre ikke visste noe annet. Håpet er at vi er i stand til å formidle våre inntrykk også til de yngre og kommende generasjoner som knapt har noen forestilling om hvordan levevilkårene var bare for femti år tilbake.

Fra Øyerfjellet

(Foto: Ivar Steigård)

Sommer på Nessesætra på Grunna, 7. juli 1941.

-Og vinter, 18. mars 1943

På toppen av Lortbakken, 19. august 1942

Ved veiskillet, 26. juni 1943.

Tillitsvalgte i Øyer og Tretten historielag:

Styret:

Laurits Høvren, leder
Jon Magne Aspelund, nestleder
Nanna Egidius, kasserer
Harald Brubakken, sekretær
Synnøve Løken Fonstad, medlem

Varamedlemmer til styret:

Heidi Pålstrud
Lisa Kramprud
Harald Eikerol

Revisorer:

Erik Braastad
Ola Hjelmstadstuen

Tilsyn med krigsmminnesmerker:

Kristian Midtmageli
Geir Korslund

Redaksjonskomite "I gamle fotefar":

Synnøve Løken Fonstad, styrets representant
Finn Hansen
Stine Johansen-Solbraa
Amund Sandvik
Knut Steigård

Valgkomite:

Kristian Midtmageli
Bjørn Dahl
Mary Karin Dalbu

www.oyerogtretten.historielag.org
info@oyerogtretten.historielag.org

Historielaget har følgende bøker og hefter til salgs:

"I gamle fotefar:"

Alle årganger fra 1988 - 2012, med unntak av 1994, 1996, 1998 og 2000 - kr. 100,- pr hefte, kr. 1.500,- for hele serien. Oversikt over innhold i heftene finnes på historielagets nettsider.

Kyrkjebøker fra Øyer og Tretten:

Bøkene 1 - 4 er utselde.

Bok nr. 5 (1842-1857) kr. 150,-

Bok nr. 6 (1858-1874) kr. 120,-

Bok nr. 7 (1875-1877) kr. 35,-

Bok nr. 8 (1878-1893 Øyer) kr. 60,-

Bok nr. 9 (1878-1893 Tretten) er utseld.

Bøkene nr. 1 - 4 og nr. 9 kan trykkes opp i A4-format på bestilling. Pris pr. opptrykk kr. 300,-.

Tingbøker fra Øyer og Tretten:

Tingbok for Øyer præstegjeld 1706-1726 kr. 250,- (A4-hefte)

Tingbok for Øyer præstegjeld 1727-1744 kr. 250,- (A4-hefte)

Andre bøker:

Ola T. Rybakken: "Ord fra bygdemålet i Øyer og på Tretten", kr. 240,-

Ola T. Rybakken: "Tillegg til ord fra bygdemålet", kr. 30,-

"Postadresse Hunder stasjon", kr. 130,-

Annet:

Tor Ile: "Bygdasong for Øyer", illustrert av Ola T. Rybakken, kr. 50,-.

Siste nummer av "I gamle fotefar" fås kjøpt på Coop og Kiwi i Øyer og på Tretten, samt på Dølaringens utvalg i Lillehammer. Informasjon om de andre bøkene kan fås ved henvendelse til info@oyerogtretten.historielag.org.

Vi minner også om lagets nettside på www.oyerogtretten.historielag.org

VIL DU BLI MEDLEM I HISTORIELAGET OG STØTTE ARBEIDET VÅRT?

Kontingent for livsvarig medlemskap er kr. 750,-
mens årskontingenten er på kr. 150,-.

Betales til kontonummer 2002.20.00595,
husk å oppgi navn, adresse og gjerne epostadresse.

GRASROTANDEL:

En fin måte å støtte historielaget på er å gi grasrotandelen fra Norsk Tipping,
ved oppgi organisasjonsnummeret til laget som er 971 535 393.

Vi støtter
Øyer og Tretten Historielag
i deres arbeide med å samle saker av
lokalhistorisk interesse!

 Dale-
Gudbrands
Trykkeri a.s

2635 Tretten, tlf. 61 27 73 50.
www.dg-trykk.no

GJESTGIVERI
HYTTER
CAMPING

2635 Tretten
Telefon 61 27 63 21
E-post:
baadstoe@online.no

Egne notater: